

TUNNUSTUKSEN SAAMINEN PERHEEN SISÄISESSÄ ADOPTIOPROSESSISSA

- sateenkaariperheiden kokemuksia adoptioneuvonnasta.

Mirja Korkala

Pro gradu-tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Kevät 2014

TIIVISTELMÄ

TUNNUSTUKSEN SAAMINEN PERHEEN SISÄISESSÄ ADOPTIOSSA - sateenkaariperheiden kokemuksia perheen sisäisestä adoptiosta

Mirja Korkala

Sosiaalityö/Sosiaalityön maisterikoulutusohjelma

Pro gradu-tutkielma

Jyväskylän yliopisto/ Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: Aila-Leena Matthies

Kevät 2014

Sivumäärä: 119 sivua + liitteet 3 sivua

Tutkimuksessa tarkastellaan sateenkaariperheiden kokemuksia adoptioneuvonnasta perheen sisäisen adoption yhteydessä. Tutkimuksen kohteena on, miten tunnustuksen saaminen (tai sen puute) omalle perheidentiteetille näkyy adoptioneuvontatyössä. Tutkimusaineisto koostuu viiden informantin kirjoittamista kokemuksista perheen sisäisestä adoptioprosessista. Aineiston analyysimenetelmänä on käytetty teorialähtöistä sisällönanalyysia. Tutkielmassa analysoidaan sateenkaariperheiden kokemuksia perheen sisäisestä adoptioprosessista Axel Honnethin tunnustuksen teorian ja sen sosiaalityön tulkintojen pohjalta. Tunnustuksen teoria antaa käsityksen siitä, miten keskeistä ihmisen identiteetin muodostumisen kannalta on hänen saamansa tunnustus perheen, kansalaisyhteiskunnan ja valtion tasolla. Tutkimuksen taustoitukseksi jäsennetään sateenkaariperheiden tuleamista yhteiskunnassa näkyviksi sekä kuvataan perheen sisäistä adoptiota prosessina.

Tutkimuksen keskeinen tulos on, että perheen sisäinen adoptioprosessi nykymuodossaan ei tue sateenkaariperheiden perheidentiteettiä. Sateenkaariperheiden kokemuksissa korostuvat puutteellinen ja syrjivä lainsäädäntö sekä adoptioprosessin heteronormatiivisuus, sateenkaariperheiden erityisyyden huomioimatta jättävä adoptioneuvontaprosessi. Lainsäädännöstä ja adoptioprosessin sisällöstä juontavat ongelmat heijastuvat asiakkaan ja työntekijän väliseen vuorovaikutukseen moninaisena tietämättömyytenä sateenkaariperheistä ja heidän asioistaan. Tästä johtuen perheiden kokemus on, etteivät he tule kohdatuiksi omina itsenään. Nykymuotoinen adoptioprosessi koetaan byrokraattisena ja syrjivänä prosessina, joka on pakko käydä läpi juridisen vanhemmuuden saamiseksi. Toisaalta sateenkaariperheet eivät välttämättä hae adoptioprosessissa tunnustusta perheidentiteetilleen.

Tutkimuksen perusteella esitetään johtopäätöksenä, että mikäli adoptioprosessille halutaan asettaa syvempiä sosiaalityöllisiä vaatimuksia ja pyrkiä sateenkaariperheiden kokonaisvaltaiseen tukemiseen tunnustuksen teorian kaikilla tasoilla, on adoptioprosessin tarkoitus määriteltävä uudelleen nimenomaisesti sateenkaariperheiden lähtökohdista käsin sekä muutettava sosiaalityön tekemisen tapaa palvelukeskeisestä asiakaskeskeiseen ja yhteiskunnallisempaan suuntaan.

Avainsanat : perheensisäinen adoptio, rekisteröity parisuhde, sateenkaariperheet, tunnustus, kokemukset

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
SISÄLLYS	3
1. JOHDANTO	5
2. TUTKIMUKSESTA JA SEN TAVOITTEISTA	9
2.1 Tutkimusaihe ja tutkimuskysymysten muotoutuminen.....	9
2.2 Aihepiirin aiempi tutkimus	11
2.3 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat	13
2.4 Tutkimuseettiset lähtökohdat.....	16
3. PERHE- JA VANHEMMUUSKÄSITYKSET	18
3.1 Perheen moninaisuus.....	18
3.2 Vanhemmuuden määritelmät.....	22
3.3 Vanhemmuus sateenkaariperheissä.....	24
4. SATEENKAARIPERHE LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ.....	28
4.1. Perheen määrittäminen lainsäädännössä	28
4.2 Homoseksuaalisuuden sääntelystä perheen sääntelyyn.....	29
5. SATEENKAARIPERHEEN PERUSTAMINEN ADOPTION KAUTTA	35
5.1 Adoptiolain pääperiaatteet	35
5.2. Sateenkaariperheiden perheen sisäinen adoptio.....	39
5.3 Adoptioneuvonta.....	40
6. TUNNUSTUKSEN TEORIA TUTKIMUKSENI TULKINTAKEHYKSENÄ.....	43
6.1 Axel Honneth ja kriittinen teoria	44
6.2 Honnethin teoria tunnustuksen kamppailusta.....	45

6.2.1 Primääriset ihmissuhteet ja itseluottamuksen kehittyminen.....	47
6.2.2 Lailliset oikeudet ja itsetunnon kehittyminen	48
6.2.3 Arvoyhteisö ja itsearvostuksen kehittyminen	49
6.3 Tunnustuksen teorian aiempi hyödyntäminen sosiaalityössä	51
6.3.1 Ikäheimon tulkinta tunnustuksen teoriasta	51
6.3.2 Houstonin ja Dolanin reflektiivinen käytäntö.....	54
7. TUTKIMUSAINEISTO JA SEN ANALYSOINTI	58
7.1. Tutkimusaineiston kerääminen	58
7.2 Sisällönanalyysi aineiston analyysimenetelmänä	62
8. SATEENKAARIPERHEIDEN KOKEMUKSIA ADOPTIOPROSESSISTA.....	66
8.1 Ristiriitaiset tunteet kokemusten taustalla	66
8.2. Lainsäädäntö	67
8.3 Adoptioneuvonnan sisältö	70
8.4 Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan vuorovaikutus	76
8.5 Asiakkaiden ehdotuksia adoptioneuvonnan kehittämiseksi	83
9. TUNNUSTUKSEN ILMENEMINEN ADOPTIOPROSESSISSA	88
9.1 Tunnustus adoptioneuvontatyössä primääristen ihmissuhteiden tasolla.....	88
9.2 Tunnustus adoptioneuvontatyössä laillisten suhteiden tasolla	90
9.3 Tunnustus adoptioneuvontatyössä arvoyhteisön tasolla	94
9.4. Tunnustuksen saaminen adoptioneuvontatyössä	95
10. JOHTOPÄÄTÖKSET	104
11. JÄLKISANAT JA KIITOKSET.....	109
LÄHTEET	110
LIITE 1. MIELIPIDEKIRJOITUS AVIOLIITTOLAISTA.....	120
LIITE 2. AINEISTOPYYNTÖ.....	121

1. JOHDANTO

Toukokuussa 2009 eduskunta hyväksyi lakimuutoksen, joka salli tiettyjen lain edellytysten täyttyessä perheen sisäisen adoption samaa sukupuolta olevien vanhempien muodostamille perheille: ”*Parisuhteen osapuoli voi kuitenkin ottaa ottolapsekseen parisuhteen toisen osapuolen lapsen. Tällaiseen lapseksi ottamiseen sovelletaan, mitä lapseksiottamisesta annetussa laissa säädetään lapseksiottamisen edellytyksistä ja oikeusvaikutuksista silloin, kun lapseksi otettava on lapseksiottajan puolison lapsi.*” (Laki rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta 391/2009). Sateenkaariperheiden juridiseen asemaan tuli selkeä parannus. Lakimuutoksen kautta juridinen perheen määrittely vastaa paremmin sitä todellisuutta, että sateenkaariperheet nykypäivänä ovat myös lapsiperheitä.

Perheen sisäinen adoptio on juridinen muodollisuus jo olemassa olevan käytännön sinetöimiseksi lailliseksi ja lasten juridisten oikeuksien parantamiseksi. Vaikka laki selkeästi paransi samaa sukupuolta olevien vanhempien muodostamien perheiden asemaa, moni sateenkaariperhe pettyi ja piti lakimuutosta torsona. Ensiksikin, vaikka lakimuutoksen myötä perheen juridinen määritelmä vastaa paremmin sateenkaariperheissä elävien ihmisten omaa kokemusta perheestä ja perheeseen kuulumisesta, lakimuutos tunnistaa lähinnä ydinperhemuotoiset sateenkaariperheet. Toiseksi perheiden täytyy edelleen käydä läpi melkoinen prosessi turvatakseen lapsen oikeudet molempiin vanhempiinsa. Vaikka lasten hankinta olisi yhdessä huolella harkiten toteutettu ja lapset olisivat asuneet perheessä syntymästään saakka yhteisinä lapsina, perheen sisäinen adoptio viranomaiskäytäntönä mukailee selvityksineen ja kotikäynteineen perheen ulkoista adoptiota. Jos adoptiokäytäntöä verrataan heteroparien isyyden tunnistamiseen, on isyydentunnustus prosessina paljon nopeampi ja pienimuotoisempi byrokraattinen toimintakäytäntö.

Perheen sisäisen adoptioprosessin yhteydessä annettava adoptioneuvonta on yksi sosiaalityön työkenttään kuuluvista erityispalvelusta. Sosiaalihuoltolain 18§ mukaan ”*Sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön suorittamaa ohjausta, neuvontaa ja sosiaalisten ongelmien selvittämistä sekä muita tukitoimia, jotka ylläpitävät ja edistävät yksilöiden ja perheen turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta* (Sosiaalihuoltolaki 710/1982). Sosiaalityön eettisten ohjeiden mukaan (Arki, arvot, elämä, etiikka 2005, 8) asiakas tulee kohdata kokonaisvaltaisesti: ”*Ammattilaisen on pyrittävä ottamaan huomioon asiakkaansa kaikki elämänalueet ja kohtaamaan hänet paitsi yksilönä myös osana perhettään sekä osana ympäröivää yhteisöä ja yhteiskuntaa. Asiakasta autetaan omien vahvuuksiensa tunnistamisessa ja kehittämisessä.*” Adoptiolain 24 § mukaan adoptioneuvonnan antajan on ”*kaikissa adoptioon liittyvissä kysymyksissä valvottava lapsen etua sekä neuvottava, autettava ja tuettava lasta, lapsen vanhempia, adoptionhakijoita sekä muita henkilöitä, joiden suostumus adoptioon vaaditaan*” (Adoptiolaki 22/2012). Itse näkisin, että edellä esitettyjen työtä määrittävien seikkojen perusteella yksi perheensisäisen adoptioneuvontatyön päämääristä on tukea asiakkaita heidän erilaisissa elämäntilanteissaan ja pyrkiä vahvistamaan asiakkaiden perheidentiteettiä.

Siitä, miten adoptioneuvontatyön tavoitteet ovat toteutuneet sateenkaariperheiden kohdalla, ei ole tutkimustietoa. Marginaalisen asemansa ja tuoreehkon lainsäädännöllisen hyväksyntänsä vuoksi perheen sisäistä adoptioprosessia sateenkaariperheissä ei ole aiemmin tutkittu. Opinnäytetyöni tarkoituksena on tehdä näkyväksi tämä sosiaalityön erityisosa-alue ja tutkia, miten samaa sukupuolta olevien vanhempien muodostamat perheet ovat perheen sisäisen adoptioprosessin yhteydessä kokeneet saaneensa tunnustusta omalle identiteetilleen ja valitsemalleen perhemuodolle. Ovatko perheet kokeneet saamansa palvelun elämäntilannettaan, identiteettiään ja perhemuotoaan tukevaksi? Ovatko he kokeneet tai kaivanneet tulevansa kuulluiksi ja huomioiduiksi omina, erityisinä itsenään? Miten perheiden kokemusten mukaan adoptiopalvelun sisältöä voisi tai pitäisi muuttaa ja miksi?

Tutkimusaineistoni muodostuu viiden aineistonkeruuhetkellä adoptioprosessissa olleen tai sen jo läpikäyneen perheen kirjoittamista kokemuksista, jotka olen analysoinut sisällönanalyysin keinoin. Vaikka haluan opinnäytetyössäni ensisijaisesti antaa tietylle marginaaliryhmälle tilan puhua omista kokemuksistaan sosiaalityön adoptiopalveluiden käyttäjinä, pidän myös tärkeänä pohtia teoriaosuudessa laajemmin yhteiskunnassamme vallitsevia vanhemmuuskäsityksiä ja adoptiota säätelevää lainsäädäntöä sekä niiden suhteutumista sateenkaariperheiden perheidentiteettiin. Näin ajatellen oma tutkimukseni on osa sosiaalityön kokemuksen tutkimusta, mutta sivuaa samalla voimakkaasti sosiaalityön käytännön tutkimusta, marginaalin tutkimusta, kriittistä perhetutkimusta ja laintutkimusta.

Olen valinnut opinnäytetyöni teoreettiseksi lähestymistavaksi Axel Honnethin tunnustuksen teorian (Honneth 1995; Fraser & Honneth 2003). Honneth tarkoittaa tunnustuksella sekä arvostuksen saamista että huomatuksi tulemistä. Teoria pohjaa ajatukseen siitä, että ihmisen identiteetin kannalta keskeistä on hänen saamansa tunnustus kolmella eri tasolla, perheessään, kansalaisyhteiskunnassa ja valtiossa. Perheellä tarkoitetaan primääreitä ihmissuhteita, joiden kautta ihminen parhaassa tapauksessa saa emotionaalista tukea ja hoivaa, rakkautta. Kansalaisyhteiskunnalla viitataan laillisiin oikeuksiin. Toivotuin tunnustuskäytäntö tällä tasolla on persoonan laillisten oikeuksien tunnustaminen. Valtiolla kuvataan arvoyhteisöä, jonka toivotaan osoittavan solidaarisuuttaan yksilölle antamalla tunnustusta ja kiitosta ja vahvistavan täten yksilön osallisuutta yhteisössä. Omassa tutkimuksessani keskityn ydinperhemuotoisten sateenkaariperheiden sosiaalityön adoptiokäytännöissä saamaan tunnustukseen, tai sen puutteeseen, näillä tunnustuksen eri tasoilla.

Tutkimukseni aihepiiri on itselleni entuudestaan jokseenkin tuntematon ja joudun työssäni pohtimaan myös sitä, kuinka tutkia ja tulkita kulttuuria, jonka jäsen en itse ole. ”*Se mikä on itsestään selvää sinulle, on itsestään selvää vain sinulle itsellesi*” (lainaus SETA:n keskustelupalstan erään nimimerkin allekirjoituksesta) olkoon punaisena lankana tätä työtä tehdessäni. Pyrkimyksenäni on tutkimuksellani tuottaa tietoa sosiaalityön ammattilaisten käyttöön ja herätellä pohdintaa marginaaliryhmien asemasta paitsi sosiaalipalveluissa myös laajemmin yhteiskunnassa.

Käsittelen työni aluksi luvussa kaksi tutkimuksen metodologisia lähtökohtia. Luvussa kolme taustoitin tutkimusaihetta jäsentämällä perhekäsityksen moninaistumista ja perhe- ja vanhemmuuskäsitysten muuttumista nyky-yhteiskunnassa. Yhden näkökulman perhekäsityksen muutokseen tarjoaa lainsäädännön tarkastelu, jonka otan esille omana lukunaan neljä, sillä sateenkaariperheiden kannalta lainsäädännöllisillä muutoksilla on erittäin keskeinen osuus perheenä tunnustetuksi tulemiseen. Luvussa viisi käsittelen perheen sisäistä adoptioprosessia perheen perustamisen muotona. Luvussa kuusi tarkastelen Axel Honnethin tunnustuksen teoriaa sekä sen sovellutuksia sosiaalityöhön. Luvussa seitsemän kuvaan tutkimusaineistoa ja sen keruutapaa sekä havainnollistan käyttämäni analysointimenetelmää. Luvussa kahdeksan analysoin sateenkaariperheiden kokemuksia perheen sisäisestä adoptioprosessista. Luvussa yhdeksän vastaan tulkitSEN Honnethin tunnustuksen teorian pohjalta sitä, missä määrin sateenkaariperheiden kokemuksissa on nähtävissä tunnustuksen saamista tai sen eväämistä ilmentäviä elementtejä. Luvussa kymmenen teen johtopäätökset tutkimuksen tuloksista.

2. TUTKIMUKSESTA JA SEN TAVOITTEISTA

Tässä luvussa hahmottelen tutkimukseni tarkoituksen ja sen paikan tutkimuskentässä. Aluksi selkeytän tutkimusaiheen valikoitumista ja tutkimuskysymysten muotoutumista, sekä luon katsauksen aihepiirin aiempaan tutkimukseen. Seuraavaksi erittelen tutkimukseni metodologista taustaa. Lopuksi pohdin tutkimuksen eettisiä kysymyksiä.

2.1 Tutkimusaihe ja tutkimuskysymysten muotoutuminen

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella sateenkaariperheiden kokemuksia perheen sisäisestä adoptioneuvontatyöstä ja tutkia heidän adoptioneuvonnassa perheidenteetilleen saamaa tunnustusta. Alun perin kiinnostuin aiheesta tuttavapiiriini kuuluvan sateenkaariperheen kautta, heidän iloitessaan perheen sisäisen adoption mahdollistaneesta lakiuudistuksesta. Keskustelimme laajemmin sateenkaariperheiden elämään, erityisesti perheen perustamiseen, liittyvistä asioista ja siitä, miten ne suhteutuvat heteroperheiden vastaaviin tilanteisiin. Tämä herätti itseni miettimään, miten erilaiselta jokin asia voi näyttäytyä sateenkaariperheen kokemana. Havaitsin, että heteronormatiivisuus on omallakin kohdallani syvään juurtunutta. Toisin ajattelevien vaatii työstämistä.

Myöhemmin tutkielmani aihetta miettiessäni luin sanomalehden mielipidepalstalta (Kaleva 6.9.2010, 17) nimimerkin Sosiaalityöntekijä kirjoituksen sukupuolineutraaliin avioliittolakiin liittyen (liite 1). Kirjoituksesta välittyvä suvaitsemattomuus ja ennakkoluuloisuus oli erittäin voimakasta ja sai minut pohtimaan, onko tällaisia asenteita ammattiin kouluttautuneiden sosiaalityöntekijöiden keskuudessa oikeasti: onko mahdollista, että yksittäinen sosiaalityöntekijä ei hyväksy voimassa olevaa lainsäädäntöä ja asiakkaat joutuvat hänen asennoitumisensa kohtaamaan? Tällöin sosiaalityön ammattieettinen vaatimus negatiivisen syrjinnän estämisestä muun muassa sukupuolisen suuntautumisen perusteella (Arki, arvot, elämä, etiikka 2005, 9) ei todellakaan toteudu.

Kirjoitus antoi minulle sysäyksen ryhtyä tutkimaan tarkemmin perheen sisäistä adoptioneuvontatyötä ja sateenkaariperheiden kokemuksia siitä. Minua kiinnosti, *miten sateenkaariperheet kokevat tulevansa kohdatuiksi adoptioneuvonnassa*. Huomasin, että voidakseni ymmärtää aihepiiriä minun täytyi ihan ensiksi selkeyttää, mitä perheellä ja vanhemmuudella yhteiskunnassamme yleisesti tarkoitetaan. Vasta sen jälkeen pystyin hahmottamaan, miten nämä käsitykset vaikuttavat lainsäädännön tasolla asti sateenkaariperheiden ja sateenkaariperhevanhemmuuden määrittelemiseen, siihen kenellä ylipäänsä on oikeus adoptoida.

Perehdyttyäni aiheeseen lisää mielenkiintoni kohdistui erityisesti siihen, *kuinka sateenkaariperheet kokevat saavansa adoptioneuvonnassa tukea omalle perheidenteetilleen*. Tämän kysymyksen myötä tutustuin Honnethin tunnustuksen teoriaan (Honneth 1995 & 2004, Huttunen 2003 & 2006), jossa käsitellään tunnustuksen saamista kolmella eri tasolla, primääreissä ihmissuhteissa, laillisissa suhteissa ja arvoyhteisössä. Tunnustuksella teoriassa tarkoitetaan sekä arvostuksen saamista että huomatuksi tulemistä, ja tunnustuksen saaminen kaikilla kolmella tasolla on keskeistä yksilön identiteetin kehittymisen kannalta. Omaa tutkimusaiheittani ajatellen tunnustuksen saaminen kaikilla kolmella tasolla – niin perheen, kansalaisyhteiskunnan kuin valtionkin – tasolla käydyissä tunnustuskamppailuissa on tärkeää, jotta kahden samaa sukupuolta olevan vanhemman muodostama perhe tulee nähdäksi ja hyväksytyksi omana itsenään. Filosofin Charles Taylorin (2004, 105) siteeratun asian voisi ilmaista seuraavasti: *A new definition of human identity, however private, can be generally accepted only through being defined and affirmed in public space*. Eli tutkimukseni tapauksessa perheen sisäisen adoption julkinen määrittäminen lainsäädännön avulla tekee näkyväksi kahden samaa sukupuolta olevan vanhemman muodostamat perheet ja (toivottavasti) sitä kautta edistää kyseisen perhemuodon julkista hyväksymistä.

Tutkimukseni kannalta keskeiseksi muodostuu lainsäädäntö. Lainsäädäntö ei tarjoa pelkkiä yhteiskunnallisia puitteita, vaan heijastaa normatiivisiksi käytännöiksi muotoiltuna yhteiskunnan kulloistakin arvomaailmaa. Tätä kautta esiin nousee kysymys, *missä määrin adoptioprosessi sisältää tunnustuksen elementtejä, vai toteutuuko siinä vain muodollinen*

lain kirjain. Tällä tarkoitan sitä, että adoptioneuvontatyössä ei ole olennaista vain se, mitä laki sanoo, vaan myös se, miten sitä toteutetaan. Sosiaalityön tehtävä on vähentää ihmisten välistä eriarvoisuutta, ei lisätä sitä. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet tuovat keskeisen tulkintanäkökulman eri lainkohtiin nähden. Ohjeissa todetaan osuvasti, että ”laillisuus ei aina ole sama kuin eettisyys” (Arki, arvot, elämä, etiikka 2005, 5). Jotta pääsin eteenpäin näissä pohdinnoissa, minun piti ensin luoda näkemys siitä, miten sateenkaariperheiden adoptioprosessi lainsäädännössä määrittyy.

Laadulliselle tutkimukselle tyypilliseen tapaan tutkimuskysymykseni tarkentuivat tutkimuksen edetessä (katso Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164). Edellä esitettyjen pohdintojen ja keräämäni aineiston perusteella tutkimuskysymykseni tarkentuivat lopullisesti seuraavaan muotoon:

1. *Minkälaisia ovat sateenkaariperheiden kokemukset adoptioneuvontatyöstä?*
2. *Miten tunnustuksen saaminen (tai sen puute) ilmenee adoptioneuvontatyössä?*

2.2 Aihepiirin aiempi tutkimus

Perheen sisäisestä adoptiosta sateenkaariperheiden kokemana ei löydy suomalaista aiempaa tutkimusta laisinkaan, mikä ei sinällään yllätä, koska asia on lainsäädännöllisesti niin uusi ja koskee kvantitatiivisesti hyvin rajallista ryhmää. Yleisten kirjastojen yhteiseen Nelli-portaalin 28.8.2013 tekemässäni tietohaussa löytyi hakusanalla perheensisäinen adoptio vain 41 osumaa, joista ainoastaan neljässä oli asiasanana rekisteröity parisuhde, seksuaalivähemmistöt tai sateenkaariperhe. Sateenkaariperheitä ja adoptiota erillisinä asioina on kyllä tutkimuksissa käsitelty. Sateenkaariperheistä ja sateenkaariperheidentiteetistä löytyy tutkittua tietoa (uusimpana Moring 2013), samoin sateenkaariperheistä yhteiskunnan palvelujärjestelmissä on kirjoitettu jonkin verran (Esim. Jämsä 2008; Kuosmanen 2007). Tarkempi kuvaus sateenkaariperheiden moninaisuudesta,

ikärakenteesta, lasten määrästä, asumisesta, koulutuksesta ja vastaavista tekijöistä löytyy esimerkiksi Sateenkaariperhe-kysely 2006 aineiston perusteella teoksesta *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveystalveissa ja koulussa* (Jämsä & Kuosmanen 2007a, 13-20). Kasvatustieteiden ja psykologian tieteenoaloilla tutkimus on keskittynyt lasten pärjäämiseen sateenkaariperheessä. Oikeustieteen alalla tutkimuksessa on viime aikoina keskitytty paljolti huoltajuuteen liittyviin kysymyksiin. Paula Kuosmasen (2008, 144) mukaan parlamentti- ja mediakeskustelun tutkimuksesta on tullut yksi homo- ja lesboperhetutkimuksen suosittu suuntaus 1990-luvun lopulla ja 2000-luvulla.

Pro gradu –tasoista tutkimusta aiheistani sivuten löytyy jonkin verran. 2000-luvulla sosiaalityön pro gradu töissä on tutkittu muun muassa adoptiolapsia lastensuojelun asiakkaina (Maarit Pietiäinen, 2007), adoptiota ja adoptiokäytäntöjä Suomessa (Maria-Piritta Timonen, 2006) ja vanhempien tarinoita vuorovaikutuksesta lakisääteisessä adoptioneuvonnassa (Johanna Sola, 2002). Sateenkaariperheisiin liittyvää pro gradu -tutkimusta on tehty tutkimalla muun muassa oikeustieteen alalla vanhemmuutta ja huoltajuutta kolmiapilaperheessä (Tudeer 2012) ja kasvatustieteen alalla koulun ja sateenkaariperheen kohtaamista (Kirjoniemi 2011). AMK-opinnäytetöissä on tutkittu muun muassa naisparien kokemuksia neuvolassa ja synnytysairaalassa lapsen saamisen yhteydessä (Säkkinen & Tynjälä 2010).

Vaikka sateenkaariperheiden perheen sisäisestä adoptiosta ei löydy tutkimustietoa, adoptiota sinänsä on tutkittu huomattavasti enemmän. Esimerkiksi tietokirjoihin kohdistetussa Linda-tietokannasta löytyi 10.9.2013 adoptio-hakusanalla 496 osumaa, joissa asiansanaksi mainittiin joko adoptio, perhe tai rekisteröity parisuhde.

Yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta adoptiota on kuitenkin tutkittu vähän. Tarja Pösö (2007, 140-141.) kuvaa adoption olevan periaatteessa tuttu, mutta kuitenkin melko pitkälle tutkimaton asia. Adoptiotietouden ei nähdä olevan olennainen osa sosiaalityön tietoperustaa, vaan adoptioasiantuntemus syntyy sattumanvaraisesti käytännön työssä ja keskittyy adoptiokysymyksiin erikoistuneille tahoille. Edes kriittisen perhetutkimuksen yhteydessä adoptiota sivuavia erityiskysymyksiä ei ole aktiivisesti nostettu esiin, vaikka esimerkiksi perherakenteiden tutkimukseen adoptio voisi Pösön mielestä liittyä hyvinkin

tiivisti. Pösö esittääkin, että adoptiota tulisi tutkia perhetutkimuksen keinoin huomattavasti laajemmin kuin toistaiseksi on tehty. Hän näkee, että koska adoptio käytäntönä ottaa rajusti kantaa perheeseen sosiaalisena instituutiona, perheen rakentumiseen ja perheenjäsenten paikkaan perheessä, adoptiotutkimus voisi syventää yhteiskunnallista keskustelua perheestä ja vanhemmuudesta. Yritän nyt omalla tutkimuksellani vastata tähän heitettyyn haasteeseen.

2.3 Tutkimuksen metodologiset lähtökohdat

Tutkimukseni on kvalitatiivinen empiirinen tutkimus. Empirismissä tausta-ajatuksena on, että maailma on sitä, mitä se näyttää olevan, maailma ”otetaan annettuna”. Empiristisessä tutkimuksessa uskotaan välittömiin havaintoihin ja tutkimuksen tarkoituksena on näiden havaintojen järjestelmällinen saattaminen raportin muotoon. (Mäntysaari 2006, 148).

Laadullinen tutkimus pyrkii kuvaamaan todellisuutta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Erona kvantitatiiviseen tutkimukseen laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastolliseen yleistettävyyteen, vaan pikemminkin tutkittavana olevan asian tai ilmiön mahdollisimman tarkkaan kuvaukseen. Kuvaaminen yksinomaan ei kuitenkaan riitä, vaan tarkoituksena on ymmärtää ja tulkita tutkittavaa ilmiötä teoreettisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85).

Tutkimukseni taustalla on fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusperinne.

Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen tarkoituksena on käsitteellistää tutkittava ilmiö, eli tehdä jo tavallaan tunnettu tietoiseksi ja näkyväksi sen sijaan, että se tottumuksen voimasta jäisi huomaamattomaksi ja itsestään selväksi. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus on tulkinnallista tutkimusta; kokemusten tutkimuksen tausta-ajatuksena on, että koetut ilmiöt ovat sellaisinaan olemassa, mutta eivät avaudu ilman tulkintaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 35). Tulkintakehyksenä omassa tutkimuksessani toimivat Axel Honnethin (1995; 2004) tunnustuksen teoriassa eritellyt perheen, yhteiskunnan ja valtion tasolla saatavat tunnustuksen elementit.

Tutkimukseni ammentaa jossain määrin myös kriittisen perhetutkimuksen tutkimusperinteestä. Kriittisellä perhetutkimuksella on pyritty laajentamaan perinteistä kuvaa perheestä kyseenalaistamalla näennäisen itsestään selvää ja stereotypistä perheajattelua. Hannele Forsbergin (2007, 7) luonnehdinnan mukaan kriittinen perhetutkimus ”korostaa perhe-elämää muovaavien yhteiskunnallisten, ideologisten ja eriarvoistavien prosessien tutkimisen tärkeyttä”. Kuosmanen (2008, 146) kuvaa queer-teorian ja kriittisen perhetutkimuksen asettavan perinteiselle perhetutkimukselle paineita pohtia, millaiset intiimi- ja huolenpitosuhteet ovat perhesuhteiksi käsitettäviä, oikeita ja tosia perhesuhteita. Omassa tutkimuksessani pyrin laajentamaan kuvaa adoptioneuvonnan asiakasperheistä ja heidän adoptiokokemuksistaan tarkastelemalla ydinperhemuotoisten sateenkaariperheiden kokemuksia heteroydinperhelähtöisestä adoptioprosessista.

Sosiaalityössä kriittinen teoria on vaikuttanut 1960-luvulta lähtien. Kriittinen sosiaalityö on monimuotoinen suuntaus, joka on tuonut tarkastelun kohteeksi muun muassa rasismiin, monikulttuurisuuteen, sortoon ja epäoikeudenmukaisuuteen liittyviä kysymyksiä. Kriittisen sosiaalityön keskeisinä piirteinä voidaan nähdä alistettujen ryhmien rinnalle asettuminen ja dialogisuus työntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa. Keskeistä on myös näkemys yhteiskunnallisten, poliittisten ja taloudellisten rakenteiden vaikutuksesta yksilön kokemuksiin, sosiaalisia suhteita ja vuorovaikutustilanteita muokkaavina tekijöinä. Sosiaalityön kriittinen teoria sisältää sitoumuksen alistamista ja hyväksikäyttöä ylläpitävien rakenteiden ja prosessien muuttamiseen. (Healy 2000, 3.) Kriittisissä teorioissa keskeistä on arvojen ja eettisten näkökulmien hahmottaminen, taustalla on ajatus oikeudenmukaisuuteen ja tasa-arvoisuuteen pyrkimisestä. Toisaalta teorioita on kritisoitu siitä, että kuitenkin joissain tilanteissa työntekijä käyttää asiantuntijavaltaansa asiakkaaseen nähden. Myös joidenkin teorioiden esittämät yleispätevät käsitykset esimerkiksi oikeudenmukaisuudesta ovat herättäneet kritiikkiä. (Kivipelto 2004, 268-270.)

Voisi sanoa, että tutkimukseni liikkuu fenomenologis-hermeneuttisen ja kriittisen tietoperustan rajoilla ollen kriittisempää kuin fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus, mutta vähemmän kriittistä kuin pelkkä kriittinen tutkimus. En tutkimuksessani pyri tuomaan näkyväksi uusia perheen muotoja tai tarkastelemaan ja uudelleen muotoilemaan jo

olemassa olevia perhemääritelmiä. Tutkimukseni tarkoituksena on tulkita sateenkaariperheiden kokemuksia adoptioneuvonnasta ja sitä kautta tuoda esille yksilöiden kokemuksia yhteiskunnallisista ja poliittisista vaikutuksista ja niiden käytännön ilmentymistä. Tutkimukseni sisältää yhteiskuntakriittisiä elementtejä, vaikka fokus on enemmän yksilössä ja yksilön kokemuksessa. Tässä mielessä tutkimukseni lähenee sosiaalityön käytäntöjen tutkimusta: tarkoituksena on tehdä näkyväksi sosiaalityötä yhteiskunnallisena käytäntönä, sitä kuinka adoptioneuvontatyössä huomioidaan tietty asiakasryhmä ja heidän yksilölliset elämäntilanteensa.

Synnove Karvonen (2000, 13-14) painottaa, että sosiaalityön käytännön tutkimuksessa tärkeää on useiden eri strategioiden, lähestymistapojen ja menetelmien soveltaminen, jotta sosiaalityön toimintaympäristöihin liittyvät erityisyydet saadaan tunnistettua mahdollisimman laajasti. Sosiaalityön tutkimuksen tarkoitusta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, mihin tutkimuksella pyritään: halutaanko sosiaalityön käytäntöjen olevan tieteellisesti oikeiksi todistettujen tehokkaiden menetelmien mukaista vai pyritäänkö tutkimustiedolla uusien toimintamahdollisuuksien avaamiseen ja sosiaalisen muutoksen tuottamiseen. Oma tutkimukseni edustaa toivoakseni enemmän jälkimmäistä näkökulmaa; avaa uutta ja tekee näkyväksi jotain vielä huomaamatta jäänyttä.

Mikko Mäntysaari (2006, 137-139, 152-157) on kritisoinut sosiaalityön tiedon tuottamisen tapoja. Hän näkee, että sosiaalityössä yleisimmin tehdyn laadullisen tutkimuksen ongelmat ovat tiedon yleistettävyydessä ja empirismissä. Sosiaalityön tutkimuksessa kiinnitetään liian harvoin huomiota siihen, millä tavalla tutkimus edistää sosiaalityön tietoperustaa. Mäntysaari näkee tutkimustiedon käytäntöön soveltamisen ongelmalliseksi, koska sosiaalityön tutkimuksissa harvoin pyritään tiedon yleistettävyyteen. Mäntysaari näkee, että jonkinlaista yleistettävyyttä sosiaalityön tutkimuksessa tarvittaisiin, jotta tutkimustuloksilla olisi muutakin kuin kuvaavaa arvoa ja niitä voitaisiin hyödyntää käytännön työssä. Myös sosiaalityöiden tutkimuksessa havaittavissa oleva ristiriitainen kahtiajako sen suhteen, katsotaanko tiedon perustuvan yksilöä vai yhteiskuntaa koskevalle analyysille, pitäisi kyetä ohittamaan. Sen sijaan pitäisi nostaa esille sosiaalisen todellisuuden kerrostuneisuus, rakenteiden ja toimijoiden välinen vuorovaikutus.

Mäntysaaren (emt., 160) mukaan vastaus sosiaalityön tutkimuksen ongelmiin voisi olla kriittisessä realismissa. Kriittisyys yhteiskunnan käytäntöjä ja oikeana pidettyjä sosiaalityön toimintakäytäntöjä kohtaan, käsitys yhteiskunnallisen todellisuuden kerrostuneisuudesta ja halu arvioida tutkimustuloksista tehtyjä johtopäätöksiä ovat Mäntysaaren mukaan kriittisen realismin vahvuudet sosiaalityön tutkimuksessa.

Pyrin tutkimuksessani nostamaan esille asiakkaan ja työntekijän välistä vuorovaikutusta, mutta myös sitä, että yhteiskunnallinen todellisuus ei rakennu vain vuorovaikutustilanteessa vaan laajemmin esimerkiksi lainsäädännön ja sen toteutusten kautta. Pyrin myös olemaan kriittinen ja tuomaan esille uutta, yleistettävissä olevaa tietoa adoptioneuvontatyöhön liittyen. Sateenkaariperheisiin erityisenä adoptioneuvonnan asiakasryhmänä ei aiemmassa tutkimuksessa ole kiinnitetty huomiota. Pyrin paikkaamaan tätä puutetta omalla tutkimuksellani.

2.4 Tutkimuseettiset lähtökohdat

Fenomenologisen tutkimuksen metodologiaan liittyy aina eettisiä velvoitteita (Tuomi & Sarajärvi 2009/2013). Kodittomia naisia tutkinutta Riitta Granfeltia (2000, 99) mukaillen oman tutkimukseni kannalta tärkeitä eettisiä pohdintoja ovat *keitä informanttini oikeastaan ovat, mitä voin heidän elämämaailmastaan ja kokemuksistaan ymmärtää ja mitä ja miten voin heidän elämästään ja kokemuksistaan korrektisti kirjoittaa*. Omalla kohdallani nämä kysymykset ovat erityisen tärkeitä, koska aihepiiri on minulle entuudestaan vieras enkä jaa samoja kokemuksia informanttieni kanssa. Tämä asettaa minulle erityisiä haasteita tulkintojeni reflektiiviseen pohdintaan ja tulkintojen korrektiin ilmaisuun. Joudun työssäni myös miettimään sitä, kuinka varmistaa että tutkimani marginaaliryhmä ei tutkimukseni myötä leimautuisi entistä negatiivisemmin.

Granfelt (2000, 104-105) pitää tärkeänä huomiona sitä, että yhteinen kokemus ei välttämättä ole tarpeellinen toisen ihmisen kokemuksen ymmärtämiseksi, sillä se voi aiheuttaa liikaa samaistumista ja täten aiheuttaa sen, että kokemusten eroavaisuuden eivät tule huomatuksi. Hedelmällisempää voikin olla toisen kokemuksen kuunteleminen, toisen tekemän tulkinnan tavoittaminen omista lähtökohdista käsin. Pysin tähän parhaani mukaan aineistoa analysoidessani ja tulkintoja tehdessäni.

Tutkimukseni on lähtökohdiltaan eettisesti haasteellinen, mutta epäeettisempää kuin haasteisiin tarttuminen olisi aihepiirin tutkimatta jättäminen. Minulla on sellainen tuntuma, että sateenkaariperhe- ja seksuaalivähemmistöjen tutkimus on suurelta osin heidän oman ryhmänsä sisältä nousseiden tutkijoiden tekemää. Haluan omalta osaltani aiheeseen tarttumalla osoittaa, että marginaalien tutkiminen on tärkeää ja että marginaaliryhmään kuulumattomienkin olisi hyvä lisätä tietoisuuttaan oman kokemuspöirin ulkopuolisista asioista. Sitä paitsi tutkimustulokset kertovat paitsi marginaaliryhmästä, myös laajemmin yhteiskunnastamme ja yhteiskunnallisesta suhtautumisestamme marginaaliryhmiin.

3. PERHE- JA VANHEMMUUSKÄSITYKSET

Käsittelen tässä luvussa yleisesti perhekäsityksen muuttumista ja perhemuotojen moninaisuutta. Perhe ja perheessä toteutettava vanhemmuus liittyvät kiinteästi yhteen. Osana tätä lukua käsittelen tarkemmin vanhemmuutta ja erityisesti tutkimukseni kannalta keskeistä sateenkaariperhevanhemmuutta, joka joutuu tarkan pohdinnan alle perheen sisäisessä adoptioprosessissa. Sateenkaariperhevanhemmuuteen liittyvät sukupuolittuneet käsitykset vanhemmuuden toteutumisesta ja toteuttamisesta erilaisissa perhemuodoissa. Tutkimusaiheeni kannalta on olennaista, miten erilaiset vanhemmuuskäsitykset tukevat tai murentavat kahden samaa sukupuolta olevan vanhemman perheen sisäisen adoption kautta muodostaman perheyksikön perheidentiteettiä.

3.1 Perheen moninaisuus

Perinteisen perhekäsityksen mukaan perheen muodostavat eri sukupuolta olevat heteroseksuaaliset vanhemmat, joilla on tavallisimmin biologista jälkikasvua. Kuitenkin tosiasiaassa perheet ovat nykypäivänä yhä harvemmin perinteisiä ydinperheitä. Perheen murrosta 1960-luvun ydinperheestä nykypäivän moninaiisiin perhemuotoihin on tutkittu laajasti. 2000-luvun taitteessa tutkimussuuntana vakiintunut kriittinen perhetutkimus on laajentanut, hajottanut ja tarkentanut perinteistä perhekäsitystä. Naisten lähteminen kotoa työelämään, ehkäisykeinojen kehittyminen ja saatavuus, avioerojen yleistyminen ja sosiaalisten tukijärjestelmien paraneminen ovat kaikki tekijöitä, jotka vaikuttivat siihen, että perinteinen miehen ja naisen muodostaman ydinperhe on saanut vähitellen rinnalleen uusia perhemuotoja. Yhteiskunnassa on nähtävissä esimerkiksi erojen jälkeisiä uusperheitä, eläkeläisperheitä ja samaa sukupuolta olevien kumppaneiden muodostamia perheitä. Yhden vanhemman perheiden määrä on kasvanut avioerojen ja aviottomien lasten syntymisen tultua yhteisöllisesti sallitummaksi. Nämä perheen eriteltyt perhemuodotkaan eivät sisällä keskenään samanlaisia perheitä. Perhe on sisällöltään hyvin moninainen käsite. (Forsberg 2003, 8-11).

Eri aikoina perhe on määritelty eri tavoin, ja esimerkiksi perhetilastoja tehtäessä joudutaan jatkuvasti miettimään miten perhe määritellään ja ketä siihen katsotaan kuuluvan (Suomen virallinen tilasto (SVTa)). Forsbergin (2003, 7-8) mukaan perhe määritellään yhteiskunnallisten ja kulttuuristen prosessien kautta, eli se, mikä käsitetään perheeksi, on tulkittavissa ja neuvoteltavissa kunakin aikakautena uudelleen. Nätkin (2007, 21) ilmaisee samaa esittäessään, että perhetulkintojen muuttumisen yhteydessä pitäisi puhua reflektiivisyydestä ja tietoisesti tulemisesta, jotta perhe-käsitteen jatkuva muovailtavuus tulisi paremmin esiin.

Tilastokeskuksen määritelmässä (Suomen virallinen tilasto (SVTa)) perheen muodostavat ”*yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat tai parisuhteensa rekisteröineet henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä avio- ja avopuolisot sekä parisuhteensa rekisteröineet henkilöt, joilla ei ole lapsia. - - - Lapsiksi perhetilastossa katsotaan iästä riippumatta vanhempiensa kanssa asuvat omat lapset tai puolison biologiset lapset tai ottolapset, mutta ei kasvattilapsia tai huollettavia lapsia.*”

Lapsiperheiksi luetaan perheet, joissa on vähintään yksi, alle 18-vuotias kotona asuva lapsi. Sateenkaariperhetyypeistä tilastoidaan rekisteröityneet miesparit ja naisparit ja erikseen vielä rekisteröityneet mies ja naisparit joiden kanssa asuu lapsia. (Suomen virallinen tilasto (SVTa)).

Vuoden 2012 lopussa Suomessa oli virallisten tilastojen mukaan 578 409 lapsiperhettä, mikä vastaa 40 % koko väestöstä. Lapsiperheistä 352 159 eli 61 % oli avioparien muodostamia. Avoparien (107 751 = 19 %) ja yksinhuoltajaäitien (102 013 = 18 %) muodostamia lapsiperheitä oli lähes yhtä paljon. Selkeän lapsiperheiden vähemmistön muodostivat yksinhuoltajaisien muodostamat lapsiperheet (16 081 = 3 %) ja rekisteröidyssä parisuhteessa olevien muodostamat lapsiperheet (405 = 0,1 %). (Suomen virallinen tilasto (SVTb)).

Vaikka rekisteröidyssä parisuhteessa olevien parien muodostamat perheet ovat tilastollisesti hyvin pieni vähemmistö, kyseessä on jatkuvasti kasvava vähemmistö. Perheet ovat moninkertaistaneet määränsä vuodesta 2002, jolloin perhetyyppejä alettiin rekisteröidä. Vuonna 2002 määrä oli vain 32 perhettä (Suomen virallinen tilasto (SVTb)). Vuonna 2012 rekisteröity pari ja lapsia -perheitä oli tilastojen mukaan jo 418 (Suomen virallinen tilasto (SVTc)). Kaikki sateenkaariperheissä elävät lapset eivät kuitenkaan näy tilastoissa, koska Suomessa tilastoidaan vain rekisteröidyssä parisuhteessa olevien vanhempien kanssa asuvat lapset. Esimerkiksi yhdessä avoliitonomaisesti asuvia samaa sukupuolta olevia henkilöitä ei pidetä kahden vanhemman perheenä vaan se tilastoidaan yksinhuoltajaperheeksi, vaikka perheessä asuisi yhdessä suunnitellen hankittuja tai toisen parisuhteen osapuolen aiemmasta suhteesta olevia lapsia. (Jämsä 2008b, 43-45.)

Kuosmanen (2007b, 37-40 ; 2008, 142-143) erittelee homo- ja lesboperheiden julkiseksi tulon, ”sateenkaarifamilistisen käänteen” (lainausmerkit Kuosmasen), ajoittuvan 1990-luvun jälkipuoliskolle. Tällöin Internet mahdollisti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen yhteydenpidon ympäri maailmaa, Väestöliiton ja muiden pääkaupunkiseudun hedelmöityshoitoklinikoiden lapsettomuushoidot yksinäisille naisille alkoivat, televisiossa alettiin esittää lesbo-, homo- ja trans-aiheisia elokuvia ja dokumentteja, tiedotusvälineet haastattelivat naispareja ja lesboäitejä homojen ja lesbojen oikeuksiin liittyen ja Sateenkaariperheet-yhdistys perustettiin 1996. Sateenkaarifamilistinen käänne merkitsi lapsiperhe-elämäntavan yleistymistä lesbo- ja homosuhteissa.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen muodostamista perheistä käytetään yleisesti termiä sateenkaariperhe. Sateenkaariperhe-termi ei ole täysin selkeä ja yksiselitteinen.

Käsitteeseen sisältyy oletus samaa sukupuolta olevasta pariskunnasta ja heidän lapsistaan, yleisimmin termillä sateenkaariperhe viitataan naisparin ja heidän lastensa muodostamaan perheeseen. Laajemmin termillä tarkoitetaan kaikkia heteroseksuaalisesta perhenormista poikkeavia perhemuotoja, jotka olemassaolollaan kyseenalaistavat käsitystä kahden eri sukupuolta olevan henkilön muodostamista perheistä. (Moring 2013, 54-56.) Juha Jämsä (2008b, 37-40) kuvaa sateenkaariperhe-termin alle mahtuvan niin yhteisen

lapsenhankintapäätöksen kautta muodostuneita ydinperheitä, uusperheitä, yhden vanhemman perheitä, etävänhemman perheitä kuin apilaperheitäkin¹.

Vuonna 2006 tehdyssä sateenkaariperhekyselyssä Suomessa yleisin sateenkaariperhemuoto oli naisparien muodostama ydinperhe. Muita selkeästi erottuvia sateenkaariperhetyyppejä olivat samaa sukupuolta olevien muodostamat uusperheet, moniapilaperheet ja transvanhempien muodostamat perheet. Moniapilaperheillä tavallisin perhemuoto oli naisparin ja yhden miehen muodostama kolmiapilaperhe. (Kuosmanen 2007b, 47-48.) Jämsän (2008b, 37) mukaan hetero- ja romanttiselle parisuhdeoletukselle rakentuva yhteiskuntamme tunnistaa sateenkaariperheistä parhaiten ydinperhemuotoiset perheet, koska niiden perhemuoto mukailee perhenormia ja romanttiselle rakkaudelle perustuvaa yhteiselämää. Normaalisti koetut poikkeamat perheenjäsenten lukumäärässä ja lastenhankintatavoissa tekevät sateenkaariperheestä helposti yhteiskunnalle näkymättömän. Vaikka sateenkaariperheellä siis tarkoitetaan yleisimmin ydinperhemuotoista sateenkaariperhettä, on syytä korostaa, että kyseessä ei ole mikään tyypiltään selkeä perhemuoto, vaan pikemminkin hyvin moninainen perheiden kirjo.

Sateenkaariperhe on terminä jossain määrin ongelmallinen. Ensiksikään kaikki määritelmään sisältyvät perheet eivät koe itseään sateenkaariperheiksi. Tästä hyvänä esimerkkinä ovat heteroseksuaalisten transvestiitti-miesten perheet, joissa lapset ja ehkä puolisoakaan eivät ole tietoisia isän sukupuoli-identiteetistä, jolloin perhe ei koe sateenkaariperheyttä omaksi identiteetikseen. Toiseksi julkisessa keskustelussa sateenkaariperheiksi eivät määrity parisuhteensa rekisteröineet pariskunnat, joilla ei ole lapsia. Kolmanneksi jossain määrin ongelmallisena voidaan nähdä se, että sateenkaariperhe-termi identifioituu voimakkaasti Sateenkaariperheet-yhdistykseen. Ne, jotka eivät koe yhdistyksen toimintaa omakseen, eivät myöskään kokene sateenkaariperhenimitystä omakseen. (Jämsä 2008b, 26-27; Moring 2013, 54-56; Sateenkaariperheet 2013.) Edellä kuvatuista ongelmista huolimatta sateenkaariperhe on kuitenkin terminä vakiintunut

---

¹ Apilaperheillä eli monikkoperheillä tarkoitetaan kolmen tai neljän vanhemman muodostamaa sosiaalista perhettä, jossa yleisemmin mies tai miehet ovat toimineet sukusolujen luovuttajina yhteisten jälkeläisten aikaansaamiseksi. Monikkoperheitä voidaan kutsua myös kolmiapiloiksi ja neliapiloiksi vanhempien lukumäärän mukaan.

suomalaiseen kielenkäyttöön. Se koetaan pääsääntöisesti neutraaliksi ja leimaamattomaksi ilmaisuksi, toisin kuin esim. negaation kautta perhemuotoa ilmaiseva ”ei-heteroseksuaalinen perhe”. Näin ollen sateenkaariperhe -käsite lienee paras ja positiivisin termi kuvaamaan moninaisia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen muodostamia perheitä.

3.2 Vanhemmuuden määritelmät

Perheen käsite liittyy tiiviisti käsityksiin vanhemmuudesta. Riitta Jallinoja (2006, 10-15) hahmottaa perhekeskeisyyden nousun, familistiseksi käännteeksi nimittämänsä ilmiön, ajoittuvan 2000-luvun vaihteeseen. Tällöin oli havaittavissa suureksi kasvanut kiinnostus perheeseen ja yhteisöllisyyteen aiemmin vallinneen individualistisen asennoitumisen sijaan. Tämä ilmeni perheen aseman kohottamiseen pyrkivänä ideologiana. Ideologian perustana ovat vahva usko kotiäitiyteen ja hyvän vanhemmuuden käsitteet. Familistisen käänteen yhteydessä lisääntyneeseen perhekeskusteluun yhtyivät myös keskustelut erilaisista perhemuodoista ja erilaisten perhemuotojen olemassaolon oikeutuksista.

Yleensä vanhemmuudesta puhuttaessa ei huomioida että vanhemmuuttakin voidaan määritellä eri tavoin. Sateenkaariperheistä puhuttaessa jaottelu sosiaaliseen ja biologiseen vanhemmuuteen on olennainen osa vanhemmuuskeskustelua. *Sosiaalisella vanhemmuudella* viitataan vanhemmuuteen, joka perustuu sosiaalisiin suhteisiin biologisen, juridisen tai geneettisen vanhemmuuden sijaan. Sosiaalisesta vanhemmuuden rinnalla saatetaan käyttää myös samaa tarkoittavaa käsitettä *tosiasiallinen vanhemmuus*, jolla viitataan suoremmin siihen, kuka lapsesta hänen arjessaan tosiasiallisesti huolehtii. *Biologisella vanhemmuudella* viitataan yleisesti henkilöön, joka on synnyttänyt lapsen. Biologisen vanhemmuuden määritelmää tarkempi on *geneettinen vanhemmuus*, jolla tarkoitetaan henkilöä, jonka sukusoluista lapsi on saanut alkunsa. *Juridisella vanhemmuudella* viitataan siihen, kuka henkilö on juridisesti vahvistettu vanhempi lapseen liittyvine oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Juridinen vanhempi on elatusvelvollinen lapseen nähden ja lapsella on perintö- ja tapaamisoikeus juridiseen vanhempaansa liittyen. (Jämsä 2008c, 62; Moring 2013, 56-57.) Edellä mainittujen vanhemmuuksien lisäksi vanhemmuutta voidaan hahmottaa *psykologisen vanhemmuuden* (Katso esim. Huttunen

2001, 62-65; Ritala-Koskinen 2003) käsitteellä. Psykologisella vanhemmuudella viitataan tunnepohjaiseen kiintymykseen lapsen ja vanhemman välillä. Tässä määrittelytavassa korostuu lapsen rooli vanhemmuuden määrittäjänä: kenet lapsi kokee vanhemmakseen, kehen lapsi on kiintynyt, keneltä lapsi kokee saavansa hoivaa ja lohtua, keneen lapsi kokee henkistä yhteyttä.

Erilaiset vanhemmuuden muodot eivät ole toisiaan pois sulkevia, esimerkiksi biologinen vanhempi on yleensä myös juridinen vanhempi ja sosiaalinen vanhempi voi olla samanaikaisesti myös niin biologinen, juridinen kuin geneettinenkin vanhempi. Biologiseen, sosiaaliseen ja geneettiseen vanhemmuuteen taas monesti yhdistetään automaattisesti ajatus psykologisesta vanhemmuudesta, mutta tosiasiallisesti näin ei välttämättä ole. Psykologinen vanhemmuus saatetaan mieltää samaksi kuin sosiaalinen vanhemmuus, vaikka sosiaalinen vanhemmuus on luonteeltaan enemmän arjen jakamista, siihen ei välttämättä sisälly lapsen ja vanhemman keskinäistä kiintymyssuhdetta. (Huttunen 2001, 62-65).

Perheen normeja ja ihanteita sateenkaariperhenäkölkulmasta tutkinut Anna Moring painottaa sitä, että perheen käsitteen kannalta sekä geneettinen että juridinen sukulaisuus ovat keskeisiä, mutta ne eivät voi olla ainoita perhettä määrittäviä tekijöitä. Perhettä pyritään määrittämään liian usein geneettisten ja juridisten suhteiden kautta silloinkin, kun perhe muodostuu henkilöistä, jotka eivät ole geneettisesti ja juridisesti sukulaissuhteessa toisiinsa. Moring kiteyttää omana kriittisenä perhemääritelmänään tosielämän perheiden rakentuvan eri yhteyksissä eri tavoin määrittävistä suhteista ja verkostoista, joiden asemaan ja määritelmiin vaikuttavat erilaiset yhteiskunnalliset rakenteet, julkiset tilat, diskurssit ja normit. Näiden tekijöiden kohtaamisissa rakentuvat myös vaikeasti tavoitettavat, arvolutautuneet, monesti ääneen lausumattomat vaikuttimet, joiden varaan käsitykset hyvästä ja huonosta vanhemmuudesta, perhemalleista ja perhe-elämän ihanteista rakennetaan geneettisistä ja juridisista tekijöistä riippumatta. (Moring 2013, 45-46.)

3.3 Vanhemmuus sateenkaariperheissä

Sateenkaariperheiden vanhempina toimii niin mies- kuin naisparejakin. Miesparit ovat vähemmistönä, sillä Suomessa miesparien ei ainakaan tämänhetkisen lainsäädännön puitteissa ole mahdollista hankkia virallista sijaissyntyttäjää yhteiselle perilliselle. Yksityisesti sovittuja järjestelyjä naistuttavan tai naisparin kanssa laki ei kuitenkaan pysty estämään. Käytännössä on kuitenkin erittäin harvinaista, että miespari löytää naisen, joka olisi halukas heti synnytyksen jälkeen luovuttamaan lapsen miesten hoitoon ja adoptoitavaksi. Tavallisinta on, että miesparien vanhemmuus on etävanhemmuutta ja lapset ovat joko edellisestä heterosuhteesta tai apilaperheenä suunnitellusti hankittuja. (Jämsä 2008b, 36-37; Kuosmanen 2007b, 42; Sateenkaariperheet 2013.) Yksinäisen naisen – ja sitä kautta naisparien – on ollut mahdollista saada hedelmöityshoitoja vuodesta 2007. Hoitojen saatavuudessa on kuitenkin klinikkakohtaisia eroja, laki ei pakota hedelmällisyyshoitoklinikoita auttamaan naispareja biologisen jälkeläisen saamisessa. Niin sanottu muumimukimenetelmä eli koti-inseminaatio miestuttavan lahjoittamalla spermalla on edelleen yksi naisparien käyttämistä tavoista hankkia jälkeläisiä² (Moring 2013, 17.)

Moringin (2013, 172-173) sateenkaariperhetutkimuksen mukaan äitiys on vallitseva ja kyseenalaistamaton normi, jota vanhemmuudessa tavoitellaan. Sosiaalinen äitiys (ja isyys myös) pyrkivät tekemisen kautta jäljittelemään hegemonista äitiyttä. Sateenkaariperhepuheessa sosiaalisen äidin vanhemmuus asettuu isydelle ja äitiydelle asetettujen odotusten välimaastoon muodostuen kanssavanhemmuudeksi ensisijaisen vanhemman toteuttaman vanhemmuuden rinnalle. Miehen vanhemmuus sateenkaariperheessä määrittyy suhteessa äitiyteen, mutta toisaalta mies näyttää saavan toteuttaa vanhemmuuttaan enemmän äitiydestä erillään kuin heteroperheessä. Sisällöllisesti miehen vanhemmuus voidaan kahtalaisesti nähdä toisaalta vailla sukupuolittuneita

---

² Katso muumimukimenetelmästä ja muista lesboparien lisääntymistavoista tarkemmin Hynnä 1997, 165-172.

erityispiirteitä, mutta toisaalta feminiinisen äitiyden kaltaisena, jolloin voidaan kysyä, onko feminiininen äitiys näennäisesti sukupuolettomana nähty normi.³ (emt., 111.)

Jämsä (2004, 234-238) on tulkinnut vanhemmuuden eri muotojen arvottamista äitidiskurssin ja biologisen vanhemmuuden diskurssin kautta ydinperhemallista poikkeavassa sateenkaariperheessä. Äitidiskurssi asettaa vanhemmuudesta puhuttaessa ensisijaiseksi sukupuolen (nainen), biologinen diskurssi biologisen alkuperän. Näyttäisi siltä, että diskurssien ensisijaisuus vaihtelee tilannesidonnaisesti, mutta niillä on merkitystä jos ne toistuvat samankaltaisina tietyissä tilanteissa, esimerkiksi lapsen huoltajuudesta päätettäessä. Molemmissa diskursseissa perheen ulkopuolisten käsityksissä biologinen äitiys asetetaan ensisijaiseksi vanhemmuudeksi. Sosiaalinen äitiys ja biologinen isyys ovat samanarvoisia mutta selkeästi arvottomampia kuin biologinen äitiys. Kaikkein vähiten vanhemmuudeksi määrittyi sosiaalinen isyys.

Biologisen vanhemmuuden ja erityisesti äitiyden arvostamisen kautta selittynee, miksi homoperheitä kohtaan tunnetaan suurempia ennakkoluuloja kuin lesboperheitä. Moring (Sateenkaariperheet 2013) pitää selvänä, että taustalla ovat myös kiintymyssuhdeteoriaan pohjaavat oletukset, joiden mukaan lapsen olisi hyvä kasvaa noin komivuotiaaksi asti äitinsä hoivissa. Näin ajatellaan edelleen, vaikka nytemmin onkin todettu, että lapsi ei kaipaa juuri nimenomaisesti äitiä, vaan ylipäänsä tarvitsee kiinteän ihmissuhteen kasvaakseen ja kehittyäkseen.

Asiantuntijakaan eivät ole yhtä mieltä siitä, onko lapsella lähtökohtaisesti ja ideaalitulanteessa oikeus kahteen eri sukupuolta olevaan vanhempaan, vai onko samaa sukupuolta olevilla vanhemmilla yhtäläiset mahdollisuudet antaa hoivaa ja rakkautta lapselle. Lastenpsykiatrit Tuula Tamminen, Tytti Solantaus ja Jari Sinkkonen kokevat

---

³ Sukupuolittuneet vanhemmuuskäsitykset rakentuvat käsityksiin sukupuolisidonnaisesta vanhemmuuden toteuttamisesta, mikä nousee keskeiseksi kysymykseksi kahden samaa sukupuolta olevan vanhemman muodostamissa perheissä. Sukupuolentutkimus on pyrkinyt avaamaan maskuliinisuuden ja feminiinisuuden oletettuja tulkintoja ja tuomaan esille sen, ettei sukupuoli ole lainkaan yksiselitteinen vaan rakennettu, luonnollistettu ja normalisoitu kategoria (katso esim. Vuori 2004 & 2010).

asian keskenään eri tavoin. Tamminen (Jokinen 2009a, 145-147) pitää biologisena ja psykologisena tosiasiana jakoa miehiin ja naisiin, ja arvokysymyksenä lapsen oikeutta kahta eri sukupuolta edustaviin vanhempiin, äitiin ja isään. Tamminen näkee, että homo- ja lesboperheissä kasvaneista lapsista tehdyt tutkimukset ovat vielä riittämättömiä kertomaan, miten sateenkaariperheessä kasvaminen todella vaikuttaa lapseen. Solantaus (Jokinen 2009b, 152-155) puolestaan pitää tutkimuksen perusteella näytettynä, ettei homo- ja lesboperheissä kasvamisella ole haitallisia vaikutuksia lapseen. Psykkisiä häiriöitä ja kehitysongelmia ei tutkimuksen perusteella ole sen enempää kuin muissakaan perhetyypeissä kasvaneilla lapsilla. Solantaus pitää kuitenkin haittatutkimuksia aikansa eläneenä ja toivoisi tutkimusten kehittyvän siihen suuntaan, että saataisiin näyttöä erilaisten perhemuotojen heikkouksista ja vahvuuksista jokapäiväisessä elämässä. Solantaus toteaa, että erityyppiset perheet tarjoavat erilaisia kasvuhaasteita ja iloja. Hänestä olisi mielenkiintoista nähdä, miten muut perhetyypit voisivat esimerkiksi hyödyntää sateenkaariperheiden joustavasta työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisesta saatuja tutkimustuloksia. Sinkkonen (Uusi-Rintakoski 2005) on samaa mieltä Tamminsen kanssa sukupuolieroista ja sukupuolityyppillisestä käyttäytymisestä, mutta kokee vanhemmuuskeskustelun hankalaksi. Sinkkonen on sitä mieltä, että isyys on tärkeää eikä se ole korvattavissa naisen osoittamalla hoivalla ja rakkaudella. Silti hän ei näe, että homo- tai lesboperheessä kasvaminen olisi lapsen kehitykselle este. Sinkkonen ei jaa ajatusta subjektiivisesta vanhemmaksi tulon oikeudesta ja hänen mielestään koko vanhemmuuskeskustelun lähtökohdaksi tulisi ottaa lapsen etu.

Oltiinpa sateenkaariperheistä ja sateenkaariperhevanhemmuudesta mitä mieltä tahansa, tosiasia on, että sateenkaariperhevanhemmuutta on jo pitkään ollut olemassa ja että yhteiskunnallinen lainsäädäntökin nykyään tukee sateenkaarivanhemmuutta hedelmöityshoitojen helpottuneen saamisen, perhevapaoikeuksien laajenemisen ja perheen sisäisten adoptioiden mahdollistumisen kautta. Sateenkaariperheiden sosiaaliset oikeudet ovat parantuneet vähitellen, vaikka yhteiskunnassa on esiintynyt rajuakin vastustusta oikeuksien laajenemista kohtaan. Moring (Sateenkaariperheet 2013) pitäisi tärkeänä, että sateenkaarivanhemmuuskeskustelussa voitaisiin vähitellen siirtyä pitkään jatkuneen puolesta-vastaan -keskustelun sijaan miettimään, kuinka sateenkaarivanhempia voidaan tukea vanhemmuudessaan. Oma tutkimusaiheeni on keskeinen

sateenkaariperheiden vanhemmuuden tukemista ajatellen. Adoptioneuvonnan yhteydessä työntekijöillä on paitsi hyvät mahdollisuudet, myös lain velvoitus perheidentiteetin ja vanhemmuuden tukemiseen. Jotta adoptioneuvontatyötä voitaisiin kehittää asiakkaiden tarpeita vastaavaksi, on tärkeää saada tutkimustietoa siitä, miten perheet kokevat adoptioneuvontatyön vastaavan omiin tarpeisiinsa.

4. SATEENKAARIPERHE LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ

Edellisessä luvussa käsitteelin perhekäsityksen moninaistumista ja perhe- ja vanhemmuuskäsitysten muuttumista nyky-yhteiskunnassa. Yhden näkökulman perhekäsityksen muutokseen tarjoaa lainsäädännön tarkastelu. Otan lainsäädännön esille omana lukunaan, sillä sateenkaariperheiden kannalta lainsäädännöllisillä muutoksilla on erittäin keskeinen osuus perheenä tunnustetuksi tulemiseen. Anna Moring (2013, 243) toteaa, että perheen käsite sateenkaariperhepuheessa muuttuu jatkuvasti, koska perhe on lainsäädännöllisten, kulttuuristen ja sosiaalisten muutosten ja neuvottelujen kohteena. Jatkuvista muutoksista johtuen perheet joutuvat alinomaan uudelleen ja taas uudelleen neuvottelemaan jäsentensä keskinäisiä suhteita, perhesuhteita ja muita tilanteitaan.

Moring (2013) on väitöskirjassaan tutkinut perheen rakentumista lainsäädännössä siitä näkökulmasta, millaisia teemoja, aiheita, normeja ja ihanteita perheeseen liittyvien lakien säätämisen yhteydessä on esiintynyt. Itse lähestyn aihetta tässä luvussa suppeammin keskittyen parisuhdelainsäädännön kautta siihen, missä vaiheessa sateenkaariperheet tunnustetaan lainsäädännössä perheeksi ja millaisina perheinä sateenkaariperheet lainsäädännössä nähdään.

4.1. Perheen määrittäminen lainsäädännössä

Suomalainen lainsäädäntö pohjaa ajatukseen, ettei perhe ole oikeudellinen instituutio vaan suhteiden kokonaisuus. Lainsäädännön suhdetta perheeseen on pidetty neutraalina. Oikeuslaitos ei kuitenkaan ole irrallaan ympäröivästä yhteiskunnasta, joten yhteiskunnan merkitysjärjestelmät ja kulttuuriset arvot vaikuttavat ainakin välillisesti oikeuden tapaan määritellä perhettä. Vaikka oikeus pyrkii näennäisesti neutraaliuteen, sen tulkinnoissa on vahvasti samaa sukupuolittuneisuutta kuin esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmässä, vaikkakaan sitä ei välttämättä tunnusteta. (Pylkkänen 2008, 71-85.)

Perhe käsitteenä on monimuotoisempi kuin lainsäädännön kautta syntyvä perhekäsitys. Lainsäädännöllä on kuitenkin siinä mielessä mielenkiintoinen osa perhemuodon näkyväksi tulemisessa, että niin kauan kuin jotain perhemuotoa ei säädellä, se jää yhteiskunnassa näkymättömäksi. Moring (Sateenkaariperheet 2013) näkee, että lainsäädännöllä on perinteisesti pyritty paikkaamaan tilanteita ja ottamaan säätelyn piiriin perheitä, jotka ovat alun perin jääneet säätelyn ulkopuolelle. Lainsäädäntö tekee kuitenkin näkyviksi vain tietyt perhetyypit ja jättää toiset edelleen ulkopuolelle ja näkymättömiksi, kuten esimerkiksi useampien vanhempien muodostamat monikko- eli apilaperheet. Moringin mukaan lainsäädännössä on siis kyse juridisesta perheestä ja siitä minkälaiset perhemuodot yhteiskunnassa ollaan valmiita hyväksymään perheeksi.

4.2 Homoseksuaalisuuden säätelystä perheen säätelyyn

Sateenkaariperheitä perheinä koskevan lainsäädännön historia on lyhyt, se alkaa vasta 2000-luvulta. Tätä ennen lainsäädäntö on ollut lähinnä yksilöä koskettavaa.

Homoseksuaalisten tekojen kriminalisointi poistettiin Suomessa rikoslaista vasta 1971, kymmenen vuotta myöhemmin 1981 homoseksuaalisuus poistettiin tautiluokituksista ja 1999 homoseksuaalisen ja heteroseksuaalisen sukupuolisen kanssakäymisen suojaikärajat yhtenäistettiin sekä kumottiin samaa sukupuolta olevien välisen seksuaalisen kanssakäymiseen yllyttämisen kriminalisoinut kehotuskielto. Vuonna 2000 voimaan tullutta perustuslakia (731/1999) voidaan pitää käännekohtana, sillä sen 6§ kielsi syrjinnän sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen perusteella sekä sisälsi vaateen yhdenvertaisesta kohtelusta lain edessä. (SETA – Merkkipaaluja.)

Ensimmäinen seksuaalivähemmistöihin kuuluvia perheinä huomionnut laki on Laki rekisteröidystä parisuhteesta (950/2001). Lain säätämistä edeltäneessä hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi virallistetusta parisuhteesta (HE 200/2000 vp, kohta 2.1) todetaan, että

”Perhesuhteilla on tärkeä merkitys elatuksen, hoivan ja emotionaalisen tuen antajana suhteen osapuolille. Perhesuhteisiin liittyy lisäksi taloudellinen yhteisyys ja etujen yhtenevyys. Perhesuhde vaikuttaa perhesuhteissa sovellettavan lainsäädännön perusteella hyvin monin eri tavoin yksilöiden oikeuksiin ja velvollisuuksiin.”

Esityksessä tuodaan esille, kuinka samaa sukupuolta olevien parisuhteet olivat jääneet yhteiskunnallisessa lainsäädännössä ja siten myös käytännössä näkymättömäksi. Lain perusteluissa kuvataan, kuinka sen enempää perhelainsäädäntö kuin perhesuhteet huomioon ottava eli perhesidonnainen lainsäädäntö ei ole huomionnut samaa sukupuolta olevien muodostamia perheitä. Esityksessä todetaan, että *”Suomen lainsäädäntö ei tunne yhtenäistä perheen määritelmää, vaan perhe- ja läheissuhde on asiayhteydestä riippuen määritelty eri tavoin.”* (emt.). Tästä johtuen eri lakien kohdalla kahden samaa sukupuolta olevan henkilön parisuhde on huomioitu eri tavoin.

Avoliittolainsäädäntö ei ole luonnollisestikaan koskettanut samaa sukupuolta olevia parisuhdekumppaneita, mutta heidän parisuhdettaan ei myöskään ole rinnastettu avoliittoon perhesidonnaisen lainsäädännön soveltamistulkintoissa. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että avioerotilanteissa tai puolison kuollessa puoliso jäi vaille omaisuutta, ellei omaisuudenjaosta oltu tehty keskinäisiä sopimuksia. Esityksessä (emt.) kuitenkin todetaan, että

”samaa sukupuolta olevien parisuhteet ovat saattaneet päästä sellaisen lainsäädännön piiriin, jossa ratkaisevaa on henkilöiden välisten suhteiden läheisyys, perheeseen kuuluminen tai yhteinen kotitalous. Esimerkiksi käsitettä ”ruokakunta”, jota käytetään asumistukilaisissa, on käytännössä tulkittu siten, että se kattaa myös yhdessä asuvat samaa sukupuolta olevien parit.”

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi virallistetusta parisuhteesta (HE 200/2000 vp, kohta 3.1) nähdään, että

”Samaa sukupuolta olevien parisuhteet eivät tehtäviltään eroa muista parisuhteista. Homoseksuaalien ja heteroseksuaalien parisuhteita verrattaessa ei kansanvälisissä tutkimuksissa ole havaittu merkittäviä eroja. Kaikki parisuhteet, siitä riippumatta millaiseen seksuaalisuuteen ne perustuvat, tuottavat parikumppaneille turvaa, hellyyttä ja emotionaalista tyydytystä. Useissa parisuhteissa muodostuu myös yhteinen kotitalous tai laajempikin taloudellinen yhteisyys, eivätkä samaa sukupuolta olevien parisuhteet muodosta poikkeusta.”

Tämän perusteella esityksessä nähdään, ettei ole olemassa mitään syytä siihen, miksi samaa sukupuolta olevien parisuhteet jätettäisiin perhesuhteita säätelevän lainsäädännön ulkopuolelle.

Lakiesityksen tekstistä on nähtävissä, että ajatus moninaisista perhemuodoista on myönteinen. Lakiesityksellä rekisteröidystä parisuhteesta haluttiin lainsäädännön tasolla huomioida yhteiskunnassa tapahtunut sallivuuden lisääntyminen samaa sukupuolta olevien parisuhteita kohtaan ja avioliitonomaisen yhteiselämän yleistyminen samaa sukupuolta olevien keskuudessa. Lain perusteluissa lain katsottiin voimaan tullessaan lisäävän merkittävästi tasa-arvoa eri perhemuotojen välille yhtenäistämällä parisuhdemuotoihin sidottuja oikeuksia ja velvollisuuksia. Lakiehdotuksessa oli kuitenkin tiettyjä rajauksia, jotka jäivät voimaan säädäntävaiheessa. Päätettiin, että

*”Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta isyyslain (700/1975) säännöksiä isyyden toteamisesta avioliiton perusteella eikä muitakaan sellaisia säännöksiä, jotka koskevat aviopuolisoa yksinomaan hänen sukupuolensa perusteella.”
Samoin ”Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta lapseksiottamisesta annetun lain (153/1985) säännöksiä, jotka koskevat puolison oikeutta ottaa ottolapsi, eikä nimilain (694/1985) säännöksiä puolison sukunimestä.” (Laki rekisteröidystä parisuhteesta 950/2001, alkuperäinen säädös).*

Asiat, joita hallitus lain säätämisvaiheessa nosti esille, olivat nimenomaisesti kahden aikuisen väliseen parisuhteeseen liittyviä. Lapsen asemaa perheessä ja sen parantamista esityksessä ei sivuta laisinkaan. Laissa tunnustettiin ja tehtiin näkyväksi kahden samaa

sukupuolta edustavan aikuisen parisuhde, mutta perhe kokonaisuudessaan ja monimuotoisuudessaan jäi vielä lainsäädännöllisesti näkymättömäksi. Vaikka laki olikin selkeä edistysaskel sateenkaariperheiden oikeuksien tunnustamisen tiellä, lain säätämisen aikoihin julkisuudessa käydyssä keskustelussa monet sateenkaariperheet pitivät lakia liian suppeana ja epätasa-arvoa sateenkaariperheiden välillä lisäävänä. Morning (2013, 127-128) on tutkimuksessaan havainnut, että rekisteröidyn parisuhteen mahdollistavan lain säätämisaikaan aikakauslehdissä esiintyneet kahden tasa-arvoisen vanhemman muodostamat naisparien lapsiperheet eivät vastanneet lain kuvaa sateenkaariperheistä: ”Puhutaan perheistä, joita laki ei tunnista, ja näiden perheiden todellisuus asetetaan vastakkain lain kanssa, jonka pitäisi tulla ne tunnistamaan.” Samoin laki ei tunnistanut lasten isän asemaa eikä huomionnut sateenkaariperheiden juridisia vanhemmuusjärjestelyjä (emt., 135).

Sateenkaariperheen huomioiminen kokonaisuutena, lapset ja aikuiset sisältäen, tuli lainsäädännössä esiin vasta kun Eduskunta hyväksyi toukokuussa 2009 rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muutoksen (Laki rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta 391/2009), joka mahdollisti rekisteröidyssä parisuhteessa olevien parien perheen sisäisen adoption:

”Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta nimilain (694/1985) säännöksiä puolison sukunimestä eikä lapseksiottamisesta annetun lain (153/1985) säännöksiä, jotka koskevat puolison oikeutta ottaa ottolapsi. Parisuhteen osapuoli voi kuitenkin ottaa ottolapsekseen parisuhteen toisen osapuolen lapsen. Tällaiseen lapseksi ottamiseen sovelletaan, mitä lapseksiottamisesta annetussa laissa säädetään lapseksiottamisen edellytyksistä ja oikeusvaikutuksista silloin, kun lapseksi otettava on lapseksiottajan puolison lapsi.”

Käytännössä lakitekstin muutos tarkoittaa, että rekisteröidyssä parisuhteessa oleva pariskunnan osapuoli voi adoptoida puolisonsa juridisen lapsen. Lapsi voi olla puolison aiemmasta parisuhteesta syntynyt, puolison aiemmin adoptoima tai puolison juuri tähän parisuhteeseen synnyttämä, yhdessä suunnitellen hankittu lapsi. Laki säädettiin koskemaan takautuvasti jo eronneita rekisteröidyssä parisuhteessa olleita pareja.

” Jos lapseksiottamisen vahvistamista koskeva asia pannaan vireille tuomioistuimessa kolmen vuoden kuluessa tämän lain voimaantulosta, rekisteröidyn parisuhteen osapuoliin rinnastetaan tätä lakia sovellettaessa henkilöt, joiden rekisteröity parisuhde on ennen lain voimaantuloa purettu tuomioistuimen päätöksellä. Tällaisessa tapauksessa lapseksiottamisen vahvistaminen edellyttää sen lisäksi, mitä 9 §:n 2 momentista seuraa, että lapseksiottaja on rekisteröidyn parisuhteen aikana osallistunut lapsen hoitoon ja kasvatukseen.” (rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta 391/2009).

Ajallisesti alle kymmenen vuoden sisällä lainsäätäjien käsitys kahden samaa sukupuolta olevan aikuisen muodostamasta sateenkaariperheestä oli laajentunut näkemään tosiasian, että sateenkaariperheissä elää lapsia, jotka jäävät vaille juridista suojaa. Tämän huomion tekemistä edelsi kahden asian havaitseminen. Ensiksikin sateenkaariperheissä elävien lasten määrä alkoi kasvaa. Lasten hankkiminen naisparien keskuudessa oli alkanut yleistyä jo ennen 2000-luvun vaihdetta (Kuosmanen 2007a, 169-170), kun naisparien keskuudessa alkoi levitä tieto siitä, kuinka lapsia voidaan hankkia ns. muumimukimenetelmällä. Vuonna 2007 voimaan tullut hedelmöityshoitolaki (1237/2006) antoi mahdollisuuden hedelmöityshoitoihin hakeutumiseen myös niille naisille, jotka eivät olleet parisuhteessa miesten kanssa. Täten laki tarjosi mahdollisuuden lasten hankintaan myös sateenkaariperheille. Toiseksi, monet sateenkaariperheet hakivat oheishuoltajuutta sosiaaliselle vanhemmalle tai vanhemmille. Hallituksen esityksessä eduskunnalle Rekisteröityä parisuhdetta koskevan lain 9 § muuttamiseksi todetaan, että *”Kun perheen sisäinen adoptio ei ole rekisteröityjen parien perheissä mahdollinen, useissa tällaisissa perheissä on haettu käräjäoikeudelta päätös, jonka mukaan sosiaalinen vanhempi on määrätty juridisen vanhemman ohella lapsen huoltajaksi.”* (HE 198/2008, kohta 2.1). Näin perheet pyrkivät varmistamaan sen, että myös sosiaalinen vanhempi voisi olla vanhemman roolissa lapsen elämässä mahdollisimman kattavasti. Käytännössä oheishuoltajuus ei kuitenkaan takaa sosiaaliselle vanhemmalle oikeuksia lapseen nähden esim. erotilanteessa eikä myöskään lapselle oikeutta tavata sosiaalista vanhempaansa, saada häneltä elatusta tai periä häntä (emt., kohta 2.3).

Hallituksen esityksessä Eduskunnalle laiksi rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta lähtökohdissa (emt., kohta 4.3) todetaan, että

”Rekisteröidystä parista ja heidän kanssaan elävistä lapsista muodostuvat perheet ovat jo nykyisin olemassa oleva perhetyyppi. Esityksen yhteiskunnallisia vaikutuksia arvioitaessa on näin ollen lähtökohtana se, että ehdotetulla uudistuksella ei luoda yhteiskuntaan uutta perhemuotoa. Kysymys on vain siitä, että näiden jo olemassa olevien perheiden sisällä annetaan mahdollisuus siihen, että lapsen sosiaalisen vanhemman vanhemmuus vahvistetaan myös juridiseksi vanhemmuudeksi.”

Lakiesityksen tavoitteeksi nähtiin siis lapsen ja vanhemman välisen juridisen aseman vahvistuminen. Samalla kuitenkin rajattiin, että laki koskisi vain rekisteröidyssä parisuhteessa olevia, jolloin lainsäädännöllistä tarvetta uusien vanhemmuuden muotojen luomiseen ei pääsisi syntymään (emt., kohta 3.1).

Adoptio-oikeuden lainsäädännöllinen rajaus rekisteröidyssä parisuhteessa oleviin pariskuntiin rajaa myös omaa tutkimusaiheeni. Tutkimukseni keskiöön nousevat ydinperhemuotoisten sateenkaariperheiden kokemukset adoptioeuvonnasta, koska muunlaisilla sateenkaariperheillä ei ole oikeutta perheen sisäiseen adoptioon nykylainsäädännön puitteissa. Tässä kiteytyy lainsäädännön merkitys: vain lainsäädännöllisesti hyväksytyillä ydinperhemuotoisilla sateenkaariperheillä on mahdollisuus saada virallisesti tunnustusta perhemuodolleen – muut sateenkaariperheiden muodot ovat yhteiskunnallisesti näkymättömiä ja jäävät jo siitä syystä vaille tunnustusta.

5. SATEENKAARIPERHEEN PERUSTAMINEN ADOPTION KAUTTA

Edellisessä luvussa käsittelin juridista perheen muodostumista. Adoptio on yksi tapa perustaa perhe: adoptiosta seuraa juridinen vanhemmuus. Juridinen vanhemmuus ja juridinen huoltajuus ovat helposti sekaisin meneviä käsitteitä, sillä tavanomaisimmin juridinen vanhemmuus ja huoltajuus ovat samoilla ihmisillä. *Juridinen vanhemmuus* tarkoittaa vanhemman elatusvelvollisuutta lapseen nähden ja vastaavasti lapsen oikeutta periä vanhempansa sekä tavata juridista vanhempaansa. *Juridinen huoltajuus* puolestaan tarkoittaa oikeutta päättää lapseen liittyvistä asioista ja tulla kuulluksi lapsen asioihin liittyen. Juridisia vanhempia ei Suomessa voi olla kuin kaksi kerrallaan, mutta huoltajuus voi periaatteessa jakautua useammalle henkilölle. (Jämsä 2008c, 62-63).

Tässä luvussa tarkastelen, mitä perheen sisäisellä adoptiolla tarkoitetaan ja miten sitä säädelään. Pohdin aluksi, miten lainsäädäntö ja sen pääperiaatteet sekä ohjeistukset määrittävät adoptioneuvontaa. Seuraavaksi tarkastelen perheen sisäistä adoptiota sateenkaariperheiden näkökulmasta. Lopuksi käsittelen omana alalukunaan adoptioprosessin yhteydessä annettavaa adoptioneuvontaa, joka on yksi sosiaalityön erityisalue.

5.1 Adoptiolain pääperiaatteet

Adoptiolla tarkoitetaan juridisen vanhemmuuden vahvistamista. Ensimmäinen adoptiolaki säädettiin 1925, mutta sitä ennenkin lapsia on kasvatettu kasvattilapsina oman biologisen perheen ulkopuolella (Kauppi & Rautanen 1997, 60). Sisäisen adoption mahdollistuessa sateenkaariperheille vuonna 2009 adoptiota sääteli Laki lapseksi ottamisesta (153/1985). Sitten adoptiolaki on uudistunut vastikään vuonna 2012 (Adoptiolaki 22/2012).

Uuden adoptiolain ensisijaiseksi tavoitteeksi on määritelty lapsen edun toteutumisen edistäminen adoptiossa. Tavoitteena on myös tarkentaa adoptioneuvontatyön sääntelyä yhdenmukaistamalla kotimaista ja kansainvälistä adoptioprosessia saattamalla molemmat lupamenettelyn alaisiksi, parantaa adoptioprosessin osapuolten oikeusturvaa ja ennaltaehkäistä itsenäisiin adoptioihin liittyviä riskejä. Lisäksi lain tavoitteena on ollut adoptioviranomaisten organisoinnin kehittäminen tarkoituksenmukaisemmaksi. (HE 47/2011, 21).

Lapsen etua arvioitaessa lain pääpaino on pysyvyyden takaamisessa, siten että adoptio muodostuisi mahdollisimman pysyväksi ja vakautta tarjoavaksi vaihtoehdoksi lapsen kannalta. Adoptiolain mukaan ”*Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota erityisesti siihen, miten voidaan parhaiten turvata pysyvä perhe sekä tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapselle, joka ei voi kasvaa omassa perheessään.*” (Adoptiolaki 22/2012, 2§). Pelastakaa Lapset ry linjaa toimintaansa adoptiolain mukaisesti todetessaan, että ”*Adoptiossa on tärkeää huolehtia lapsen edusta ja löytää lapselle pysyvä ja turvallinen koti*” (Kotimaiset adoptiot – Pelastakaa lapset ry). Pösö (2013, 37-40) tuo esille, että monesti adoptiossa lapsen etua lähestytään nimenomaisesti pysyvyyden kannalta. Pösö on paikantanut pysyvyyden sisältöä lastensuojelusta tehdyn tutkimuksen kautta ja löytänyt neljä temaattista pysyvyyden lähestymistapaa. Tutkimuksissa pysyvyyttä tarkastellaan joko sijoituspaikan pysyvyyden kannalta, sijoitetun lasten sosiaalisten suhteiden kannalta, lapsen tukitoimien pysyvyyden kannalta tai lapsen työntekijä-suhteiden pysyvyyden kannalta. Jokainen lähestymistavoista on keskeinen ja on tärkeää, että ne kaikki huomioitaisiin lapsen tilannetta tarkasteltaessa. Pösö toteaa kuitenkin, että lastensuojelussa pysyvyyttä tarkastellaan usein nimenomaisesti sijoituspaikan pysyvyyden kannalta. Pösö näkee adoptiotilanteessa ongelmallisena, jos sijoituspäätöksen pysyväisyysperiaatetta ei arvioida myös siltä kannalta, miten sijoitettu lapsi kokee oman identiteettinsä, sosiaalisten suhteidensa ja arkielämänsä pysyvyyden.

Hallituksen esityksessä adoptiolaiksi linjataan, että myös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 1 § ja Lastensuojelulain (417/2012) 4§

voidaan käyttää lapsen edun arvioinnissa (HE 47/2011 vp, 45). Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983, 1§) määritellään lapsen edun toteutumista seuraavasti:

”Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsentasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsenyksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatusta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsentaipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.”

Lastensuojelulain (417/2012) 4§ määrittelee seuraavanlaisia asioita, joihin lastensuojelussa tulisi kiinnittää huomiota lapsen edun mukaiseen ratkaisuun pyrittäessä:

”Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet; 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon; 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen; 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden; 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen; 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioillaan; sekä 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.”

Adoptiota ohjaava lapsen edun käsite ei siis oikeastaan ole selkeä määritelmä, vaan pikemminkin lista asioita joita lapsen etua arvioitaessa tulisi harkita. Asioiden kautta jäsentyvät raamit, joiden sisällä lapsen etua arvioidaan kunkin lapsen yksilöllisyys ja hänen henkilökohtainen tilanteensa huomioiden. Lapsen edun ei pidäkään olla jäykkä käsite, vaan sen määrittelyssä tulee korostua lapsen ja hänen tilanteensa ainutlaatuisuus. Käsitteen sisältö muodostuu tilanteiden ja perheiden moninaisuudesta. Pösö (2013, 42-43) huomauttaa, että lapsen edun käsite vaihtelee yhteiskunnallis-historiallisen tulkinnan mukaan. Nykyään esimerkiksi keskustellaan kansainvälisen adoption vähentämisestä ja

lasten auttamisesta omassa kohdemaassaan, mutta vielä muutama vuosikymmen sitten Suomestakin lähetettiin lapsia ulkomaille adoptoitaviksi paremman elämän toivossa.

Lapsen edun käsitteen monimuotoisuus ja osin jopa vastakkaisuus tulevat selvästi näkyviin sateenkaariperheiden kohdalla. (Moring 2013, 61-62) toteaa lapsen edun olevan

”käsite, johon kaikki perhettä koskevat normit ja ihanteet ja niistä käydyt keskustelut lopulta palautuvat. Lapsen etu on sateenkaariperhepuheessa hallitseva ihanne, vastaansanomaton argumentti ja ehdoton normi.”

Moringin (emt.) mukaan käsitteestä erityisen hankalan tekee se, että lapsen etuun vetoavat kaikki keskustelun osapuolet ja sillä voidaan tarkoittaa lähes mitä tahansa. Esimerkiksi hedelmöityshoitokeskusteluissa lapsen etuun vetoavat niin hoitojen kannattajat kuin niiden vastustajatkin. Naisparin lapsen hankinnan yhteydessä lapsen etu kelpaa argumentiksi niin isän aktiiviseen rooliin perheessä kuin ydinperherakenteen säilyttämiseen. Moring näkee, että lapsen edun käsitteen arvo onkin enemmänkin siinä, että se muokkaa perhekeskustelua suuntaan, jossa keskustelu on käytävä lapsen näkökulmasta. Moring kuitenkin toteaa, että yhteiskunnallisessa keskustelussa lapsen etua pykivät määrittelemään ennen muuta aikuiset, eikä lasten oma ääni ei välttämättä pääse esiin.

Lapsen etuun liittyen yksi uudessa adoptiolaisissa korostuva asia on lapsen kuulemisen tärkeys häntä itseään koskevassa asiassa. Jotta aikuiset eivät pääsisi puhumaan lapsen suulla, adoptioprosessissa lapsen etua selvittäessä painotetaan lapsen kuulemista. Adoptiopäätöstä tehtäessä on selvitettävä, että lapsi tulee saamaan hyvän hoidon ja kasvatuksen ja huomioitava lapsen omat toivomukset ja mielipiteet asian suhteen hänen ikätasonsa ja kehityksensä mukaisesti (Adoptiolaki 22/2012, 3§). Ei kuitenkaan riitä että lapsen mielipide selvitetään, vaan lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden tarvitaan lapsen selkeä suostumus adoptioon. Lain mukaan 12 vuotta täyttäneen lapsen adoptiota ei voida vahvistaa ilman hänen suostumustaan. Tätä nuoremman lapsen kohdalla adoptiota ei voida vahvistaa vastoin lapsen suostumusta, mikäli lapsen voidaan katsoa olevan

ikäisekseen niin kehittynyt että hän pystyy muodostamaan mielipiteensä adoptioasiasta. (Adoptiolaki 22/2012, 10§). Adoptiolaisissa (22/2012, 26§) painotetaan, että adoptioneuvonnasta vastaavan sosiaalityöntekijän on henkilökohtaisesti keskustelemalla pyrittävä selvittämään lapsen mielipide adoptiosta, mikäli tämä lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden on mahdollista.

5.2. Sateenkaariperheiden perheen sisäinen adoptio

Vuonna 2012 Suomessa adoptoitiin kokonaisuudessaan 466 henkilöä, joista 258 kotimaisen adoption kautta. Kotimaiseen adoptioon lukeutuvat myös rekisteröidyssä parisuhteessa olevien perheen sisäiset adoptiot. Rekisteröidyssä parisuhteessa olevien tekemiä adoptioita oli kaikkiaan 91, eli reilu kolmannes kotimaisista adoptioista. Sateenkaariperheiden perheen sisäiset adoptiot muodostavat karkeasti viidenneksen kaikista adoptioasiakkuuksista. (Suomen virallinen tilasto (SVTd)).

Perheen sisäisessä adoptiossa toinen puolisoista ottaa juridiseksi lapsekseen toisen puolison juridisen lapsen. Perheen sisäistä adoptiota säätelee sama laki kuin adoptiota yleisestikin (Adoptiolaki 22/2012). Rekisteröidyssä parisuhteessa olevat parit eivät voi adoptoida lasta yhdessä perheen ulkoisena adoptiona, mutta yksinadoptio on periaatteessa lain mukaan mahdollinen, minkä jälkeen parisuhteen toinen osapuoli voi adoptoida puolisonsa lapsen (Laki rekisteröidystä parisuhteesta 950/2001, 9 §; Adoptiolaki 22/2012, 27 §). Pääsääntöisesti sateenkaariperheiden adoptiot ovat kuitenkin perheen sisäisiä adoptioita ja varsinaiset yksinadoptiot ovat hyvin harvinaisia. Hallituksen esityksessä uudeksi adoptiolaiksi (HE 47/2011, kohta 4.1) esitetään, että miesten naisiin verrattuna suhteellisen vähäinen yksinadoptioiden hakeminen ei olisi sidoksissa lainsäädännöllisiin seikkoihin, vaan kyseessä ovat luultavammin kulttuuriset syyt. Kuosmanen ja Jämsä (2007, 94) nostavat kuitenkin sateenkaariperhetutkimuksensa yhteydessä esille sen, että vaikka laki mahdollistaakin sateenkaariperheiden perheen ulkopuoliset yksinadoptiot, käytännössä perheen ulkopuolisia yksinadoptioita sateenkaariperheisiin ei tiettävästi tapahdu. Kyse on siitä ottavatko adoptiopalvelujen tarjoajat homoseksuaalisia asiakkaita ja onko heillä kontakteja sellaisiin organisaatioihin ja palveluihin adoption kohdemaissa,

jotka hyväksyvät homoseksuaaliset adoptionhakijat asiakkaikseen. Käytännössä tämänkaltaiset rajoitukset eväävät etenkin miehiltä mahdollisuuden yksinadoptioon.

Aikaisemmin, kun rekisteröity parisuhde samaa sukupuolta olevien välillä ei ollut vielä mahdollinen tai rekisteröidyssä parisuhteessa elävät eivät voineet adoptoida puolisonsa lasta, oli tyypillistä että sateenkaariperheet hakivat oheishuoltajuutta lapsiin sen vanhemman osalta, jolla ei ollut juridista sidettä lapsiin. Nyt kun adoptio on mahdollinen, sillä pyritään vahvistamaan lapsen oikeuksia vanhempansa esimerkiksi siinä tilanteessa, että perheen vanhemmat eroavat tai toinen heistä kuolee. Jos perheessä on useampia lapsia, samalla saadaan vahvistettua heidän sisarussuhteensa juridisesti ja taattua se, että kaikki lapset perivät molemmat vanhempansa tasa-arvoisesti huolimatta siitä, kuka heidät on synnyttänyt.

5.3 Adoptioneuvonta

Adoptioneuvonta on sosiaalityön erityisosaamisaluetta ja lakisääteistä toimintaa. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaassa ottolapsineuvonnan antajille (Ottolapsineuvonta 1998, 13) ottolapsineuvontaa kuvataan useiden ihmisten tulevaisuuteen kokonaisvaltaisesti vaikuttavaksi vaativaksi sosiaalityöksi. Pasanen & Tervonen-Arnkil (2013, 64-66) nostavat esille sen, että useimmiten adoptioneuvontatyö on lastensuojelutyötä, vaikkakaan sen lastensuojelullista luonnetta ei välttämättä tunnisteta. Adoptiotoimintaan liittyy yleensä aina adoptoitavan lastensuojeluasiakkuus. Tällöin lapsen tilannetta arvioitaessa on aina mietittävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia ja vain siinä tapauksessa, etteivät ne ole riittävä apu, voidaan adoptiota harkita yhtenä vaihtoehtona. Vain perheen sisäisen adoption ja vanhempien toiveesta tapahtuvan suoran perheeseen adoptoimisen yhteydessä lastensuojeluasiakkuus jää uupumaan.

Ottolapsineuvonnan antaminen kaikille ottolapsiasian osapuolille määrättiin ensimmäistä kertaa pakolliseksi vuoden 1980 ottolapsilaissa. Neuvontaa saivat antaa sosiaalilautakunnat

ja sosiaalihuollon (sitten sosiaali- ja terveysministeriö) hyväksymät ottolapsitoimistot. (Kauppi & Rautanen 1997, 231). Nykylain mukaan adoptioneuvontaa saavat antaa kuntien sosiaalihuollon toimielimet ja sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastolta luvan saaneet adoptiotoimistot (Adoptiolaki 22/2012, 22§). Suomessa adoptioneuvontaa antavat kotimaisten adoptioiden osalta kuntien oman päätöksen mukaisesti kotikunnat, kuntayhtymät ja ostopalveluna Pelastakaa lapset ry (Ottolapsineuvonta 1998, 14).

Adoptioneuvonnan tehtävä on määritelty Adoptiolain (22/2012) 24§:ssä seuraavasti: *Adoptioneuvonnan antajan on kaikissa adoptioon liittyvissä kysymyksissä valvottava lapsen etua sekä neuvottava, autettava ja tuettava lasta, lapsen vanhempia, adoptionhakijoita sekä muita henkilöitä, joiden suostumus adoptioon vaaditaan.* Pelastakaa lapset ry määrittelee lakia mukaillen adoptioneuvonnan tarkoitukseksi ”*auttaa lasta ja valvoa hänen etuaan, auttaa ja tukea luovutusta harkitsevien biologisten vanhempien päätöksentekoa keskustelemalla eri vaihtoehtoista, selvittää hakijoiden edellytyksiä ja valmiuksia adoptiovanhemmiksi sekä auttaa tarvittaessa eri osapuolia myös adoption vahvistamisen jälkeen*” (Adoptioneuvonta – Pelastakaa Lapset ry). Adoptioneuvontatyö on kaksijakoista toimintaa, jossa toisaalta pyritään valmentamaan vanhemmuuteen ja toisaalta arvioidaan kykyä ryhtyä vanhemmaksi (Ottolapsineuvonta 1998, 15).

Adoptioneuvontaa annetaan myös perheen sisäisessä adoptiossa. Jos toinen rekisteröidyn parisuhteen osapuolista hakee adoptiota yksin, myös parisuhteen toinen osallistuu adoptioneuvontaan, sillä adoptioon tarvitaan parisuhteen molempien osapuolien suostumus. Adoptioneuvontaa annetaan aina kaikille osapuolille, niin adoptioon antavalle kuin vastaanottavalle taholle ja myös adoption kohteena olevalle henkilölle hänen ikätasonsa mukaisesti. (Ottolapsineuvonta 1998, 13; Adoptiolaki 22/2012, 13§.)

Adoptioneuvonnan kesto ei voi tietää etukäteen, vaan se vaihtelee tapauskohtaisesti useammasta kuukaudesta useaan vuoteen. Adoptioneuvonta voidaan jakaa selvitysvaiheeseen, sijoitusvaiheeseen, seurantaan ja lapseksiottamiseen.

Adoptioeuvonnan alkajaisiksi, selvitysvaiheessa, käydään läpi adoption hakijoiden edellytykset toimia adoptiovanhempina selvittelemällä ikään, perhetilanteeseen, sosionomiseen tilanteeseen ja terveyteen liittyvät mahdolliset rajoitukset.

Adoptioeuvontaan sisältyy tavallisimmin useampia tapaamiskertoja ja kotikäynti, joiden aikana käsitellään hakijoiden motiiveja adoptioon, henkilöhistoriaa, nykyistä elämäntilannetta, parisuhdetta, ihmissuhdeverkostoja, menetyksiä, kasvatuskysymyksiä ja adoptiolapsen erityisyyttä. Tarvittaessa voidaan käsitellä myös muita asioita.

Adoptioeuvonnan aikana työstetään hakijoiden vanhemmuuskäsityksiä, mielikuvia lapsesta ja valmiutta yhteydenpitoon lapsen syntymäperheeseen. Hakijoiden kanssa käsitellään myös lapsen oikeutta itseään koskeviin tietoihin ja niiden merkitystä lapsen identiteetin muodostumisessa. Adoptioeuvonnan päätteeksi sosiaalityöntekijä laatii kotiselvityksen, jossa todetaan ovatko adoptionhakijat soveltuvia adoptiovanhemmiksi. Myönteisen lausunnon perusteella perheeseen voidaan sijoittaa adoptiolapsi.

Sijoitusvaiheen jälkeisessä seurantavaiheessa adoptioeuvonnan antaja seuraa sijoituksen onnistumista lapsen edun näkökulmasta. Mikäli sijoitus näyttää onnistuneen eli lapsen ja adoptiovanhemman välille näyttää kehittyvän myönteinen suhde, adoptioselvityksen avustaa adoption hakijaa laatimaan käräjäoikeudelle hakemuksen adoption laillistamista varten. (Adoptioeuvonta – Pelastakaa Lapset ry; adoptiot – Pelastakaa lapset ry; Ottolapsineuvonta 1998, 15-25.) Adoptioeuvonta eroaa useimmista sosiaalihuollon palveluista sikäli, että itse adoptioeuvonnassa ei tehdä päätöstä adoptioasiasta, vaan lopullisen päätöksen tekee oikeuslaitos.

Adoptioeuvonta prosessina noudattelee samoja sisältöjä, olipa kyseessä heteropariskunnan muodostama uusperhe tai sateenkaariperhe. Omassa tutkimuksessani perheen sisäisen adoption läpikäyneet sateenkaariperheet tuovat esille omia adoptioeuvontakokemuksiaan. Tutkimuksessani analysoin sitä, millä tavoin nämä kokemukset tukevat sateenkaariperheiden perheidentiteettiä. Tarkastelun kohteena on, saavatko perheet tunnustusta perheidentiteetilleen vai jäävätkö sitä vaille adoptioeuvonnan käytännöissä.

6. TUNNUSTUKSEN TEORIA TUTKIMUKSENI TULKINTAKEHYKSENÄ

Olen edellisissä luvuissa taustoittanut tutkimusaiheittani tarkastelemalla perhe- ja vanhemmuuskäsityksiä, sateenkaariperheiden lainsäädännöllistä määrittymistä ja perheen sisäistä adoptioprosessia. Tässä luvussa hahmotan tutkimukseni teoreettista perustaa. Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä toimii Axel Honnethin (1995; 2004) tunnustuksen teoria, joka sopii hyvin yhteen valitsemani kriittisen ja fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusmetodologisen lähestymistavan kanssa. Tunnustus on yksi nykypäivän avaintermejä, jolla pyritään käsitteellistämään identiteettikamppailua ja ihmisten välistä eriarvoisuutta. Tunnustuksella tarkoitetaan tässä yhteydessä yksilöiden keskinäistä tai yksilön ja instituution välistä tunnustuksen saamista ja antamista, johon keskeisesti liittyy kunnioituksen ja arvostuksen kokemus. Tunnustus terminä liittyy olennaisesti omaan tutkimukseeni keskeisiin aihealueisiin, erilaisiin perhemuotoihin (heteronormista poikkeavan perhemuodon tunnustaminen) ja adoptioprosessiin (rekisteröidyssä parisuhteessa elävien vanhemman oikeuksien tunnustaminen ja saaminen). Tunnustuksen teorian valitseminen tutkimukseni teoreettiseksi viitekehykseksi tuntuu hyvin luontevalta: tunnustuksen teoria tuo esille kuinka asiakas kokee tulleen kohdatuksi ja kuulluksi sosiaalityön käytännöissä, tutkimukseni tapauksessa adoptioneuvontaprosessissa.

Tunnustuksen teoriaa sosiaalityöhön ovat aiemmin soveltaneet ainakin Heikki Ikäheimo (2008) ja Stan Houston & Pat Dolan (2008). Houston & Dolan ovat vieneet tunnustuksen teoriaa eteenpäin sosiaalityön alalle yhdistämällä siihen sosiaalisen tuen teoriaa ja pohtimalla, miten tunnustus ja sen evääminen näkyvät sosiaalityön käytännöissä. Ikäheimo on tuonut teoriaan lisää pohdintaa ihmisten välisten suhteiden rakentumisesta ja rakentumisedellytysten täyttymisen sosiaalityölle asettamista haasteista. Hyödynnän omassa tutkimuksessani heidän tulkintojaan tunnustuksen teoriaan ja sosiaalityön suhteesta.

6.1 Axel Honneth ja kriittinen teoria

Tutkimukseni keskeisenä tulkintakehyksenä on filosofi ja sosiologi Axel Honnethin tunnustuksen teoria (Honneth 1995 & 2004; Huttunen 2003 & 2006). Erityisesti sosiaalifilosofiaan suuntautunut Axel Honneth on yksi niin sanotun Frankfurtin koulukunnan keskeisistä hahmoista. Frankfurtin koulukunta sai alkunsa vuonna 1922, jolloin Frankfurtin yliopistoon perustettiin Sosiaalitutkimuksen Instituutti. Nimitys Frankfurtin koulukunta syntyi vasta myöhemmin, kun 1930-luvulla johtoon astunut Max Horkheimer perusti monitieteellisen tutkimusohjelman, jossa yhdistyivät yhteiskuntafilosofia ja uudempi yhteiskuntatieteellinen tutkimus. (Huttunen 2003, 63,99.) Frankfurtin koulukunta on tunnettu erityisesti yhteiskuntatieteellisen kriittisen teorian (Kritische Theorie) kehittämisenestä. Kriittinen teoria korostaa teorian ja tiedon paikantumista tiettyyn sosio-historialliseen tilanteeseen, miettii tavaroistumista elämän eri osa-alueilla sekä pohtii, miten teoria voi osallistua kamppailuun inhimillisemmästä maailmasta (Kiilakoski & Oravakangas 2010, 10.)

Honneth on Frankfurtin koulukunnan tai kriittisen teorian kolmannen sukupolven keskeisimpiä teoreetikoita, joka jakaa aiempien kriittisten teoreetikoiden kanssa samoja lähtökohtia, vaikka kriittinen koulukunta on myös eri mieltä monista seikoista (Rush 2004, 1). Honnethin oman kuvauksen mukaan kriittistä teoriaa yhdistää kolme seikkaa: sosio-teoreettinen negativismi tutkii rakenteellisia seikkoja, jotka estävät ihmisiä elämästä hyvää elämää. Toiseksi, näiden rakenteellisten seikkojen puristuksessa eläville ihmisille heidän oman tilansa ei ole näkyvissä, mikä vaatii teoreettista selitystä sille, miksi ihmiset mukautuvat rakenteisiin. Ja kolmanneksi, kriittinen teoria pohtii teorian suhdetta käytäntöön ja esittää, että teoriolla voidaan vaikuttaa. (Honneth 2004.) Honnethin panos kriittiseen teoriaan on tutkia identiteetin muodostumista. Hän korostaa myös, että identiteetin muodostumista voivat ehkäistä sellaiset asenteet ja toimet, jotka eväivät kunnioitusta. (Chambers 2006, 237.)

Honneth on tullut erityisesti tunnetuksi saksalaisen filosofin Hegelin (1770-1831) tutkijana. Nuoren Hegelin ajatukset yhteiskunnan erilaistumisen ja samanaikaisen ihmisten itsemääräämisoikeuden ja yksilöllisyyden kehittymisen aikaansaamasta tunnustuksen tarpeesta perheen, kansalaisyhteiskunnan ja valtion tasolla jäivät kesken ja suuntautuivat muihin asioihin. Ne toimivat kuitenkin pohjana Honnethin kehittelemälle, kriittisen teorian piiriin kuuluvalla tunnustuksen kamppailun yhteiskuntateorialle. (Huttunen 2003, 99-100; katso tarkemmin Honneth 1995, 11-63.)

6.2 Honnethin teoria tunnustuksen kamppailusta

Honnethin teoriassa identiteettipolitiikka ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus kietoutuvat keskeisesti tunnustuksen käsitteeseen. Tunnustuksen teoria pohjaa ajatukseen, että ihmisen identiteetin kehityksen kannalta olennaista on hänen saamansa tunnustus. Tunnustus tarkoittaa sekä huomatuksi tulemistä että arvostuksen saamista. Tunnustuksen saaminen on edellytys sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi yhteiskunnassa. (Honneth 1995, 92-93.) Jokainen ihminen tarvitsee tunnustusta. Oivallinen esimerkki asiasta löytyy Marja-Leena Parkkisen (2003) toimittamasta kirjasta Ulos kaapista, jossa ei-heteroseksuaalisesti suuntautuneet ihmiset kertovat kokemuksiaan siitä, millaista oli huomata olevansa seksuaalisesti ”erilainen” kuin valtaosa ympärillä elävistä ihmisistä ja ilmaista oma seksuaalinen suuntaus muille ihmisille. Kirjassa (emt., 184-185) nimimerkki Marina (Pohjanmaa, s. 1961) kuvaa tuntojaan seuraavasti:

”Olenko huonompi tytär tai sisar? Eikö jokaisen äidin hartain toive ole oman lapsen onnellisuus? Häpeävätkö sisarukseni minua? Muutunko yhtäkkiä toiseksi? En minä vaadi täydellistä ymmärrystä, vaan vaatimukseni on tulla tunnustetuksi ja hyväksytyksi sellaisena kuin olen. - - - Minä olen yhä minä ja haluan elää tässä yhteiskunnassa tulematta halveksituksi ja tarvitsematta tuntea häpeää. Minun oikeuteni ihmisenä on tulla hyväksytyksi ja tunnustetuksi sellaisena kuin olen – hyväksyinhän itsekkin muut, vaikka he eivät eläisi samoin kuin minä.”

Honnethin teorian mukaan tunnustuksen saaminen tapahtuu Hegelin alkujaan määrittelemillä kolmella eri tunnustuksen kamppailun tasolla: perheessä, kansalaisyhteiskunnassa ja valtiossa. Honnethin teoriassa nämä tasot avataan kolmeksi tunnustuksen muodoiksi ja niissä toteutettaviksi käytännöiksi (Honneth 1995, 92-130).

Taulukko 1: Honnethin tunnustuksen teorian pääkohdat (Honneth 1995, 129)⁴

Tunnustuskäytännöt	Emotionaalinen tuki	Kognitiivinen tuki	Sosiaalinen arvostus
Persoonan ulottuvuudet	Tarpeet ja tunteet	Moraalinen vastuullisuus	Kyvyt ja ominaisluonne
Tunnustuksen muodot	Primääriset ihmissuhteet (rakkaus, ystävyys)	Lailliset suhteet (oikeudet)	Arvoyhteisö (solidaarisuus)
Kehityksellinen potentiaali	-	Generalisaatio, deformalisaatio	Individualisaatio, tasa-arvoistaminen
Praktinen itsesuhde	Itseluottamus	Itsetunto	Itsearvostus
Epäkunnioituksen muodot	Hyväksikäyttö, raiskaus	Oikeuksien kieltäminen, erottaminen	Ylenkatse, loukkaus
Uhattu persoonallisuuskomponentti	Fyysinen koskemattomuus	Sosiaalinen koskemattomuus	Kunnia, arvokkuus

⁴ Taulukon käännökset noudattavat Huttusen (2006, 29) käännösratkaisuja lukuun ottamatta tunnustuksen muotoja ja kehityksellistä potentiaalia, jotka olen suomentanut itse.

Taulukon 1 mukaisesti Honnethin tunnustuksen teoriassa Hegelin perhettä vastaavat *primääriset ihmissuhteet*, joiden kautta ihminen parhaassa tapauksessa saa emotionaalista tukea ja hoivaa, rakkautta. Hegelin kansalaisyhteiskuntaa vastaavat *lailliset suhteet* toivotuin tunnustuskäytäntö tällä tasolla on persoonan laillisten oikeuksien, yhteiskunnallisen toimijuuden, laaja tunnustaminen. Hegelin valtiota vastaa *arvoyhteisö*, joka toivottavasti osoittaa solidaarisuuttaan yksilölle antamalla sosiaalista arvostusta, tunnustusta ja kiitosta, ja täten vahvistaa yksilön osallisuutta yhteisössä. Edellä esitellyillä tasoilla käydyissä tunnustuksen kamppailuissa kehittyvät Honnethin erottelemat kolme niin sanottua persoonan kehityksen praktista itesuhdetta ovat itseluottamus (Selbstvertrauen), itsetunto (Selbstachtung) ja itsearvostus (Selbstschätzung). (Honneth 1995; Huttunen 2003, 101-102.) Mikäli taas ihminen elää epäkunnioituksen ilmapiirissä, häneltä evätään tunnustus eri tasoilla käydyissä tunnustuskamppailuissa ja persoona kokee tulevansa loukatuksi ja nöyryytetyksi syvän psykologisella tasolla. Tämä vaikuttaa ihmisen käsitykseen omasta itsestään ja saattaa ilmetä esimerkiksi vihana, häpeänä, halveksuntana ja joissain tapauksissa rikollisuutenakin (Honneth 1995, 131-139.) Esittelen seuraavaksi eri tunnustuksen kamppailun tasot tarkemmin.

6.2.1 Primääriset ihmissuhteet ja itseluottamuksen kehittyminen

Itseluottamus rakentuu primääreissä ihmissuhteissa, vuorovaikutuksessa läheisten kanssa. Tässä yhteydessä Hegelin tarkoittamaksi perheeksi voidaan ymmärtää niin biologinen kuin sosiaalinenkin perhe, ystävät ja läheiset – kaikki rakkaat ihmiset. Perheessä yksilö saa tunnutusta olemassaololleen ja kokemuksen siitä, että kelpaa juuri sellaisena kuin on. Tunnustuksen saamisen perusmuotona on rakkaus. Yksilön identiteetin ja moraalien perusta rakentuu tällä tasolla. Perhe on perustana myös itsetunnon ja itsearvostuksen kehittymiselle. (Honneth 1995, 95; Huttunen 2003, 102; Huttunen 2006, 27-28). Tunnustuksen puute primäärien ihmissuhteiden tasolla tarkoittaa hoivaa ja huolenpitoa vaille jättämistä. Pahimmillaan tunnustuksen puute ilmenee fyysisen koskemattomuuden loukkaamisena, karkeimmassa muodossaan kidutuksena ja raiskauksena. Lapsuudessa koettu primääritasolla tapahtunut tunnustuksen saaminen tai sen kieltäminen saattaa aikuisiällä näkyä ihmissuhteissa keskinäistä rakkautta vahvistavana tai keskinäistä

epäluottamusta aiheuttavana tekijänä. (Honneth 1995, 132-133; Houston & Dolan 2008, 460-461.)

Primäärien ihmissuhteiden tasolla saatava tunnustus on keskeinen yksilön identiteetin ja moraalikäsitteiden rakentumisen kannalta. Sosiaalityö on osaltaan myös identiteettityötä, erityisesti terapeuttisimmissa muodoissaan sillä voidaan pyrkiä vaikuttamaan ihmisen kokemukseen itsestään ja tukea ihmisen itseluottamusta. Adoptiotyö on perheidentiteetin tukemiseen ja sitä kautta ihmisen itseluottamuksen vahvistamiseen tähtäävää työtä, joten siinä mielessä tämä taso on keskeinen tutkimukseni kannalta.

6.2.2 Lailliset oikeudet ja itsetunnon kehittyminen

Honnethin oppi-isä Hegel tarkoittaa kansalaisyhteiskunnalla yhteisöä, jossa yksilö saa tunnituksensa laillisenä ja moraalisenä subjektina. Vaikka Hegel käyttää sanaa kansalaisyhteiskunta, kansalaisyhteiskunnalla voitaisiin nähdäkseni katsoa tarkoitettavan nykyaikaista, poliittista yhteiskuntaa⁵. Honnethin mukaan ihmisen itsetunto kehittyy kansalaisyhteiskunnan tasolla käydyssä tunnustuksen kamppailussa; sen yhteydessä saavutetusta yhteiskuntakelpoisuudesta ja sitä kautta saadusta yhteiskunnallisesta vastuusta ja oikeuksista. Yksilöllä nähdään olevan vapaus ja vastuu omista teoistaan ja häneen suhtaudutaan itsellisenä, täysivaltaisena persoonana. Honneth korostaa, kuinka kansalaisyhteiskunnassa yksilö saa tunnustuksen kamppailun kautta juridisen ja moraalisen tunnustuksen - joko saaden lailliset perusoikeudet tai jääden niistä paitsi. Laillisilla perusoikeuksilla Honneth tarkoittaa laajasti ei vain lakisääteisiä oikeuksia vaan myös yksilön oikeutta elää vapaasti ilman, että joutuu kohtaamaan esimerkiksi naisvihaa, rotuennakkoluuloja, seksuaalista syrjintää ja taloudellista epäoikeudenmukaisuutta. (Honneth 1995, 107-121,133-134; Huttunen 2003, 102; Huttunen 2006, 27-28; Houston & Dylan 2008, 461.) Tunnustuksen puute vaikuttaa suoranaisesti siihen, millainen asema

---

⁵ Kansalaisyhteiskunnan tason tulkinnassa nykyaikaiseksi yhteiskunnaksi vaikuttavat kielelliset ja kulttuurihistorialliset erot. Kansalaisyhteiskunnan tulkinta tulee nähdäkseni lähelle pohjoismaista, yhdessä luotua ja saksalaiseen valtiomalliin verrattuna vähemmän autoritaarista valtiokäsitystä.

persoonalla on suhteessa tiettyihin yhteiskunnallisiin oikeuksiin, kuinka osallinen hän on yhteiskunnasta ja yhteiskunnassa vallitsevista sosiaalisista suhteista. Tunnustuksen puute tällä tasolla vaikuttaa persoonan moraaliseen itsetuntoon, omanarvontunteeseen. Ihminen voi tuntea, ettei ole persoonana täysivaltainen ja ettei rajallisin moraalisin oikeuksin kykene täyteen vuorovaikutukseen ympäristönsä kanssa. Tämä tunnustuksen taso on sidoksissa kulttuurihistoriallisiin käsityksiin kyvykkyydestä moraalisesti vastuulliseen toimijuuteen yhteiskunnallisissa suhteissa. Tunnustuksen puutteen muotona voi olla esimerkiksi paternalistinen ja holhoava asenne. (Honneth 1995, 133-134; Huttunen 2006, 28.)

Laillisen ja moraalisen tunnustuksen eli oikeuksien saaminen on keskeistä yksilön identiteetin ja elämänhallinnan kannalta. Näin ajatellen kansalaisyhteiskunnan taso olisi oman tutkimukseni näkökulmasta Honnethin tunnustuksen kamppailun tasoista keskeisin, koska se ilmentää lainsäädännön kautta saatua ja yhteiskunnallisissa käytänteissä (yhtenä osa-alueena sosiaalityö) todennettua tunnustuksen saamista kahden samaa sukupuolta olevan vanhemman perheenä.

6.2.3 Arvoyhteisö ja itsearvostuksen kehittyminen

Hegelin kolmas sosiaalisen tunnustuksen kamppailun taso eli valtio tarkoittaa Honnethin teoriassa enemmänkin arvoyhteisöä, eikä poliittista valtiota. Arvoyhteisö voi olla yhtä hyvin kylä, Euroopan unioni tai vaikka rikosliiga, kyse on aina siitä, miten merkittävänä arvoyhteisö pitää yksilön tai tietyn ryhmän panoksia yhteisölle. Nyky-yhteiskunnassa puhutaan tietyn statuksen saavuttamisesta. Arvoyhteisön tasolla keskeistä on solidaarisuus ja arvoihin sitoutuminen. Hegelin alkuperäisessä ideassa valtiosta korostuu konkreettinen työn tekeminen, valtio on taho, jolle oma työpanos annetaan ja työn kautta saadaan palautetta omasta toiminnasta. Saadun arvostuksen kautta rakentuu ihmisen itsearvostus. (Honneth 1995; Huttunen 2003, 102-103; Huttunen 2006, 27-29.) Arvoyhteisön tasolla tunnustusta vaille jääminen näkyy loukkaamisena, halveksuntana ja haukkumisena ja se johtaa tunteeseen, että omaa arvoa on loukattu. Honneth viittaa tunnustusta vaille jäävien

kohdalla ”sosiaalisen kuoleman” käsitteeseen. Se, kuka tai ketkä jäävät arvoyhteisössä ulkopuoliseksi, on kulttuurihistoriallisesti muuttuvaa. (Honneth 1995, 134-135; Houston & Dolan 2008, 461)

Käsitän niin, että valtio Honnethin tarkoittamassa mielessä on arvoyhteisö, johon jokainen haluaa kuulua omana itsenään, hyväksytyksi tulleen. Valtion sisällä on erilaisia intressiryhmiä, joilla on omat arvonsa, mutta silti kaikki kuuluvat – tai heidän ainakin pitäisi voida tuntea kuuluvansa – yhteiseen arvovaltioon. Arvoyhteisön tasolla tarkastellaan ihmisen kokemusta sosiaalisesta hyväksynnästä ja sitä kautta tapahtuvaa itsearvostuksen kehittymistä. Sosiaalityön rooli tällä tasolla on osallisuuden ja sosiaaliseen yhteisöön kuulumisen mahdollisuuksien tarjoamista, mikä ei ole tutkimukseni kohteena olevan adoptioneuvontatyön ydinaluetta.

Toisaalta voi myös ajatella, että sosiaalityö itsessään ei ole arvoyhteisöjen ulkopuolella, sosiaalityöntekijätkin kuuluvat arvoyhteisöihin. Houston (2008, 26) arvostelee Pohjois-Irlannin uskonnollisesti ja poliittisesti jakautuneessa tilanteessa tehtävää sosiaalityötä näennäisestä neutraaliudesta ja vaivaannuttavasta hiljaisuudesta vaikeiden yhteiskunnallisten kysymysten äärellä. Houston näkee tämän johtaneen toimintamahdollisuuksia vähentäneeseen ammatilliseen vilpillisyyteen sekä sokeauskoisuuteen sosiaalityön neutraaliin ja turvalliseen luonteeseen teknokraattisena, tehtäväkeskeisenä, pätevänä, selkeänä, byrokraattisena ja yksilökohtaiseen palveluohjaukseen pohjaavana toimintana. Käsittääkseni Houston pyrkii ilmaisemaan, että vaikka toisin yrittäisi tuudittautua uskomaan, sosiaalityö ei ole yhteiskunnallisesti arvovapaata toimintaa. Tällaista ajattelutapaa vasten myös arvoyhteisön taso kuuluu jossain määrin osaksi tutkimustani.

Pyrin omassa tutkimuksessani soveltamaan Alex Honnethin tunnustuksen teoriaa analysoimalla, miten tunnustus sateenkaariperheiden kokemusten mukaan näyttäytyy adoptioneuvontatyön käytännöissä primääristen ihmissuhteiden, laillisten suhteiden ja arvoyhteisön tasolla. Sosiaalityö, siis myös adoptioneuvontatyö, on mitä suurimmassa

määrin ihmisten kanssa tehtävää työtä, jossa keskeisiksi nousevat sosiaaliset suhteet niin yksilön ja yhteisön välillä kuin yksilöiden tai yhteisöjenkin välillä. Honnethin tunnustuksen teoria korostaa sosiaalisissa suhteissa tapahtuvaa tunnustuksen saamista ja antamista sekä niihin keskeisesti liittyvää kunnioituksen ja arvostuksen kokemusta tai sen puutetta. Sosiaaliset suhteet, niiden olemassaolo tai olemassaolon puute, toimivuus ja toimimattomuus, liittyvät kiinteästi sosiaalityöhön sekä työn kohteena että työn tekemisen muotona. Tätä taustaa vasten tunnustuksen teoria sopii erinomaisesti sosiaalityöhön sovellettavaksi.⁶

6.3 Tunnustuksen teorian aiempi hyödyntäminen sosiaalityössä

Honnethin tunnustuksen teoriaa on aiemminkin sovellettu sosiaalityössä. Seuraavaksi esittelemäni tulkinnat eivät pyri kumoamaan Honnethin alkuperäisiä ajatuksia, vaan pikemminkin rakentuvat Honnethin alkuperäisen teorian päälle tuomalla siihen sosiaalityön näkökulmaa. Tunnustuksen teoria pitää jo alun perin sisällään käsityksen sosiaalisissa suhteissa tapahtuvan tunnustuksen saamisen tärkeydestä yksilön identiteetille. Teorian yhdistäminen sosiaalityöhön edelleen tarkentaa sitä, millaisia muotoja tunnustus tai sen puute sosiaalityön käytännöissä voi saada aikaan.

6.3.1 Ikäheimon tulkinta tunnustuksen teoriasta

Suomessa filosofi Heikki Ikäheimo (2008) on käsitellyt Honnethin tunnustuksen teoriaa sosiaalityöhön soveltaen. Ikäheimon tulkinta pohjaa suurelta osin Honnethin tunnustuksen teoriaan, mutta tuo siihen lisäelementtinä pohdintaa ihmisten välisten sosiaalisten suhteiden rakentumisesta. Tulkinnan perusoletuksena on, että ihmisten välisen

---

⁶ Kasvatustieteen puolella Honnethin tunnustuksen teoriaa ovat soveltaneet myös mm. Rauno Huttunen, Hannu L. T. Heikkinen sekä Juha Suoranta radikaalin kasvatuksen teoretisoinnin yhteydessä. Katso esim. Heikkinen & Huttunen 2002, Huttunen 2003 ja 2006, Huttunen & Suoranta 2006.

vuorovaikutuksen tulee olla välittävää, kunnioittavaa ja arvostavaa. Ikäheimo (2008, 22) kuvaa Honnethia mukaillen aidon sosiaalisuuden koostuvan

”persoonien välisistä, sekä epämuodollisista että institutionalisoituneista, ei-esineellistävistä tai ei-välineellistävistä asenteista ja suhteista. Näitä asenteita ja suhteita, joissa persoonat suhtautuvat toisiinsa persoonina, kutsutaan ’tunnustusasenteiksi’ tai ’tunnustussuhteiksi’ ”.

Sosiaalisen maailman rakentumisen kannalta tunnustussuhteet ovat tärkeitä kahdessakin mielessä. Ensiksikin ne ovat sosiaalisen kanssakäymisen ja yhteisöjen muodostumisen ehto. Toisekseen ne ovat olennainen osa persoonallisuuden muodostumista ja ylläpitämistä. Niin persoona kuin yhteisökin rakentuvat siis kanssakäymisessä toisten ihmisten kanssa, heiltä saadun tunnustuksen kautta. Tunnustuksen puute taas estää sekä persoonien että yhteisöjen kehittymisen. (Ikäheimo 2008, 24-25.)

Ikäheimo käsittelee tunnustuksen teoriaa hiukan Honnethista poikkeavin termein. Hän jakaa tunnustusasenteet Honnethia seurailleen kolmeen: rakkauteen, kunnioittamiseen ja yhteistoiminnalliseen arvostamiseen. *Rakastamisella* (emt., 22-23) Ikäheimo tarkoittaa ihmisen ja hänen elämänsä pitämistä itseisarvona ja ihmisen kohtelemista ei-välineellisesti. Rakastaminen toteutuu tavanomaisesti perhe- ja lähisuhteissa, mutta edellä kuvatulla tavalla määriteltynä rakastamista voi esiintyä missä tahansa ihmisten välisessä kanssakäymisessä. *Kunnioittamisella* (emt., 23) Ikäheimo viittaa ihmisen subjektiivisuuden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen, kun on kyse häntä itseään koskevista asioista. Kunnioittaminen on tasa-arvoista, ei-hierarkkista suhtautumista, jossa ihminen nähdään aktiivisena toimijana ja hänen näkemyksensä häntä itseään koskevissa asioissa huomioidaan. Ikäheimon (emt., 27-28) mukaan on syytä erottaa monesti toisiinsa sotkeutuvat käsitteet kunnioitus ja suvaitsevaisuus. Ikäheimo on sitä mieltä, että pelkkä suvaitseminen ei riitä, koska se on lähtökohtaisesti alentavaa ja negatiivisesti arvottavaa toimintaa - positiiviseksi koettuja asioita ei tarvitse suvaita. Suvaitsemisen sijaan tarvitaan molemminpuolista kunnioitusta. *Yhteistoiminnallinen arvossapitäminen* on Ikäheimon (emt., 23-24) mukaan sitä, että toinen ihminen koetaan ja häntä kohdellaan yhteisiin,

jaettuihin päämääriin panostavana tai ainakin halutessaan panostamaan kykenevänä yhteistoiminnallisena kumppanina. Arvossapito eroaa selkeästi välineellisestä arvostamisesta – henkilön täytyy voida kokea saavansa tunnustusta nimenomaan yhteistoiminnallisena kumppanina ja persoonana, ei pelkästään tekemisiensä kautta. Aidon arvossapitämisen muotona voidaan nähdä esimerkiksi kiitollisuus.

Edellä esiteltyjen tunnustussuhteiden pohjalta Ikäheimo (emt., 25-26) esittää sosiaalityön tehtäväksi

” - sellaisten olosuhteiden edistämisen, joissa vastavuoroisen rakastamisen (tai sosiaalisen välittämisen), kunnioittamisen sekä yhteistoiminnallisen arvostamisen asenteet voivat elää, joissa yksilöt voivat kokea tulevansa rakastetuiksi, kunnioitetuiksi ja arvostetuiksi ja joissa heillä on psyykkisiä voimavaroja omata näitä asenteita toisiaan kohtaan”.

Ikäheimon tapa käsitellä sosiaalityötä Honnethin tunnustuksen teoriaan perustuen on mielestäni sosiaalityön eettistä roolia ja asiakkaan valtauttamista korostava. Ikäheimo näkee, että rakkauden tunnustussuhteen osalta sosiaalityö kohdistuisi erityisesti rakkauden ja elämän mielekkyyden edellytysten luomiseen perheenjäsenten välisissä suhteissa. Kunnioituksen kohdalla hänen mukaansa kyseeseen tulisi sellaisten sosiaalisten rakenteiden ja edellytysten luominen, joissa on mahdollista kunnioittaa toisia ja tulla itse kunnioitetuksi. Tällaisia ovat itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden kokemuksia ylläpitävät ja luovat asiat ja rakenteet. Yhteistoiminnallisen arvostuksen kohdalla sosiaalityö taas voisi Ikäheimon tulkinnan mukaan toimia sellaisten edellytysten luojana, jotka mahdollistaisivat yksilöiden kokemuksen yhteistoimintakumppaneina ja itsensä toteuttamisen arvostusta ansaitsevilla yhteistoiminnallisilla tavoilla esimerkiksi yhteisöllisten toimintamuotojen edistämisen ja monimuotoistamisen sekä osallistumisen edellytysten lisäämisen kautta. Ikäheimon ajatukset sosiaalityöstä tunnustuksen teoriaan suhteutettuina tarjoavat vertailupohjaa tehdessäni omaa tulkintaani adoptioneuvontakokemuksista ja arvioidessani adoptioneuvontatyössä ilmeneviä tunnustuksen elementtejä.

6.3.2 Houstonin ja Dolanin reflektiivinen käytäntö

Ulkomailla Honnethin tunnustuksen teoriaa sosiaalityöhön ovat soveltaneet mm. belfastilaiset sosiaalityön tutkijat Stan Houston ja Pat Dolan. He ovat kirjoittaneet identiteettityöstä sosiaalityön osa-alueena lapsi- ja perhetyössä (Houston & Dolan 2008) ja sosiaalityön roolista poliittisesti ja uskonnollisesti lohkoutuneessa Pohjois-Irlannissa (Houston 2008). Houston (2008, 25) näkee teorian tarjoavan sosiaalityöntekijöille mahdollisuuden tarkastella sosiaalisen luokan, sukupuolen, uskonnon ja kulttuurin muovaamien erilaisten identiteettikategorioiden tunnustukseen aktiivisesti sitoutunutta rooliaan. Teoria luo mahdollisuuksia pohtia sosiaalityötä kansalaisuuden tukijana, sillä se kiinnittää huomion kulttuurisen kentän moninaisuuteen ja herättää kysymyksen materiaalien ja symbolisten resurssien uudelleenjaosta eri luokkien kesken (emt., 37).

Lapsi- ja perhetyön osalta Houstonin ja Dolanin ideana on ollut Honnethin tunnustuksen teoriaan pohjaten kehitellä sosiaalityön ammattilaisille uutta lähestymistapaa lasten ja perheiden tukemiseen. Houston ja Dolan ovat yhdistäneet sosiaalisen tuen teoreettista näkökulmaa Honnethin oppeihin ja muokanneet tätä kautta aiemmin esittelemääni tunnussuhteiden rakenteen taulukkoa sosiaalityön konkreettisiin tilanteisiin sopivaksi, reflektiivisen käytännön (reflective practice) viitekehykseksi (taulukko 2). Tunnustuksen ja sosiaalisen tuen yhdistävä teoria tarjoaa uudistettua ymmärrystä identiteetin muotoutumisesta, itsensä toteuttamisen liikkeelle panevista voimista ja olemassaolon/elämäntavan perusaineksista. (Houston & Dolan 2008, 458-459.) Houston ja Dolan ajattelevat sosiaalityötä laajasti, eivät vain viranomaisten toteuttamana toimintana, vaan esimerkiksi myös sosiaalityön elementtejä omaavana epämuodollisempana toimintana, kuten esim. vertaistukena tai naapuriapuna. (emt., 462-464.) Honnethin Houstonin ja Dolanin sosiaalisen tuen aineksilla täydentämä Honnethin tunnussuhteiden taulukko vastaa pääpiirteiltään alkuperäistä. Teoriaan on lisätty viimeiseksi kohdaksi Honnethin kunkin tunnustuksen kamppailun tason yhteys sosiaalisen tuen näkökulmaan, mikä lisää teorian kattavuutta konkreettisissa sosiaalityön tekemisen tilanteissa.

Taulukko 2. Houstonin ja Dolanin refleksiivisen käytännön viitekehys (Houston & Dolan 2008, 462-463).

Tunnustuksen muodot	Huolenpito ja arvostus ensisijaisissa ihmissuhteissa	Lailliset oikeudet	Yhteisön osoittama arvostus ja kunnioitus
Tunnustuskäytännöt	Emotionaalisen huolenpidon tarjoaminen ystävyiden kautta tai tukevien ihmissuhteiden kautta	Yksilön laillisten oikeuksien tunnustaminen ja ylläpitäminen	Yksilön kykyjen, etujen, vahvuuksien ja yhteisöön osallistumisen muotojen sosiaalinen vahvistaminen
Mahdollinen seuraus	Lisääntynyt lannistumattomuus ja itseluottamus	Oikeuksien kehittäminen ja luominen kaikkia koskevaksi lainsäädännöllä, itsetunnon kohentuminen	Lisääntynyt itsearvostus ja kyky vaikuttaa asioihin
Epäkunnioituksen muodot	Kaikenlainen hyväksikäyttö: fyysinen, emotionaalinen, seksuaalinen	Oikeuksien kieltäminen ja loukkaus	Ylenkatse, ulkopuolelle jättäminen
Epäkunnioituksen aiheuttama uhka persoonallisuudelle	Uhka fyysiselle ja emotionaaliselle loukkaamattomuudelle	Uhka sosiaaliselle loukkaamattomuudelle	Uhka sosiaaliselle asemalle ja arvoasemalle vertaisten parissa
Yhteys sosiaalisen tuen näkökulmaan	Koettu ja saatavilla oleva emotionaalinen ja terapeutin tuki	Koettu ja saatavilla oleva konkreettinen ja materiaallinen tuki ja neuvonta	Koettu ja saatavilla oleva tuki itsetunnon tuelle

Primäärisuhteiden tasolla Houston ja Dolan näkevät ihmisten tukeutuvan sosiaalisen avun tarpeessaan ensisijaisesti perheeseen ja läheisiinsä. Tämän lisäksi he arvioivat sosiaalisen tuen elementtien ja Honnethin primääristen suhteiden tason kohtaavan emotionaalista tukea antavan vertaistuen ja naapuriavun tyyppisissä tilanteissa. Myös terapeutin tuki

voidaan ajatella primääritasolle kuuluvaksi, koska terapeutin ja asiakkaan välinen suhde voi muodostua hyvin läheiseksi. (emt., 463-464.)

Laillisten oikeuksien tasolla sosiaalinen tuki on konkreettista ja materiaalista tukea ja neuvontaa. Laillisten oikeuksien tasoon kuuluu olennaisesti osallisuus itseä koskeviin asioihin, esimerkiksi sosiaalityön tukipalveluiden suunnitteluun. Asiakkaiden osallisuus sosiaalityön suunnitteluun on keskeinen sosiaalityön tulosten saavuttamisen kannalta. Houston ja Dolan korostavat tässä yhteydessä Honnethin ajatusta siitä, että kun oikeudet ovat tasa-arvoisesti kaikkia koskevia, jokaisen on helpompi osoittaa tunnustusta kanssaihmisilleen (emt., 464.)

Yhteisön osoittaman tunnustuksen tasolla Houston ja Dolan pitävät keskeisenä erilaisissa sosiaalisissa verkostoissa syntyvää solidaarisuutta ja sitä kautta sosiaalisten yhteisöjen merkitystä sosiaalisen tuen antajina ja itsetunnon vahvistajina (emt. 465). Suomessa tämän tyyppistä sosiaalityötä voisi ajatella olevan esimerkiksi yhteisökasvatukseen perustuvissa päihdehuollon laitoshoitopaikoissa tai sosiaalisissa tukityöllistämipaikoissa, mutta myös sosiaalialan peruspalveluissa kuten päivätoimintakeskuksissa, perhekahviloissa, työpajoilla ja muissa vastaavissa paikoissa, joissa asiakasryhmän voidaan ajatella muodostavan keskinäinen vertaistukiryhmä.

Houston ja Dolan esittävät, että heidän hahmottelemaansa tunnussuhteiden taulukkoa voi hyödyntää sosiaalityössä kahdella tapaa. Ensiksikin sitä voi käyttää runkona sosiaalipalveluja suunniteltaessa. Taulukon avulla voi havahtua hahmottamaan suunniteltua asiaa kriittisesti ja usealta kannalta, jolloin arvioitaviksi nousevat esimerkiksi palvelun tarjoamat sosiaalisen tuen muodot, kohderyhmän erityislaadun tunnistaminen ja palvelun kautta saatava positiivinen vahvistus identiteetille. Toiseksi taulukkoa voi käyttää sosiaalityön toiminnan kriittiseen arviointiin jälkikäteen, esimerkiksi mietittäessä, miksi asiakasperhe on kokenut toiminnan loukkaavana. Taulukon avulla on paikannettavissa, milloin sosiaalityön käytännöissä esiintyy epäkunnioitusta ja tunnustuksen eväämistä. Esimerkkeinä tunnustuksen puutteesta sosiaalityön palveluiden suunnittelussa ja

toteutuksessa Houston ja Dolan mainitsevat muun muassa palvelulähtöisyyden asiakaslähtöisyyden sijaan, asiakkaan heikkouksien korostamisen vahvuuksien sijaan, palvelujen joustamattomuuden, palveluiden saavuttamattomuuden ja asiakasystävällisyyden puutteen. (emt., 465-466.) Hyödynnän Houstonin ja Dolanin edellä esitettyjä Honnethin tunnituksen teoriaa koskevia tulkintoja omassa tutkimuksessani pohtiessani, miten tunnituksen saaminen näkyy adoptioeuvontaprosessissa.

7. TUTKIMUSAINEISTO JA SEN ANALYSOINTI

Haluan tutkimuksellani saada tietoa sateenkaariperheiden kokemuksista perheen sisäisessä adoptiossa ja heidän tunnustuksen saamisestaan adoptioprosessissa. Edellä olen esitellyt tutkimukseni teoreettista viitekehystä. Tässä luvussa esittelen tutkimusaineistoni, jonka analysoinnissa aion teoriaa soveltaa. Kuvaan tutkimusaineistoni keräämistä ja arvioin valitsemaani menetelmää ja kokoamaani aineistoa. Lisäksi esittelen tutkimuksessani käyttämäni analyysimenetelmän sisällönanalyysin, erittelen sen vahvuuksia ja heikkouksia sekä kuvaan aineiston analysointiani.

7.1. Tutkimusaineiston kerääminen

Tutkimusaineistojen kerääminen kirjoituspyynnöillä on ollut suosittua viimeisten vuosikymmenten aikana (Kuula 2006, 126). Minulla oli aiemman opinnäytetyön tiimoilta positiivisia kokemuksia kirjoitetun aineiston keräämisestä. Pidän aineistonkeruutapaa informanttiystävällisenä, sillä kirjoituksessaan jokainen voi tuoda esille vapaasti juuri omia kokemuksiaan täsmälleen siinä muodossa, kuin haluaa ja halutessaan nimimerkin suojin. Koen tämän tärkeäksi, koska tutkimukseni aihepiiri on intiimi ja sen puitteissa käsitellään ellei suoraan niin ainakin välillisesti arkaluontoisiakin asioita, kuten ihmisten sukupuolista suuntautuneisuutta (katso emt., 135-136).

Aineistopyynnössäni pyysin perheen sisäisen adoptioprosessin läpikäyneitä ihmisiä kirjoittamaan vapaamuotoisesti omista kokemuksistaan (liite 2). Pyysin käsittelemään tiettyjä aihealueita, jotka helpottavat adoptiokokemusten hahmottamista ja ovat tutkimuskysymysten kannalta keskeisiä. Lisäksi pyysin tuomaan ilmi joitakin taustatietoja, jotka voisivat helpottaa vastausten analysointia. Taustatietojen osalta pidin parempana, että määrä pysyi vähäisenä eivätkä tiedot olleet liian henkilökohtaisia, sillä ajattelin tutkimusaiheen henkilökohtaisuuden vuoksi anonyymiteetin säilymisen olevan keskeistä

mahdollisesti tutkimukseen osallistuville. (Oletukseni osoittautui vääräksi, vain yksi vastaajista käytti vastauksessaan nimimerkkiä, muut kirjoittivat avoimesti omalla nimellään.)

Halusin kerätä aineiston internetin kautta, sillä uskoin tällä tavalla saavuttavani suuren joukon kohderyhmäni ihmisiä nopeasti. Uskoin saavani ihmiset kiinnostumaan tutkimusaiheestani perustelemalla tutkimuksen taustat hyvin ja kertomalla, mihin tutkimuksellani pyrin. Todenmukaisen aineiston keräämiseksi on ensiarvoisen tärkeää, että tutkija pystyy aineistopyynnössä herättämään informanttien luottamuksen ja vakuuttamaan heidät antamiensa tietojen sensitiivisestä käsittelystä. Tutkimukseen osallistuminen ja ehkä rajakin kritiikki sosiaalipalveluita kohtaan ei saa vaikuttaa huonontavasti siihen, millaista palvelua informantit jatkossa tulevat saamaan sosiaalipalveluissa.

Alkujaan tarkoitukseni oli kerätä aineistoa Seksuaalinen tasavertaisuus (SETA) ry:n Rainbow-keskustelufoorumia kautta. Tiedostin, että internetin kautta kerätyssä aineistossa on periaatteessa myös se mahdollisuus, että vastaajien joukkoon eksyy joku, joka vain esiintyy kahden samaa sukupuolta olevan vanhemman muodostaman perheen jäsenenä ja perheen sisäisen adoption läpikäyneenä. Pidin tätä kuitenkin hyvin marginaalisena ongelmana. Rainbow-keskustelufoorumi on sateenkaarilapsiperheille tarkoitettua suljettua listaa, jolle tuskin kukaan tahansa kirjautuu jäseneksi. Mielestäni myös tutkimuksen aihealue on sellainen, että on hankala kuvitella, mitä kukaan hyötyisi epärehellisen kuvauksen kirjoittamisesta.

Olin myös sähköpostiyhteydessä Jyväskylän yliopiston sosiaalityön opiskelijaan Jenni Timoseen, joka on tehnyt vuonna 2010 kandidaatin tutkielman rekisteröityjen naisparien adoptiokokemuksista ja käyttänyt informanttien etsimiseen samaa keskustelufoorumiä, jota itsekin olen aiemmin käyttänyt. Timonen on kerännyt adoptiokokemuksia pian toukokuussa 2009 voimaan astuneen lakimuutoksen jälkeen ja koin, että vaikka tutkimuksellisesti toidemme aihealueet ovat lähes identtiset, aihetta kannattaa lähteä tutkimaan uudelleen,

koska adoptioasian alkukankeuksista on varmaan jo päästy eteenpäin ja kokemuksia on kertynyt lisää. Timonen kertoi saaneensa ”etsintäkuulutuksensa” (Timosen itse käyttämä termi) julkaisemisen jälkeen yhteydenoton kymmeneltä kiinnostuneelta parilta, joista lopulta kahdeksan oli kirjoittanut hänelle kokemuksistaan. Tämä rohkaisi minua uskomaan, että itsekin saisin vastauksia aineistopyyntöni.

Aloitin tutkimusaineistoni keräämisen ottamalla sähköpostilla yhteyttä SETA ry:n vs. pääsihteerin Tanja Lehtorantaan. Aineistopyyntöni (liite 2) julkaistiin Rainbow-foorumilla 15.11.2010 ja seuraavan viikon aikana se oli luettu 66 kertaa. Vastausaikaa olin antanut vuoden 2010 loppuun. Sain ensimmäisen kirjoituksen 26.11.2010. Kun joulukuun puoliväliin mennessä ei kuulunut lisää kirjoituksia, aloin huolestua. Onko tutkimusaihe kohderyhmän mielestä turha? Vai onko aihe kenties niin henkilökohtainen, ettei siitä haluta kirjoittaa? Oliko aineistopyyntö jotenkin epäselvä tai raskas? Olin pohtinut aika pitkään, pitäisikö aineistopyyntöni olla sellaisessa muodossa, että pyytäisin kiinnostuneita ottamaan yhteyttä ja vasta sitten kertoisin tutkimuksesta tarkemmin, vai laittaisinko nettiin suoran tutkimusaineistopyynnön. Päädyin kuitenkin laittamaan aineistopyynnön kokonaisuudessaan. Mietin, että ellei jaksakaan lukea pitkähköä aineistopyyntöviestiä kokonaisuudessaan, ei varmaan pidä tärkeänä aiheesta kirjoittamistakaan.

Sateenkaariperheet ry:n puheenjohtaja ja SETA-aktiivi Juha Jämsä otti sähköpostitse yhteyttä pian aineistopyyntöni julkaisun jälkeen ja tiedusteli, voisiko aineistopyyntöä julkaista Sateenkaariperheet ry:n suljetuilla keskustelupalstoilla ja sähköpostilistoilla tai Facebook-sivustolla. Luonnollisesti olin kiitollinen tarjotusta aineistopyynnön levittämisavusta. Joulunaluskiireissä aineistopyynnön julkaiseminen kuitenkin jäi tekemättä, ja se julkaistiin Sateenkaariperheiden Facebook-sivustolla vasta 3. tammikuuta 2011. Aineistopyyntöä ei julkaistu kokonaisuudessaan, vaan julkaistussa tekstissä pyydettiin ilmoittamaan, mikäli olisi halukas osallistumaan tutkimukseen. Tämän ilmoituksen tiimoilta Juha Jämsä välitti minulle 10.1.2011 yhden halukkaan informantin yhteystiedot, jolta sain kirjoituksen tammikuun puolivälissä.

Tammikuun alkupuolella aineistopyyntöni julkaistiin uudelleen myös Rainbow-keskustelufoorumilla ja sen lisäksi myös SETA ry:n lesbo-, bi- ja trans-naisille tarkoitettulla suljetulla Sapfo-sähköpostilistalla. Samoihin aikoihin olin myös sopinut suusannallisesti tuttavapiirini sateenkaariperheen kanssa, että he sopivan tilaisuuden tullen lempeästi kehottelisivat omassa sateenkaariperheverkostossaan ihmisiä osallistumaan tutkimukseen. Tammikuun puolivälissä sain ilmeisesti näitä kautta kolme kirjoitusta lisää.

Tutkimusaineistokseni kertyi siis kaikkiaan viisi kirjoitusta. Vastausten määrä on yllättävän vähäinen, kun huomioi laajuuden, jossa aineistoa on pyritty keräämään. Keruutapani saavutti paljon ihmisiä, esimerkiksi pelkästään Rainbow-keskustelupalstan kautta aineistopyyntö luettiin 103 kertaa. He, jotka vastasivat, pitivät aihetta tärkeänä ja toivoivat omien kokemustensa hyödyttävän tulevaisuudessa muita perheen sisäistä adoptiota hakevia perheitä. Sitä, miksi suuri osa ihmisistä jätti vastaamatta, voin vain arvailla. Yhtenä syynä saattaa olla, että aihe on menettänyt tuoreutensa adoptioprosessin läpikäyneiden mielessä. Kaikki adoptioprosessiin ryhtyneet eivät myöskään liene kokeneet prosessia mitenkään ihmeelliseksi - se on vain yksi viranomaisprosessi muiden läpikäytävien joukossa. Ehkä tutkimusaiheen suuri näkyvyyskin nousi aineistoa vastaan: on helppo ajatella, että moni muu varmaan kirjoittaa kokemuksistaan, jolloin juuri minun ei kannata kirjoittaa. Aineistonkeruun ajoittuminen vuodenvaihteen juhlien seutuville tuskin on syy kirjoitusten niukkaan määrään. Jos asia koetaan tärkeäksi, kirjoittamiselle löytyy varmasti aikaa.

Eskolan ja Suorannan (1996, 39) mukaan laadullisen tutkimuksen aineistossa tärkeintä ei ole aineiston koko, vaan siitä tehtävien tulkintojen kestävyys ja syvyys. Olen tyytyväinen saamiini viiteen kirjoitukseen. Kirjoitukset olivat suhteellisen pitkiä, 2-4 sivun mittaisia (riviväli 1), ja osa höysti kirjoituksiaan vielä liittämällä mukaan muutakin aiheeseen liittyvää materiaalia (Pelastakaa Lapset ry:n loukkaavaksi koottu kysymyspatteristo, aiempi mielipidekirjoitus aiheen tiimoilta). Informantit ovat selvästi paneutuneet kirjoituksiin. Pariskunnat olivat tehneet niitä yhdessä pohtien ja jakoivat kirjoituksissa vaikeitakin kokemuksiaan. Tekstisisällöt olivat selkeitä ja perusteltuja. Koen, että

kirjoituksissa sanottiin paljon ja oikeasti haluttiin, että kirjoituksista olisi tutkimuksellista hyötyä.

7.2 Sisällönanalyysi aineiston analyysimenetelmänä

Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti tarkoituksenani on Pertti Alasuutaria (2011, 32, 38-39) siteeraten ratkaista aineistoni arvoituksia yrittäen hahmottaa tutkimukseeni liittyvät olennaiset seikat niin, että kaikki tulee huomioiduksi eikä mikään ole ristiriidassa keskenään. Alasuutari esittää, että laadullinen tutkimus on analyttisesti ajatellen jaettavissa kahteen vaiheeseen, havaintojen pelkistämiseen ja arvoituksen ratkaisemiseen. *Pelkistämisvaiheessa* ensiksi aineistosta etsitään teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun kannalta oleellisia raakahavaintoja. Toisessa vaiheessa raakahavainnot yhdistetään yhdeksi mahdollisimman pelkistetyksi havainnoksi tai havaintojoukoksi etsimällä yhdistävää piirrettä tai sääntöä, joka poikkeuksetta pätee koko aineistoon. Myös poikkeavuuksiin ja erottuviin ilmiöihin täytyy kiinnittää huomiota, jotta havaintojen kohteena olevasta asiasta saataisiin mahdollisimman kattava kuva. Alasuutari kuvaa aineistosta erottuvien poikkeustapausten olevan johtolankoja, jotka kertovat, mistä jokin asia johtuu tai mikä tekee sen ymmärrettäväksi. Arvoituksen ratkaisuvaiheessa eli tutkimustulosten tulkintavaiheessa annetaan merkitys tutkittavalle ilmiölle aiemmin tiedetyn valossa, eli viittaamalla esimerkiksi tilastoihin, aiempiin tutkimuksiin ja teoriakirjallisuuteen. (Alasuutari 2011, 39-47.)

Omassa tutkimuksessani analyysimenetelmänä arvoitusta ratkoessani toimii teoriaohjaava sisällönanalyysi. Tällöin analyysin lähtökohtana ovat niin aineistolähtöisyys kuin aiemmat teoreettiset mallit. Aiempaa tietoa ja tutkimusaineistoa pyritään yhdistämään fenomenologisen tulkintaperinteen mukaisesti, puhtaaseen objektiiviseen havaintoon pyrkien. (Tuomi ym. 2009, 96-97.) Sisällönanalyysin vaiheet jakautuvat neljään. Ensiksi pitää päättää mitä aineistosta etsii. Toiseksi käydään läpi aineisto ja poimitaan siitä vain ensimmäiseen kohtaan liittyvät asiat ja jätetään kaikki muu ulkopuolelle. Kolmanneksi luokitellaan, tyypitellään tai teemoitellaan aineisto. Neljänneksi kirjoitetaan yhteenveto.

(Tuomi ym. 2009, 91-93.) Koska aineistoni on suhteellisen pieni, pyrin etsimään aineistostani samuutta ja yhdenmukaisuutta, tiettyjen teemojen toistoa. En luo teemoja etukäteen teorian perusteella, vaan pyrin kuvamaan aineistossa esiintyviä teemoja jaotteleamalla aineistoa. Pienen tutkimusaineiston ollessa kyseessä useiden eri luokkien luominen aineiston perusteella ei ole järkevää. (Tuomi ym. 2009, 89.)

Aluksi tutustuin aineistoihin huolellisesti lukien ja tein samalla ensimmäisen jaottelun käyttäen apuna aineistopyynnön yhteydessä informanteille antamiani kysymyksiä (liite 2). Tämä oli luonteva valinta, sillä useimmissa kirjoituksissa teksti oli valmiiksi jäsennetty kysymysten alle. Seuraavaksi pilkoin alkuperäiset tutkimuskysymykset pienempiin osa-alueisiin ja kirjasin jokaisen kohdalle, millaisia vastauksia aihealueeseen liittyen oli tullut. Nämä pilkotut osa-alueet olivat seuraavat:

- 1, Ennakkoajatukset perheen sisäiseen adoptioon liittyen (alkuperäinen kysymys 1)
- 2, Kokemukset adoptioprosessista kokonaisuutena (alkuperäinen kysymys 2)
- 3, Adoptioneuvonnassa ilmenneet ongelmat (alkuperäinen kysymys 2)
- 4, Mikä adoptioprosessissa sujui (alkuperäinen kysymys 2)
- 5, Perheenä hyväksytyksi ja ymmärretyksi tulemisen kokemukset (alkuperäinen kysymys 2)
- 6, Miten adoptioneuvontaa pitäisi kehittää (alkuperäinen kysymys 3)

Havaitsin, että tutkimusaineistostani löytyi helposti vastaukset ennakkoajatuksiin (kohta 1) ja adoptioprosessin kokonaiskokemukseen (kohta 2) liittyen. Vastauksissa keskityttiin enemmän – jokseenkin odotetusti – prosessissa ilmenneisiin ongelmiin (kohta 3). Sujumiskokemukset (kohta 4) jäivät vähemmälle. Toinen selvästi enemmän aineistoa tuottanut kohta oli perheenä hyväksytyksi tulemisen kokemukset (kohta 5), joka liittyi selkeästi negatiivisiin ja positiivisiin kokonaiskokemuksiin. Myös kehitysehdotuksia (kohta 6) kertyi teksteissä hyvin.

Pelkästään perheenä hyväksytyksi tulemisen kokemuksista ei ollut tehtävissä suoria tulkintoja Honnethin tunnustuksen teoriaan, tunnustuksen saamisen kokemus on laajempi käsite. Tämän takia palasin aineiston alkuperäiseen jaotteluun yhdistäen kohdat 2, 3, 4 ja 5 uudelleen luokaksi ”kokemukset adoptioprosessista”. Muiksi luokiksi muodostuivat ”ennakko-oletukset adoptioprosessiin liittyen” ja ”kehitysehdotukset adoptioneuvontatyölle”. Näin minulla oli siis koossa kuuden kohdan sijasta taas alkuperäisten kysymysten mukaiset kolme osa-aluetta. Näiden kautta lähdin hahmottamaan vastausta tutkimuskysymykseeni *minkälaisia ovat sateenkaariperheiden kokemukset adoptioneuvontatyöstä?* Tutkimuksen painopiste on luokassa ”kokemukset adoptioprosessista”, mutta halusin pitää mukana myös luokat ”ennakko-oletukset adoptioprosessiin liittyen” ja ”kehitysehdotukset adoptioneuvontatyölle”, koska nämä taustoittavat kokemuksia ja kertovat siitä, millaisia toiveita informanteilla adoptioneuvontakokemusten suhteen on. Koin, että ilman näiden osa-alueiden mukana oloa kuvaus adoptioneuvontakokemuksesta jää vajaaksi.

Teoriaohjautuneessa sisällönanalyysissä analyysiyksiköt valikoituvat aineistosta, mutta aiempi tieto toimii analyysin tekemisen apuna siten, että analyysistä on tunnistettavissa aiemman tiedon vaikutus ajatusten avaajana (Tuomi ym., 96-97). Granfelt (2000, 100-105) pitää tärkeänä, että marginaaleihin kuuluvia ihmisryhmiä tutkittaessa tutkimuksessa käytettävien käsitteiden tulisi olla riittävän lähellä informanttien omaa kieltä ja kuvata kootusti ja pelkistetysti keskeiset asiat. Kodittomia naisia haastatellessaan Granfelt on pyrkinyt rakentamaan haastateltavan ja haastattelijan välisessä vuorovaikutuksessa haastateltavan kertomuksen perusteella yhteisen alueen, jota sitten lähestyy omasta kokemusmaailmastaan käsin teoreettisten lähtökohtiensa ohjaamana. Omassa tutkimuksessani yhteisen alueen rakentaminen on haasteellista, sillä aineistonkeruutapani ei ole vuorovaikutuksellinen. Pyrin kuitenkin tyypittelyissäni ja tulkinnoissani kunnioittamaan informantin tuottamaa kokemukskertomusta ja heidän käyttämiään käsitteitä.

Teemoitteluvaiheessa jaottelin aineistoa sen mukaan, millaisia teemoja siinä esiintyi ja

mitä niistä oli sanottu, mutta mielessäni aiheeseen liittyvä teoreettinen tieto. Pyrin jaottelussani hyödyntämään informanttien itse käyttämiä termejä, milloin se vain oli mahdollista.

Luokasta ”ennakko-oletukset adoptioprosessiin liittyen” erotin teemat ”ennakkopelot” ja ”itsestänselvyys”, joita kuvasin kokonaiskäsitteellä ”ristiriitaisuus”.

Luokka ”kokemukset adoptioprosessista” jakautui luontevasti kolmeen teemaan: lainsäädäntöön, adoptioneuvontaprosessin sisältöön ja luonteeseen sekä asiakkaan ja työntekijän väliseen vuorovaikutukseen liittyviin asioihin. Näiden teemojen sisältä ryhmittelin useampia alateemoja. Lainsäädäntöön liittyviä alateemoja olivat ”yhteensopimattomuus”, ”puutteellisuus” ja ”epätasa-arvoisuus”, joiden pohjalta muodostin kokonaiskäsitteen ”hankala”. Adoptioneuvontaprosessin sisältöön liittyen jaottelin alateemat ”lähtökohta”, ”tehtävät”, ”kysymykset”, ”kuuleminen”, ”kotikäynti” ja ”suhde muihin palveluihin”. Näiden pohjalta muodostin käsitteet ”kummallinen”, ”heteronormatiivinen” ja ”epätasa-arvoistava”, jotka yhdistin kokonaiskäsitteeksi ”turha”. Asiakkaan ja työntekijän välisen vuorovaikutuksen jaoin alateemoihin ”tietämättömyys”, ”perheen tunnistaminen” ja ”vanhemmuuden hahmottaminen”, joista johdin käsitteet ”heteronormatiivisuus”, ”huomioiminen” ja hahmotin kokonaiskäsitteen ”kohtaaminen/kohtaamattomuus”.

Luokasta ”kehitysehdotukset adoptioneuvontatyölle” muodostin teemat ”lakimuutos” ja ”sisältömuutos”, joita kuvasin kokonaiskäsitteellä ”kohderyhmän huomioiminen”.

Sisällönanalyysiä voidaan kritisoida siitä, että se on enemmänkin aineiston järjestämistä johtopäätöksiä varten, ja varsinaiset johtopäätökset saattavat jäädä tekemättä (Tuomi ym. 2009, 103). Seuraavassa luvussa 8 analysoin sateenkaariperheiden perheen sisäisen adoptioneuvonnan kokemuksia sisällönanalyysin keinoin ja johtopäätösluvussa yhdeksän tulkitsen, miten tunnus näkyy sateenkaariperheiden adoptiokokemuksissa.

8. SATEENKAARIPERHEIDEN KOKEMUKSIA ADOPTIOPROSESSISTA

Tässä luvussa analysoin sateenkaariperheiden kokemuksia adoptioprosessista. Jaottelun pohjana ovat alun perin olleet aineiston kirjoituspyynnön yhteydessä informanteille esitetyt kysymykset, joiden pohjalta hahmotan vastausta kysymykseen, *minkälaisia ovat sateenkaariperheiden kokemukset adoptioneuvontatyöstä*. Olen anonymisoinut informanttini poistamalla kirjoituksista tunnistettavuuteen vaikuttavia seikkoja (katso Kuula 2006, 214-219). Olen vaihtanut informanttien erisnimet peitenimiksi. Yhtenäisyyden vuoksi olen toiminut näin paitsi omalla nimellä kirjoittaneiden neljän informantin kohdalla, myös ainoan nimimerkin suojissa kirjoittaneen informantin kohdalla. Koska tutkimusaineistoni on pieni, olen päättänyt etten tuo esille kirjoittajien perhemuotoa, asuinpaikkaa tai lasten lukumäärää ja ikää. Mikäli lainaamissani tekstikohdissa on ollut nimitietoja tai vastaavia tunnistamista helpottavia tekijöitä, olen jättänyt tiedot pois anonymiteetin säilymistä varmistamiseksi. Haluan tässä luvussa ensisijaisesti antaa äänen informanteilleni. Kokemusten tulkinnan vuoro tunnustuksen teoriaan pohjaten on seuraavassa luvussa.

8.1 Ristiriitaiset tunteet kokemusten taustalla

Suhtautuminen adoptioprosessiin etukäteen oli aineistoni perusteella kaksijakoinen. Aineistossa on nähtävissä tyytyväisyys siihen, että perheen asiat on mahdollista järjestellä lain puitteissa niin, että perheen kaikilla lapsilla on kaksi juridista vanhempaan. Toisaalta on havaittavissa ärtymys siitä, että adoptioprosessiin ylipäänsä täytyy ryhtyä.

”Meille oli alusta asti itsestään selvää, että haemme perheen sisäistä adoptiota heti, kun se mahdollista. Olimme itsekkin toimineet aktiivisesti vuosien ajan eri ihmisoikeusjärjestöissä sen puolesta, että sisäinen adoptio tulisi mahdolliseksi. - - -

Toisaalta laki aiheutti edelleen tiettyä ärtymystä siitä, etteivät seksuaalivähemmistöjen perheoikeudet ole vieläkään kaikilta osin yhdenvertaiset eri sukupuolta olevien parien muodostamien perheiden kanssa.” (Anne)

Ristiriita oman perhekokemuksen ja adoptioprosessiin lähtemisen välillä on suuri. Adoptioprosessi ei yhdisty perheen omaan kokemukseen jo olemassa olevasta perheestä.

”Emme me ole pyrkimässä adoptioperheeksi. En edes koe olevani adoptoiva vanhempi, koska lapsi on jo nyt yhteinen.” (Sirpa)

Se, että perheen sisäinen adoptio koetaan sateenkaariperheissä jo lähtökohdiltaan vieraaksi, ei ole helppo lähtöasetelma adoptioneuvontatyölle. Voi oikeastaan sanoa, että ristiriitainen suhtautuminen enteilee ongelmia, joita aineistossani tuodaankin esille paljon. Ongelmalliseksi koetut asiat jakautuivat luontevasti lainsäädäntöön, adoptioneuvontatyön luonteeseen ja sisältöön sekä adoptioneuvontatyöntekijöihin liittyviin asioihin. Tämä on tärkeä huomio, mutta keskeistä on tiedostaa myös, että asiat eivät ole selkeitä ja yksinkertaisia: monessa tapauksessa ongelmat heijastuvat tasolta toiselle saaden erilaisia ilmentymiä. Aina ei siis ole yksiselitteistä, mikä on ongelman perimmäinen syy ja mikä seuraus.

8.2. Lainsäädäntö

Kuten adoptioprosessiin kohdistuvia ristiriitaisia tunteita kuvatessani totesin, se että sateenkaariperheiden täytyy läpikäydä adoptioprosessi saadakseen lapselleen kaksi juridista vanhempaa, koetaan lähtökohtaisesti lainsäädännöllisistä puutteista johtuvaksi, epätasa-arvoistavaksi tekijäksi:

”Mielestämme rekisteröitynä pariskuntana, klinikka-avusteisen lapsen vanhempina, adoptioprosessi on kovin raskas. Heteroillahan avoparit – avioliitossa olevien vanhemmuuden itsestään selvydestä puhumattakaan – voivat yhdellä sos.virasto käynnillä vahvistaa vanhemmuuden. Meiltä edellytetään samaista lastenvalvoja käyntiä, lisäksi adoptioneuvontaa ja käräjiä. Yhdenvertaisuus ei siis mitenkään toteudu.” (Maarit)

Sateenkaariperheiden perspektiivistä katsottuna lainsäädäntö kehittyi hitaasti. Kuten luvussa 4 kuvasin, sateenkaariperheiden perheaseman kehittyminen kahden aikuisen muodostamasta perheestä lapsiperheeksi on lainsäädännössä kestänyt kahdeksan vuotta. Suomalainen lainsäädännön kehitys on seurailut samaa kaavaa muiden Pohjoismaiden kanssa. Esimerkiksi Tanskassa kesti myös kymmenen vuotta parisuhdelain säätämisestä adoptio-oikeuden säätämiseen. (Kuosmanen 2008, 131.)

Lainsäädännön puutteellisuus näkyy myös siinä, että sateenkaariperheiden moninaiset perhemuodot ja niistä johtuvat tilanteet ovat edelleen jääneet vaille yhteiskunnallista näkyvyyttä ja juridista säätelyä. Tällä hetkellä lainsäädännössä näkyviksi ovat tulleet vain sateenkaariperheiden eniten heteroparisuhdetta muistuttavat perhemuodot ja niissä elävät lapset. Esimerkiksi monikko- eli apilaperheiden kannalta on ongelmallista, ettei kaikkien tosiasiallisina vanhempina toimivien osapuolien juridista vanhemmuutta voida vahvistaa, koska Suomen lainsäädäntö tunnistaa vain kaksi vanhempaa (Jämsä 2008; 41, 66; Adoptiolaki 22/2012 11§ ja 18§). Voisikin sanoa, että lainsäädäntö on epätasa-arvoistava paitsi hetero- ja sateenkaariperheiden välillä, myös ydinperhemuotoisten sateenkaariperheiden ja sateenkaariperheiden muiden muotojen välillä.

”Olimme tehneet koti-inseminaation tuttavamme lahjoittamalla spermalla. Olimme etukäteen keskustelleet ja sopineet myös kirjallisesti biologisen isän kanssa, että perheen sisäistä adoptiota haetaan heti, kun se on mahdollista. Olimme myös sopineet, että vaikka lapsi näkeekin bioisänsä, lapsen varsinaiset vanhemmat ovat hänen molemmat äitinsä. Kun otimme asian [adoption] puheeksi isän kanssa lain vahvistamisen jälkeen, hän suhtautuikin asiaan vähän epämääräisesti. - - - Tunsimme itsemme petetyiksi ja pelkäsimme, että asiasta syntyy huoltajuusriitoja. Monta kuukautta meni meillä epätietoisina siitä, aikooko isä riitauttaa asian ja miten hän lopulta siihen suhtautuu.” (Anne)

Myös lainsäädännön keskinäinen keskustelemattomuus näkyy ongelmina käytännön elämän tasolla. Esimerkiksi vielä aineistonkeruuni aikaan voimassa ollut laki edellytti, että biologisella vanhemmalla on kahdeksan viikon harkinta-aika adoptioon antamisen suhteen, minä aikana adoptiota ei voida vahvistaa (Laki lapseksiottamisesta 153/1985, 10 §). Lain tarkoitus oli taata äidille mahdollisuus harkita erilaisia vaihtoehtoja lapsen suhteen (Kauppi & Rautanen 1997, 163). Tämä odotusaika viivästytti adoptioprosessin päätökseen saattamista sateenkaariperheiden perspektiivistä ihan turhaan.

”Ja älytön 2kk ”synnyttäneen äidin harkinta-aika” ottaa edelleen päähän. Meillähän on jo psykologin lausunto vuoden takaa, että olemme vuosia perheen lisäystä harkinneet...” (Maarit)

Lainsäädäntö on tältä osin parantunut uuden adoptiolain myötä, odotusaika ei koske enää rekisteröidyssä parisuhteessa olevia perheen sisäisen adoption hakijoita (Adoptiolaki 22/2012, 15§). Lain mukaan vanhemmuuden vahvistaminen eli isyydenselvitys on kuitenkin edelleen tehtävä ennen adoptioprosessiin ryhtymistä (Adoptiolaki 22/2012, 12§). Tämän koetaan osaltaan myöhästyttävän adoptioprosessiin ryhtymistä. Sateenkaariperheiden näkökulmasta adoptioprosessin nopea hoituminen olisi tärkeää, sillä kuten Moring (2013, 125) kuvaa, sosiaalisen vanhemman juridisen vanhemmuuden puuttuminen voi aiheuttaa esimerkiksi tilanteen, jossa parisuhteen osapuolten erotessa ennen kuin perheen sisäinen adoptio on vahvistettu, sosiaalinen vanhempi ei saakaan lapsen juridista vanhemmuutta, sillä adoptio vaatii biologisen vanhemman hyväksynnän. Jos kyseessä olisi hedelmöityshoidoissa luovutetuilla sukusoluilla lapsen saanut heteropari, mies voisi hoitoihin annetun suostumuksen perusteella vaatia isyyden vahvistamista lapsen synnyttyä (Adoptiolaki 22/2012 11 ja 12 §:t, Laki isyyslain muuttamisesta 1238/2006, 3a §).

Sateenkaariperheiden erikoinen asema perhelainsäädännössä ja siitä johtuva juridisen vanhemmuuden vahvistamisen pitkäkestoisuus vaikuttavat perheen elämään käytännössä

monin konkreettisin tavoin. Esimerkiksi sateenkaariperheen sosiaalisella vanhemmalla ei ole oikeuteen saada lapsen syntymään liittyviä sosiaalietuuksia tai antaa lapselle oma sukunimensä nimenannon yhteydessä.

”Nyt prosessi kestää kauan, ja jouduimme esimerkiksi kustantamaan minun ”isyysrahakauteni” (vauvan ensimmäinen kuukausi kotona) lainarahalla, koska Kela ei anna ”isyysrahaa” ennen kuin adoptioprosessi on valmis. Näin meidät ja vauvamme asetetaan lähtökohtaisesti epätasa-arvoiseen asemaan.”
(Sirpa)

Kokonaisuudessaan nykyinen perheen sisäistä adoptiota säätelevä lainsäädäntö näyttäytyy sateenkaariperheiden kokemuksissa hankalana: epätasa-arvoisena, puutteellisena ja muun lainsäädännön kanssa saumattomasti yhteensopimattomana. Viime aikoina sateenkaariperheiden odotukset ovat kohdistuneet tasa-arvoisen avioliittolain säätämiseen ja yleisen adoptio-oikeuden saamiseen. Tasa-arvoisella avioliitolla haluttaisiin taata jokaisen oikeus mennä avioliittoon sukupuolesta riippumatta. Kansalaisaloite tasa-arvoisen avioliittolain aikaansaamiseksi keräsi kannatusilmoitusten keruuajan päättymiseen mennessä 164 069 nimeä (Kansalaisaloite tasa-arvoisesta avioliittolaista, 2013). Aloite edennee lähitulevaisuudessa eduskunnan täysistunnon käsiteltäväksi ylitettyään yli kolminkertaisesti vaaditun 50 000 kannattajan rajan (Helsingin Sanomat 20.9.2013, A9).

8.3 Adoptioneuvonnan sisältö

Keskeinen osa adoptioneuvontatyötä on adoption edellytysten selvittäminen ja adoptionhakijoiden auttaminen omien vanhemmuuden valmiuksien arvioinnissa sekä vanhemmuuteen valmistautumisessa (Adoptiolaki 22/2012, 24§). Ydinperhemuotoisen sateenkaariperheen kyseessä ollessa adoptioneuvontaprosessi perhettä muovaavana tekijänä tuntuu informanteista lähtökohtaisesti kummalliselta. Adoptioneuvonnan perimmäinen tarkoitus ei tunnu selvältä.

” - - - ajatus siitä, että joku ulkopuolinen tutkii [vaimoni] soveltuvuuden vanhemmaksi, tuntui hieman oudolta. Olemmehan hankkineet lapsen yhdessä ja lapselle olemme hänen elämänsä tärkeimmät ihmiset.” (Anne)

Kuten luvussa 5.3 kuvasin, adoptioneuvonnan selvitysvaiheen yhteydessä käsitellään perheen sosioekonomista tilannetta, terveydentilaa, suhteita omaisiin ja muuta läheisverkostoa, adoption motivaatiota ja lasta koskevia toivomuksia sekä kasvatuskykyä ja valmiuksia lapsen ottamiseen (Ottolapsineuvonta 1998, 44-46). Adoptioneuvontaan liittyvät, hetero- ja sateenkaariperheille samansisältöiset keskustelut ja kirjalliset kotitehtävät eivät sateenkaariperheiden näkökulmasta vaikuta heitä koskettavilta. Erään informantin minulle välittämässä Pelastakaa Lapset ry:n kysymyskaavakkeessa vuodelta 2009 puhutaan esimerkiksi ”adoptiolapsen vanhemmuudesta” ja ”adoptiolapsesta perheessä”. Kysymystenasettelu on sellainen, että vaikuttaa siltä kuin lapsi olisi tulossa perheeseen, vaikka tosiasiallisesti perheen sisäistä adoptiota hakevissa sateenkaariperheessä lapset elävät jo perheessä. Heteronormatiivisuus ja sateenkaariperheiden erityisyyden huomiotta jättäminen tuovat adoptioneuvontaan epätarkoituksenmukaisilta vaikuttavia piirteitä.

”Riippumatta siitä, miten meitä itseämme on kasvatettu ja mitä siitä haluamme välittää omille lapsillemme, ko. lapset ovat syntymästään saakka eläneet perheessämme eikä kasvatustyyllillä varmastikaan ole vaikutusta siihen, onko lapsen edun mukaista saada itselleen kaksi juridista vanhempaa yhden sijaan. Lisäksi nuo kysymykset tuntuvat hieman hassuilta osana adoptioprosessia ottaen huomioon, että vanhinta lastamme olemme kasvattaneet jo 6,5 vuoden ajan.” (Tuija)

Adoptioneuvonnassa eteen tulevat kysymykset saattavat myös herättää ihmetystä. Tosiasiallista vanhemmuutta selvitetessä käydään läpi myös sitä, kuka lapsen elatukseen osallistuu.

”Henkilökohtaisesti hämmennyin kysymyksestä kuka lapsen elättää / kenen rahoilla hänelle ostetaan tarvikkeita. Mutta myöhemmin olen ajatellut tämän juontavan juurensa aiempiin kokemuksiin ja perheiden tilanteisiin.” (Reija)

Adoptiotyön historiallisesta perspektiivistä tarkisteltuna monet adoptioselvityksessä käsiteltävät asiat saavat loogisen selityksen. 1950-luvulle asti ottovanhemmiksi haluavien tuli olla kansalaisluottamusta nauttivia Suomen kansalaisia. Heistä tehtävässä kotiselvityksessä pantiin painoa kodin vakaavaraisuudelle ja sosiaaliselle asemalle. Terveysasiat olivat keskeisessä roolissa pohdittaessa vanhemmaksi kykenemisen edellytyksiä, esimerkiksi se, ettei perheessä sairastettu tuberkuloosia, piti mainita selvityksessä erikseen. Nykyaikaisemman adoptioneuvontatyön siemenet kylvettiin vasta 1950-luvulla, kun aviopuolisot persoonina ja perheen ihmissuhteet alkoivat saada merkitystä adoptioselvityksissä ja alettiin oivaltaa, että adoptioselvityksessä on kyseessä prosessi, jonka kuluessa pohditaan omaa halukkuutta ja kyvykkyyttä adoptiovanhemmiksi yhteistyössä työntekijän kanssa. Adoptioneuvonnassa alettiin käsitellä sosioekonomisten ja terveydentilaan liittyvien tekijöiden lisäksi vanhempien motivaatiota ottovanhemmiksi ja toiveita ja odotuksia ottolasten suhteen. Samoin pohdittiin sitä, millaiset vanhemmat ottolapsi tarvitsee ja millainen on kodin yleinen ilmapiiri. (Kauppi & Rautanen 1997, 165-167.) Talouteen ja terveyteen liittyvät asiat ovat edelleen adoptioneuvontaprosessissa keskeisiä arvioitaessa adoptiovanhempien kykyä huolehtia adoptiolapsesta, mutta tuntuvat kuitenkin kummallisilta ja epätasa-arvoistavilta osana ydinperhemuotoisen sateenkaariperheen perheen sisäistä adoptiota.

”Lisäksi jouduimme toimittamaan koko prosessin kannalta mielestäni täysin epäolennaisia dokumentteja tulotasosta terveydentilaan. Yksityislääkärillä käynti ja hänen kyselynsä suvun sairauksista, ryhti-, näkö-, kuulo- ja virtsatesteineen tuntuivat todella ihmeellisiltä ja myös jälleen kerran loukkaavilta: Nämähkö ovat olennaisia seikkoja minun vanhemmuuttani arvioitaessa? Eihän näitä kysytäkään keneltäkään muultakaan heidän vanhemmaksi tuloprosessissaan.” (Tuija)

Vanhemman kasvatuskyykyden arvioinnin taustalla on kysymys lastensuojelulaistakin tutusta lapsen edun käsitteestä, jonka monimutkaisuutta pohdin aiemmin luvussa 5.1. Käytännössä lapsen edun selvittäminen tarkoittaa muun muassa sitä, että adoptioneuvontatyössä lasta tulisi kuulla hänen ikätasonsa mukaan häntä itseään koskevassa asiassa. Vastasyntyneen kohdalla tämä ei luonnollisestikaan onnistu, vaan lapsen edun toteutumista adoptiossa on pyrittävä arvioimaan muulla tapaa.

Suhtautuminen isompien lasten kohdalla suoritettavaan heidän itsensä kuulemiseen adoptioasiassa on aineistossani jokseenkin kielteinen, tosin informanttien vähäinen määrä ja toisistaan eroava elämäntilanne eivät anna aihetta vetää asiasta laajasti sateenkaariperheitä koskevia yleistyksiä. Informantit kritisoivat lasten kuulemista tarpeettomaksi ja sen ajateltiin ihan turhaan sekoittavan lasten ajatuksia omasta perheestään. Kuulemisen tarpeettomuutta perusteltiin myös sillä, ettei se ole lapsen ikätaso huomioiden tarpeellista eikä muuta lapsen elämäntilannetta millään tavalla. Sateenkaariperheiden näkökulmasta lapsen eduksi ajateltu hänen mielipiteensä kuuleminen näyttäytyy leimautumista aiheuttavana toimintona.

”Jo pelkästään se että sosiaalityöntekijät tulisivat käymään heidän [lasten] kodissaan ja kyselisivät heiltä heidän perheestään ja elämästään antaa heille sellaisen viestin, että heidän perheessään tai kodissaan on jotain outoa tai erikoista, kun sitä pitää erikseen ”tutkia”.” (Tuija)

Adoptioeuvontaprosessiin kuuluu paitsi lapsen, myös muiden adoptio-osapuolten mielipiteen selvittäminen (Adoptiolaki 22/2012, 10, 11 ja 13 §.t). Myös mahdollisten muiden perheenjäsenten ja suvun kanssa käytäviä keskusteluja adoptiolapsen tulemisesta perheeseen pidetään hyvinä, jotta adoptoitava lapsi voisi kokoa tulevansa kaikkien hyväksymäksi (Ottolapsineuvonta 1998, 17). Muiden perheenjäsenten ja läheisten mielipiteiden selvittäminen perheen sisäisen adoption yhteydessä herättää sateenkaariperheissä ihmetystä. Se tosiasia, että perhe on sellainen kuin on, ei muuksi muutu olivatpa läheiset mitä mieltä tahansa.

”Viranomaiset haluavat tavata myös 16-vuotiaan poikamme minun edellisestä liitostani. Miksi? Kummallista ja loukkaavaa.” (Sirpa)

Adoptioselvitykseen joissakin kunnissa osana kuuluva kotikäynti herättää voimakkaita tunteita.

”Raivostuttava ajatus, että kotiinkin täytyy tulla katsomaan, olenko soveltuvainen lapseni vanhemmaksi. Lapsihan on jo syntynyt (nyt yli 4 kk vanha), asumme omistusasunnossa ja olemme rekisteröineet parisuhteemme. Mitä viranomaiset oikein tarkkailevat kotikäynnillä?” (Sirpa)

Negatiivisen suhtautumisen taustalla voi olla pelko lapsen ja perheen identiteetin tukemisen puutteesta. Adoptioneuvonnassa korostetaan erityisesti ulkomailta adoptoitujen lasten kohdalla sen tärkeyttä, että lapselle on alusta asti hänen ikätasonsa mukaisesti puhuttava hänen taustastaan, siis myös adoptiostaan. Tämän katsotaan olevan tärkeää lapsen identiteetin rakentumisen kannalta. (Ottolapsineuvonta 1998, 23). Informanttien kokemusten perusteella myös perheen sisäisessä adoptiossa rohkaistaan puhumaan lapselle hänen alkuperäänsä liittyvistä asioista, mikä perheiden mielestä ei ole välttämättä toivottavaa.

”Heidän [lasten] ollessa vielä pieniä, emme ole käyneet läpi näitä juridisia epäoikeudenmukaisuuksia, joita Suomessa sateenkaariperheet joutuvat käymään läpi ja siis kertoneet syytämme tähän adoptioprosessiin. Työntekijöiden mielestä salasimme lapsilta tärkeää tietoa, omasta mielestäni syrjintään ja juridiikkaan liittyvät kysymykset kuuluu käydä läpi hieman myöhemmässä iässä olevien lasten kanssa, jotta emme horjuta heidän perusluottamustaan.” (Tuija)

Perheet, joiden lapset eivät ole enää vauvaikäisiä, haluavat suojata lapsiaan kotikäynnin aiheuttamalta hämmennykseltä. Tästä syystä yksi aineistoni perheistä oli ehdottanut työntekijöille kotikäynnin sijaan lapsien tilanteen selvittämistä heidän verkostonsa kautta. Työntekijät eivät kuitenkaan olleet käyttäneet tätä vaihtoehtoista työskentelytapaa, mistä johtuen perhe koki adoptioneuvonnan työkäytännöt hyvin kaavamaisiksi.

”Kerroimme vielä useampaan otteeseen, että kotikäynnin sijaan voimme antaa työntekijöille yhteystietoja henkilöistä, jotka ovat seuranneet perheemme elämää ammatillisesta näkökulmasta. - - - Näihin ammattilaisiin meillä on syntynyt pitkäaikainen, luottamuksellinen suhde ja itse koin, että heillä olisi varmasti ollut vankkaa näkemystä vuorovaikutuksestamme lasten kanssa pitkältä ajanjaksolta. Työntekijät eivät kuitenkaan käyttäneet tätä mahdollisuutta, siitä ei ollut myöskään

mitään mainintaa - - loppulausunnoissa, joissa todettiin pelkästään että vuorovaikutusta ei voida arvioida kotikäynnin puuttumisen vuoksi. Tämäkin menettelytapa jäi ihmetyttämään suuresti ja koen, että tässä toimittiin väärin.”
(Tuija)

Aineistoni informanttien kokemuksissa näyttäytyy turhauttavana sekin, että adoptioeuvonnan sisällöt ovat osin päällekkäisiä muiden lapsen saamiseen liittyvien palveluiden sisältöjen kanssa. Esimerkiksi luovutetuilla sukusoluilla tehtävien hedelmöityshoitojen yhteydessä käytävä pakollinen keskustelu psykologin kanssa sivuaa suurelta osin samoja teemoja, mitä adoptioeuvontatyössäkin otetaan esille.

”Naisparit, jotka ovat saaneet yhteisen lapsen anonyymien lahjasukusolujen avulla, eivät tarvitse minkäänmoista ”neuvontaa”. Neuvominen on lähinnä nöyryyttävää. Hedelmöitysklinikalla he ovat jo käyneet psykologin tapaamisessa (kuten kaikki muutkin klinikan asiakkaat, jotka suunnittelevat raskautta lahjasukusoluilla). Kyllä viranomaisten pitäisi luottaa, että klinikan psykologit ovat päteviä, eikä jälkikäteistenttausta pariskunnan ensitapaamisista, seksuaali-identiteetistä yms. tarvittaisi laisinkaan.” (Sirpa)

Adoptioeuvontaprosessin sisältöä analysoitaessa jälleen kerran tutkimuksessani tulee esille se ristiriita, että siinä missä sateenkaariperheiden näkökulmasta adoptioeuvonnan tarkoitus on jo olemassa olevan vanhemmuuden juridisen vahvistamisen mahdollistaminen, adoptioeuvonnan lähtökohtana on lapsen edun toteutumisen tarkastelu. Syntyvää ristiriitaa vasten on hyvin ymmärrettävää, että sateenkaariperheiden näkökulmasta perusteellinen adoptioeuvontatyö ei perheen sisäisen adoptioprosessin yhteydessä tunnu mitenkään tarpeelliselta, vaan turhalta, byrokraattiselta käytännöltä.

”Adoptioviranomaiset tulevat meille vain byrokratian takia, muka ”neuvomaan” adoptioprosessissa. Mitä ihmettä he neuvovat? Millaista on sitten, kun lapsi tulee uuteen kotiinsa? Höh, tuossahan se lapsi jo on. Tämä on hänen kotinsa, me olemme hänen äitejään.” (Sirpa)

Adoptioeuvontaprosessiin ja sen sisältöön kohdistuva kritiikki sateenkaariperheiden suunnalta pohjaa siis epätasa-arvoiseksi koettuun lainsäädännölliseen paktoon läpikäydä adoptioprosessi juridisen vanhemmuuden saamiseksi ja siihen omaan kokemukseen, että perhe on jo tosiasiallisesti olemassa. Kriittisyyttä lisää vielä entisestään se, että lähtökohtaisesti epätasa-arvoiseen asemaan asettavaksi ja sisällöltään turhaksi, oudoksi ja jopa loukkaavaksi koettu adoptioeuvonta saattaa kestoltaan ja sisällöltään vaihdella alueellisesti ja kenties työntekijäkohtaisestikin. Rekisteröidyssä parisuhteessa olevat adoptioijat kokevat olevansa epätasa-arvoisessa asemassa paitsi heteroperheisiin nähden myös oman viiteryhmänsä sisällä.

” - - - tuntuu loukkaavalta, että kysyttäessä prosessin kulkua meille korostettiin, että tässä on tärkeää selvittää kunnolla, että lapsen oikeus todella toteutuu ja että lisäksi on muistettava, että adoptio on peruuttamaton. Olemme kuitenkin nimenomaan hakemassa lapsille juridisia oikeuksia, meidän tapauksessamme ei olla ottamassa vanhemmuutta keneltäkään pois, ainoastaan lisäämässä lapsesta huolta pitävien määrää juridisesti. Juuri tämä seikka on nopeuttanut sateenkaariperheiden adoptioprosessia ja tapauksia on pidetty selkeinä, eikä perusteellista selvitystä vaativina.” (Tuija)

Kaiken kaikkiaan adoptioeuvontaprosessi näyttäytyy perheen sisäistä adoptiota hakevien sateenkaariperheiden näkökulmasta epämääräisenä, heteronormatiivisena, kaavamaisena ja turhana prosessina, jonka sisältö ja tarkoitus eivät selkeästi välity asiakkaille. Tätä taustaa vasten ei ole mitenkään ihmeellistä, että aineistossani mainitut etukäteispelot liittyivät usean informantin kohdalla adoptioeuvontaprosessin pitkäkestoisuuteen ja monimutkaisuuteen.

8.4 Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan vuorovaikutus

Viranomaisten asennoituminen sateenkaariperheeseen adoptioeuvonnan asiakkaana mietitytti informantteja etukäteen paljon.

”Lisäksi, niin kuin lähes aina uusia viranomaisia tavatessa, jännitti etukäteen millaisia asenteita ja ennakkoluuloja on vastassa. Ikäviä kokemuksia epäasiallisesta kohtelusta on kertynyt jo sen verran, että jonkinlainen varuillaan olo on jäänyt päälle. Toki tunnustan, että samalla tavalla olen itse ennakkoluuloinen ja pelkään, että harvalla kohtaamallani ihmisellä on tarpeeksi tietoa kohdatakse sateenkaariperheitä yhdenvertaisesti.” (Tuija)

Yhtenä keskeisenä ongelmana adoptioneuvontatyöntekijöiden ja sateenkaariperheiden välillä mainittiin työntekijöiden yleinen tietämättömyys sateenkaariperheistä ja heitä koskevista asioista. Tämä näkyi aineistossa monin eri tavoin. Ensiksikin ilmeni tietämättömyyttä siitä, kuinka kohdata sateenkaariperhe asiakkaana. Tällaisissa tilanteissa työkäytännöt muodostuivat helposti aiemman kokemuksen perusteella heteronormatiivisiksi.

”Ensimmäinen kotikäynti oli noin kuukauden kuluttua yhteydenotosta. Meille saapui sosiaalityöntekijäpari, jotka avoimesti kertoivat, etteivät olleet aiemmin tavanneet sateenkaariperhettä eivätkä edelleenkään olleet aivan varmoja vaadituista toimenpiteistä. Aikoivat soveltaa heteropareja koskevaa käytäntöä.” (Reija)

Lisäksi ilmeni tietämättömyyttä, kuinka adoptioprosessi muodollisesti hoidetaan sateenkaariperheiden ollessa kyseessä ja kenen tehtäviin adoptioneuvonta kuuluu. Tämä luo asiakkaalle helposti kuvan, ettei hänen asiansa ole kovin korkealla työntekijän prioriteettilistalla.

”Koska haimme adoptiota niin pian lain voimaantulon jälkeen, kaikista tarvittavista dokumenteista yms. ei ollut vielä saatavilla selkeitä ohjeita eikä mm. prosessin kestosta ollut tietoa.” (Anne)

Viimekädessä ilmeni myös tietämättömyyttä adoptioon läheisesti liittyvistä asioista sateenkaariperheiden osalta, mikä näkyi väärin neuvojen antamisena etuuksia koskien.

”Ihmetytti kuitenkin kovasti se, ettei sos.tt osannut kertoa miten etuusasiat menevät lain mukaan, vaikka adoptiolaki tätä nimenomaan adoptioneuvojilta edellyttävät. Keväällä neuvontaan ottaessani yhteyttä lähetin heille myös viimeisistä lakimuutoksista tietoa, mutta tämä - vaikkakin mukava - työntekijä ei osannut kertoa vanhempainetuksista mitään. Harmitti etteivät olleet selvittäneet Kelan kanssa, miten mm. lain aikavaatimukset lapsen adoptoinnille suhteutuivat heidän adoptioneuvonnasta aikojen saamiseen. Ei myöskään tiennyt miten elatustuki on sukupuolisidonnainen eli jos ei ole isää sitä voi saada, kehotti sen perumaan - mikä tietysti kahden vanhemman moraalisesti tulisikin tehdä, vai tulisiko kun yhteiskunta ei sellaista tulkintaa laillaan tue?” (Maarit)

Aineiston keruun aikoihin vuodenvaihteessa 2010-2011 sateenkaariperheiden perheen sisäisen adoption mahdollistava lainsäädäntö oli vielä suhteellisen tuore, mikä osaltaan selittää sitä, ettei työntekijöillä vielä ollut kokemuksen kautta syntyvää tietoa adoptioprosessin hoitamisesta. Kokemuksen puute ei kuitenkaan selitä täysin sitä, miksei adoptioneuvontaa antavilla sosiaalityöntekijöillä ole tietoa sateenkaariperheiden asioista. Sateenkaariperheiden kokemus palvelujärjestelmistä on yleisemminkin, että he joutuvat neuvomaan palveluntarjoajia itseään koskeissa asioissa, koska työntekijöillä ei ole tietämystä sateenkaariperheistä eikä sateenkaariperheiden asioista (katso Jämsä & Kuosmanen 2007b).

Tietämättömyydestä johtuen perheenä tunnistetuksi tulemisen kokemukset ovat aineistossani vähäisiä, ja perheet kokivat joutuneensa selittämään omaa perhemuotoaan adoptioneuvonnan yhteydessä.

”Meidän työparille piti vähän kuin rautalangasta vääntää, että olemme ydinperhe emmekä uusperhe.” (Reija)

Sanna Mäkipää (2007, 208) on adoptioneuvonnan ohjeistuksista välittyvää perhekuva tutkiessaan todennut, että adoptiotyön perhekuva muodostuu paitsi ohjeistuksista myös sosiaalityöntekijän ja perheen omista tiedoista, kokemuksista ja käsityksistä, joiden pohjalta rakentuu käsitys juuri nimenomaisesta perheestä adoptioperheenä. Näin ollen adoptioneuvonnassa perhekäsitys ei ole pelkästään työväline, vaan neuvonnan tuloksena

syntyy tietynlainen perhe. Sateenkaariperheiden kohdalla perheestä käytävät neuvottelut adoptioneuvonnan antajan ja asiakasperheen välillä saavat vielä korostuneemman merkityksen, sillä perhekäsitykset voivat olla hyvin kaukana toisistaan.

” Keskusteluiden teemoissa korostui varsin geneettinen ja juridinen näkemys perheestä. Esimerkiksi heti alkuun haluttiin hahmottaa perhettämme ja sukuamme ja nimenomaan geneettisen sukuun avulla. Toinen työntekijä rupesi piirtämään perhettämme puuta ja oli sijoittamassa sukusolujen luovuttajatkin vanhempien paikalle oksistoon.” (Tuija)

Perheen hahmottaminen geneettisen sukuun kautta on adoptioneuvonnan kannalta luontevaa, sillä adoptioneuvonnassa korostuu nimenomaisesti vanhemmuuden juridisuus, joka perinteisesti on kiinteästi sidoksissa biologiseen vanhemmuuteen.

Sateenkaariperheiden näkökulmasta tämä kuitenkin on outo tapa hahmottaa perhettä, sillä vanhemmuus sateenkaariperheissä ei perustu pelkästään biologiseen, vaan myös sosiaaliseen ja tosiasialliseen vanhemmuuteen.

”Sukusolun luovuttaja ei ole missään vaiheessa lapsen isä, kuten (muiden perheiden tapauksessa) anonymi munasolun luovuttaja ei olisi perheen äiti. Minusta tämä on tärkeä pointti ymmärtää. Asiasta keskusteltiin myös klinikan psykologin tapaamisella: esim. lapselle kerrottaessa ei koskaan tulisi puhua ”isästä” (tai ”äidistä”) silloin, kun todellisuudessa puhutaan anonymista sukusolun luovuttajasta. Lapsenkin kanssa käytetään sanaa luovuttaja, lahjoittaja tms.” (Sirpa)

Paitsi biologisen vanhemmuuden painottaminen, myös sukupuolittuneet käsitykset vaikuttavat helposti siihen, miten perhettä määritellään erilaisissa sosiaalityön käytännöissä, esimerkiksi adoptioneuvonnassa. Hannele Forsberg (1994, 110-115) on tutkinut sosiaalityöntekijöiden perhepuhetta ja mallintanut näiden pohjalta perhetulkintoja ja sosiaalityöntekijöiden perheille antamia merkityksiä käytännön sosiaalityössä. Forsberg toteaa tutkimuksessaan, että äitiys näyttäytyy asiakastilanteissa konkreettisena vastuullisuutena toisista ihmisistä. Perhepuhe asiakkaan ja naissosiaalityöntekijän välillä korostaa yhteistä äitiyden kokemusta ja vastuullisuutta lapsista. Hyvän vanhemmuuden

kriteerit ovat Forsbergin havaintojen mukaan sukupuolisidonnaisia. Jos äiti poikkeaa vastuullisesta hyvän vanhemman normista, lapsien katsotaan olevan lastensuojelun tarpeessa paljon herkemmin, kuin jos perheen isä käyttäytyy hyvän vanhemmuuden normien vastaisesti.

Sateenkaariperhe ei sopeudu tällaiseen sukupuolittuneeseen vanhemmuuden roolittamiseen. Jämsä ja Kuosmanen (2007, 14) tiivistävät Sateenkaariperhe-kysely 2006 - tutkimuksensa yhteydessä sateenkaariperheiden vanhemmuuden erityspiirteiksi perheen perustamisen tarkan suunnittelun ja vanhemmuuden tasa-arvoisen jakamisen sosiaalisen ja biologisen vanhemman välillä riippumatta siitä, kuka on lapsen juridinen vanhempi. Moniapilaperheidenkin kohdalla vanhemmuus on jaettua, mutta ei yhtä tasa-arvoisesti kuin kahden vanhemman perheissä. (Selänniemi, Jämsä & Kuosmanen 2007, 25.) Moringin (Sateenkaariperheet 2013) mukaan vanhemmuus sateenkaariperheissä ei poikkea mitenkään radikaalisti heteroperhevanhemmuudesta. Naisparit pyrkivät yleensä olemaan hyvin tasavertaisia vanhempia ja häivyttämään geneettistä vanhemmuutta näkymättömäksi. Miesparit taas ovat hyvin tietoisia geneettisestä isyydestä, jolloin toisen puolisoista voi olla vaikea löytää paikkaansa perheessä. Apilaperheissä vanhemmuus on hyvin suunniteltua, koska osapuolet joutuvat miettimään jo etukäteen hyvin tarkasti perheensä jäsenten rooleja, isyyttä, äitiyttä ja vanhemmuutta.

Heteroperheissäkin käydään erilaisia neuvotteluja vanhemmuuteen liittyen ja sekä sateenkaari- että heteroperheissä neuvottelut jatkuvat varmasti läpi lapsen elämän, mutta heteroperheissä neuvottelut yleensä alkavat vasta lapsen synnyttyä tai aikaisintaan raskaaksi tulemisen jälkeen. Sateenkaariperheissä vasta neuvottelujen jälkeen voidaan alkaa yrittämään lapsen saamista.

”Toimijoiden pitää ymmärtää se ratkaiseva ero, että suurin osa naispareista on yhdessä toivonut, suunnitellut ja ”tehnyt” lapsen eikä toinen ole ollut yksinhuoltaja toisen tullessa lapsen elämään.” (Reija)

Omassa tutkimusaineistossani ei tuoda julki suoranaisia kokemuksia sosiaalityöntekijän henkilökohtaisesta asennoitumisesta perhemuotoon, sukupuoleen tai seksuaaliseen suuntautumiseen ja tämän asenteen vaikutuksesta työhön. Perheet kuitenkin pohtivat sitä, kuinka joutuvat perustelemaan omaa perhemuotoaan adoptioneuvonnassa. Osa koki, ettei tullut ymmärretyksi ja kuuluksi omanlaisenaan perheenä, vaan joutui adoptioneuvonnassa kohtaamaan heteronormatiivisia työkäytäntöjä.

”Suurin ristiriita mielestäni koettiin siinä, että vaikka työntekijät kertoivat olevansa uuden tilanteen edessä, he lähtivät käsittelemään perhettämme kuitenkin selvästi vanhalla kaavallaan, joka on tehty heteroparien uusperheiden sisäistä adoptiota varten. Emme istuneet mitenkään tähän kaavaan: kysymykset, esimerkit ja heidän kuvaamansa mahdolliset ongelmakohdat tuntuivat aivan vierailta ja samalla kun yritimme vastata omista lähtökohdistamme kysymyksiin, tuntui, että he eivät kuulleet/kuunnelleet meidän näkökantaamme. Koin siis vahvasti että emme tulleet kuulluiksi, emme ”sopineet heidän kaavaansa” ja keskustelimme toistemme ”ohi.” (Tuija)

Informanttien kokemuksissa sosiaalityöntekijän asennoitumisella asiakkaaseen on suuri merkitys siihen, millaiseksi kokonaiskokemus adoptioprosessista muodostuu. Jos asiakkaan kokemus on sellainen, että hän tuntee tullessa perheenä huomioiduksi ja kuulluksi omana itsenään, työntekijän tahaton heteronormatiivisuus ei heikennä asiakassuhdetta.

”Sosiaalityöntekijöiden asenne oli mielestämme avoin ja neutraali. He kyselivät kysymyksensä ja toki joidenkin asettelu toi heteronormatiivisuuden esille. Emme kuitenkaan kokeneet näitä loukkaavina, sillä ne eivät olleet tahallisia.” (Reija)

Jos työntekijä vielä oma-aloitteisesti osoittaa ymmärtävänsä sateenkaariperheiden erityisen aseman lainsäädännössä ja tuo julki tukensa asiakkaan perhemuodolle, kokemus adoptioneuvonnasta saattaa olla hyvin myönteinen.

”Erityisen positiivinen asia oli, että tapaamamme sosiaalityöntekijä oli aivan ihana! Tapaamisen ilmapiiri oli hyvin lämmin ja rento, eikä yhtään tuntunut siltä, että meidän soveltuvuuttamme vanhemmiksi jotenkin arvioitaisiin. Työntekijä kertoi omasta aloitteestaan olevansa pahoillaan sateenkaariperheiden syrjinnästä ja harmitteli asiaa. Koimme tulleemme perheenä täysin hyväksytyksi. Bioisällä oli myös työntekijän kanssa kahdenkeskinen tapaaminen, jonka myös hän oli kokenut myönteisenä.” (Anne)

Oman työn reflektiivinen tarkastelu ja työtapojen muuttaminen tarvittaessa luovat edellytyksiä hyvän asiakassuhteen syntymiseen. Työntekijän täytyisi myös kyetä ottamaan vastaan asiakkaiden palautetta ja pystyä muuttamaan toimintaansa sen mukaisesti. Informanttien kokemuksissa adoptioneuvonta näyttäytyi jäykkänä prosessina, jonka sisällöt oli päätetty etukäteen. Työntekijöiden kyky arvioida omaa toimintaa ja muuttaa työkäytäntöjä sen mukaisesti enemmän sateenkaariperheiden tilanteeseen sopivaksi ei ilmennyt.

” He antoivat sellaisen kuvan, että ovat avoimin mielin kehittämässä toimintaansa ja tästä syystä uskaltauduimme antamaankin heille runsaasti palautetta ja lisätietoa sisältävän kirjeen ensimmäisen käynnin jälkeen. Palautteemme jälkeen ilmapiiri muuttui kuitenkin täysin ja keskusteluyhteys hiipui lähes olemattomiin..” (Tuija)

Kokonaisuutena sateenkaariperheiden kokemuksena asiakkaan ja työntekijän välisestä vuorovaikutuksesta adoptioneuvontaprosessissa voi sanoa, että keskeistä hyvän vuorovaikutustilanteen syntymisen kannalta on asiakkaan kokemus perheenä tunnistetuksi tulemisesta, omana itsenään kuulluksi tulemisesta ja tuen saamisesta omalle perhemuodolle. Vuorovaikutussuhdetta hankaloittaa työntekijöiden moninainen tietämättömyys sateenkaariperheisiin ja heidän tilanteeseensa liittyen. Tämä näkyy asiakkaille adoptioprosessin jäykkyytenä ja heteronormatiivisuutena sekä työntekijöiden kyvyttömyytenä tai haluttomuutena tarkastella omaa työtapaansa ja muuttaa sitä paremmin sateenkaariperheiden tilanteeseen sopivaksi. Pohjimmaisena syynä asiakkaan ja työntekijän välisen negatiivisen suhteen syntymiselle voi nähdä asiakkaan ja työntekijän välisen kohtaamattomuuden, jonka taustalla on jälleen se toisiaasia, että sateenkaariperheiden

perheen sisäisessä adoptiossa lähtökohta adoptioeuvontaprosessille on absurdi – adoptioeuvontaa pyritään antamaan jo olemassa olevalle perheelle.

”Painottaisin sitä, että adoptioeuvonnan työntekijät voivat olla vaikka maailman taitavimpia, empaattisimpia, diplomaattisimpia ja ihanimpia, mutta se ei riitä silloin, kun systeemi itsessään on typerä. Miksi heidän niskoilleen pitäisi säilyttää vastuu siitä, miltä meistä tuntuu? (Sirpa)

8.5 Asiakkaiden ehdotuksia adoptioeuvonnan kehittämiseksi

Sateenkaariperheet eivät aseta nykymuotoiselle perheen sisäiseen adoptioon liittyvälle adoptioeuvontatyölle suuria odotuksia. Adoptioprosessi on vain käytävä läpi juridisen vanhemmuuden saadakseen. Adoptioprosessissa on sateenkaariperheen näkökulmasta monia edellä esittelemiäni epäkohtia liittyen lainsäädäntöön, adoptioprosessin sisältöön sekä asiakkaan ja työntekijän väliseen vuorovaikutukseen. Lopuksi analysoin informanttien muutosehdotuksia adoptioeuvonnan muuttamiseksi siten, että se huomioisi paremmin sateenkaariperheiden tarpeita ja odotuksia.

Se, että juridisen vanhemmuuden saaminen molemmille parisuhteen osapuolille edellyttää adoptioeuvontaa on sateenkaariperheiden näkökulmasta epätasa-arvoinen asia. Adoptioeuvontatyön lähtökohdat ja sisältö voisivat informanttien näkökulmasta olla ihan toisenlaiset. Esimerkiksi lainsäädännön muuttaminen ja työn fokuksen keskittyminen siihen, että adoptoitavana oleva lapsi on todellakin pariskunnan yhdessä hankkima, muokkaisi adoptioeuvontaprosessia samansuuntaiseksi heteroparien isyyden tunnustuksen kanssa. Sateenkaariperheiden näkökulmasta olisi toivottavaa, että lakimuutos kattaisi myös ne sateenkaariperheiden muodot, jotka eivät muistuta ydinperhettä.

”Thanteellinen tilanne olisi, jos Suomessa avioliittolaki yms. lainsäädäntö olisi tasa-arvoinen, eikä perheen sisäistä adoptioprosessia tarvittaisi lainkaan. Naispari katsottaisiin automaattisesti lapsen vanhemmiksi samoin kuin heteropareilla isäksi katsotaan automaattisesti biologisen äidin aviopuoliso. Lisäksi perheet voisivat

halutessaan nimetä lapselle muitakin vanhempia esim. biologisen isän ja tämän puolison. Lainsäädäntö olisi tietysti sama myös ”heteroperheille”, sillä heilläkin saattaa olla tarpeita sille, että lapsella on useampi vanhempi. Näistä asioista pitäisi olla mahdollista tehdä juridisesti pitäviä sopimuksia jo ennen lapsen syntymää.” (Anne)

Tällaista sisällön muutosta ei kuitenkaan tällä hetkellä ole näköpiirissä. Luonnos uudeksi isyyslaiksi ei sisällä sateenkaaripiireissä toivottua muutosta, jossa hedelmöityshoidoilla lapsen hankkinut rekisteröidyssä parisuhteessa elävä pari voisi saada juridisen vanhemmuuden isyidentunnustuskäytännön omaisesti. Sateenkaariperheiden parissa toivottiin myös muutosta, jonka mukaan biologisella isällä olisi ollut mahdollisuus tunnustaa lapsi ohi aviomiehen, joka nykyrintulkinan mukaan vahvistetaan luonnostaan avioliitossa syntyvän lapsen isäksi. Tällainen lakimuutos olisi lisännyt toiveita siitä, että avioliiton merkitys lapsen juridisten vanhempien määräytymisessä heikkenee. Sitä seuraava askel olisi voinut olla Ruotsin malliin, että Suomessakin rekisteröidyn parin molemmat osapuolet hedelmöityshoidoilla lapsen saatuaan katsottaisiin automaattisesti juridisiksi vanhemmiksi. Tämäkään muutos ei päässyt lakiehdotukseen. (Oikeusministeriö 56/2013.)

Siinä tapauksessa, että adoptioneuvontatyö jatkuu nykyainsäädännön puitteissa, informanttien toiveet kohdistuvat siihen, että adoptioprosessin sisältöä muokattaisiin vastaamaan paremmin heidän tarpeitaan. Tämä edellyttää sateenkaariperheiden ja heidän erityistarpeidensa parempaa tunnistamista.

”Mielestäni adoptioneuvonnassa tulisi ensinnäkin perehtyä sateenkaariperheitä koskeviin erityiskysymyksiin ja tunnistaa eri perhemuotojen moninaisuus. - - - Sateenkaariperheiden asiakkuus ei liene enää yllätys adoptioneuvonnassakaan ja siksi myös valmistautuminen ja kouluttautuminen olisi paikallaan. Lisäksi työntekijän ammatillisuutta on mielestäni valmius ottaa tietoa vastaan myös asiakkailtaan, mukauttaa työtään uusien tilanteiden mukaan ja kuunnella aidosti asiakkaita myös heidän lähtökohdistaan, ei valmiiseen muottiin sulloen.” (Tuija)

Sateenkaariperheiden toiveissa on siis tiedollisen asiantuntijuuden yhdistäminen kokemusasiantuntijuuteen. Tiedon lisäämisen osalta sateenkaariperheiden toive on oikeastaan jo huomioitu perheen sisäisen adoption mahdollistavaa lakiesitystä tehtäessä. Hallituksen esityksessä Eduskunnalle laiksi rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta (HE 198/2008, kohta 4.2) otetaan kantaa adoptio-neuvontatyöntekijöiden koulutustarpeeseen:

”Rekisteröityjen pariin mahdollisuus perheen sisäiseen adoptioon tuo ottolapsineuvonnan asiakkaiksi uudenaikaisissa perhemuodoissa eläviä ihmisiä. Siksi uudistus synnyttää tarpeen antaa ottolapsineuvontaa antaville sosiaalityöntekijöille täydennyskoulutusta ja muuta perehdytystä.”

Edellä esitetty kannanotto sosiaalityöntekijöiden koulutustarpeesta ei ole kuitenkaan johtanut suoranaisesti muutoksiin. Ajatukseen sosiaalityöntekijöiden koulutustarpeeseen uusien adoptio-neuvontatyön asiakasryhmien osalta ei nähdäkseni ole palattu uudessa Adoptiolaisissa (22/2012) tai sitä edeltäneessä Hallituksen esityksessä Eduskunnalle adoptiolainsäädännön uudistamiseksi (HE 47/2011). Sateenkaariperheet ry:stä saamani tiedon mukaan (Niittynen, sähköpostiviesti 21.11.2013) Sateenkaariperheet ry on tarjonnut PeLalle lakimuutoksen voimaantulon aikoihin koulutusta sateenkaariperheisiin ja heidän kohtaamiseensa liittyen. Tarjoukseen ei kuitenkaan ole vastattu laajemmalla tasolla. Yksittäiset työntekijät ovat saattaneet osallistua paikallisesti järjestettyihin koulutuksiin. Sateenkaariperheet ry on myös pyynnöstä toimittanut materiaalia sateenkaariperheiden perheen sisäisestä adoptiosta yksittäisille työntekijöille. Laajempi sateenkaariperheiden tunnistamisen ja heidän erityistarpeidensa huomioimisen ottaminen adoptio-neuvontatyön fokukseen on siis toistaiseksi jäänyt yksittäisten sosiaalityöntekijöiden oman kiinnostuksen ja aktiivisuuden varaan.

Ihan perinteiselle neuvontatyöllekin koetaan olevan tarvetta, jos neuvontaa annettaisiin sateenkaariperheiden omista tarpeista lähtien eikä adoptio-neuvontaprosessin nykyisten sisältöjen sanelemana.

”Lisäksi olisi tärkeää, että prosessista olisi tietoa: ennakkotietoa meille asiakkaille, viranomaisten välillä tietoja eri toimijoiden käytännöistä ajoista, hakemuksista jne. (adoptioneuvonta, kela, käräjät). Sosiaalista vanhempaa tulisi voida ohjata jo etukäteen jäämään ”isyysvapaita vastaaville”, kuten isät heti syntymän jälkeen. Neuvonnan tulisi siis olla neuvontaa, jos se edelleen katsotaan tarpeelliseksi.” (Maarit)

Jos adoptioneuvontatyöllä ei nähdä olevan perheen vahvistamiseen liittyviä tarkoituksia eikä sen oikeastaan koeta antavan neuvojakaan, koko adoptioneuvontatyön rooli kutistuu sateenkaariperheiden ajatuksissa hyvin pieneksi.

”Kyseessä on tällä hetkellä lähinnä byrokraattinen prosessi. Se pitäisi hoitaa alta pois mahdollisimman nopeasti ja vaivattomasti.” (Sirpa)

Tällöin toiveena on, että adoptio prosessina olisi nopea, mahdollisen perheen toisen lapsen adoption kohdalla aikaisempaa pienimuotoisempi ja tasa-arvoinen edes oman ryhmän sisällä.

”Jos neuvonta kuitenkin on ja pysyy ehtona juridiselle vanhemmuudelle, koen että asiakkaita pitäisi valtakunnallisesti kohdella samanarvoisesti ja esimerkiksi toimistokäynti lyhyen keskustelun ja virallisten dokumenttien varmistamisen muodossa (käytäntö, joka on voimassa joissain kaupungeissa Suomessa) riittäisi kaikille.” (Tuija)

Kootusti informanttien toiveista adoptioneuvonnan kehittämiseksi voi todeta, että toiveet kohdistuvat ensisijaisesti yhteiskunnallisen lainsäädännön muuttamiseen ja sitä kautta sateenkaariperheiden ja heteroperheiden yhdenmukaiseen kohteluun. Koska toiveet lainmuutoksesta eivät kuitenkaan ole suuret, adoptioneuvonnan käytäntöjä toivotaan muutettavan sateenkaariperheiden tilannetta ja tarvetta paremmin vastaavaksi. Tämän nähdään edellyttävän adoptioneuvonnan antajilta kouluttautumista sateenkaariperheiden asioissa ja sen miettimistä, millaista sateenkaariperheille suunnatun adoptioneuvonnan tulisi olla sisällöltään, jotta perheet hyötyisivät neuvonnasta.

”Ehkä kaikkein tärkeintä olisi mielestäni kirkastaa adoptioneuvonnan tavoitteita tässä sateenkaariperheiden sisäisessä adoptioprosessissa. Adoptioneuvontaa antavien tulisi käydä läpi perusteellisesti mitä tässä prosessissa tulisi arvioida ja millä mittareilla ja ennen kaikkea miksi?” (Tuija)

Seuraavassa luvussa yhdeksän pohdin tarkemmin tässä luvussa jäsenettyjä kokemuksia adoptioneuvonnasta tunnustuksen saamisen ja sitä kautta perheidentiteetin vahvistamisen kontekstissa.

9. TUNNUSTUKSEN ILMENEMINEN ADOPTIOPROSESSISSA

Edellisessä luvussa olen analysoinut sateenkaariperheiden kokemuksia perheen sisäisestä adoptioprosessista. Tässä luvussa keskityn tulkitsemaan kokemuksia tunnustuksen teorian valossa. Olen luvussa kuusi esitellyt Honnethin tunnustuksen teoriaa sekä Ikäheimon ja Houstonin & Dolanin sen pohjalta tekemiä sosiaalityön tulkintoja. Tarkoitukseni on nyt näihin pohjaten vastata tutkimuskysymykseen, *miten tunnustuksen saaminen (tai sen puute) ilmenee adoptioneuvontatyössä?* Analysoin aluksi, miten tunnustus näkyy tutkimusaineistossani tunnustuksen teorian kolmella eri tasolla, primäärien ihmissuhteiden, laillisten oikeuksien ja arvoyhteisön tasolla. Hahmotan myös, mitä tunnustus voisi parhaimmillaan ja huonoimmillaan tarkoittaa adoptioneuvontatyössä. Lopuksi jäsenän, miten tunnustuksen saaminen adoptioneuvonnassa ilmenee ja miten tunnustuksen saamista sateenkaariperheiden perheen sisäisen adoption yhteydessä voisi lisätä.

9.1 Tunnustus adoptioneuvontatyössä primääristen ihmissuhteiden tasolla

Honnethin tunnustuksen teoriassa primäärisuhteilla tarkoitetaan ensisijaisesti emotionaaliseen tunnesuhteeseen ja tarpeisiin perustuvia ihmissuhteita. Primäärisuhteiden tasolla keskeistä on ihmisen tunne-elämän ja itsetuntemuksen kehittyminen vuorovaikutuksessa läheisten kanssa. Ihmisen täytyy tulla tietoiseksi riippuvaisuudestaan muihin ihmisiin ja saada luottamus siihen, että hänen tarpeisiinsa ja tunteisiinsa vastataan. Merkityksellisiltä toisilta saatu tunnustus tukee yksilön itseluottamuksen kehittymistä. Primäärien ihmissuhteiden kautta saatu tunnustus luo pohjan kaikille muille tunnustuksen muodoille. (Honneth 1995, 95-107.)

Houston ja Dolan tulkitsevat oman, tunnustuksen teoriaa ja sosiaalisen tuen elementtejä yhdistävän reflektiivisen viitekehyksensä kautta, että primäärisuhteiden tasolla tarkoitetaan

ensisijaisesti läheisten ihmisten kautta saatavaa tukea ja apua. Heidän mukaansa myös terapeutin tuki voidaan ajatella primääritasolle kuuluvaksi, koska terapeutin ja asiakkaan välinen suhde voi muodostua hyvin läheiseksi. (Houston & Dolan 2008, 463-464.)

Aineistoa tulkitessani lähdin ajatuksesta, että adoptioneuvontaprosessissa tapahtuva asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen vuorovaikutus vaikuttaa perheidentiteetin kehittymiseen, siihen miten perheet saavat itseluottamusta sateenkaariperheinä. Tässä mielessä rinnastan analyysissäni adoptioneuvontaa antavan sosiaalityöntekijän ja asiakasperheen välisen suhteen merkitykselliseen primäärisuhteeseen, jolla on muutakin kuin juridinen merkitys. Keskeiseksi nousee vuorovaikutussuhteen osapuolten keskinäinen toisen tärkeäksi näkeminen, arvostaminen omana itsenään (Honneth 1995, 103-104; Ikäheimo 2008, 22-23). Tästä näkökulmasta ajatellen primäärien ihmissuhteiden tasolla adoptioneuvontatyön roolina on emotionaalisen ja terapeutin tuen tarjoaminen tarvitseville.

Tutkimusaineistoni perusteella voi todeta, että primääristen ihmissuhteiden tasolla adoptioneuvontatyö sisälsi hyvin vähän tunnutuksen elementtejä. Lähtökohtaisesti ongelmana voi nähdä sen, ettei sateenkaariperheitä ja heidän erityisyyttään pystytty tunnistamaan. Esimerkiksi perheen jäsentämistä perheen omista lähtökohdistaan käsin ei aineistoni perusteella juurikaan tapahtunut. Perheet kokivat usein joutuvansa selittämään omaa perhemuotoaan ja tapaansa hahmottaa perhettä työntekijöille.

Sen sijaan, että työntekijät olisivat tarjonneet tukea sateenkaariperheydelle, he sortuivat kokemuksen ja tiedon puutteessa heteronormatiivisiin työtapoihin. Toisaalta itse adoptioprosessi on käytäntönä heteronormatiivinen, mikä osaltaan muokkaa työntekijöiden toimintaa heteronormatiiviseen suuntaan. Adoptioneuvonnassa käytävät keskustelut ja kotitehtävien kysymysmuotoilut koettiin heteroperheiden adoptiotilanteisiin ja erityisesti perheen ulkoiseen adoptioon suunnitelluiksi. Adoptioneuvontaprosessin sisällössä ei huomioitu sateenkaariperheiden erityistilannetta esimerkiksi karsimalla päällekkäisyyksiä

hedelmöityshoitojen yhteydessä hedelmöityshoitoklinikan psykologin kanssa käytyjen keskustelujen osalta.

Se, että sateenkaariperheet eivät adoptioneuvontatyössä saaneet tunnustusta omalle perheidentiteetilleen, ei sinänsä ole yllättävä tutkimustulos. Sateenkaariperhe-kysely 2006 - tutkimuksen mukaan sateenkaariperheistä suurimmalla osalla on kokemus, että sosiaalialan palveluissa ammattilaiset eivät tukeneet heidän parisuhdettaan ja vanhemmuuttaan mitenkään aktiivisesti. Sateenkaariperheet kokivat saaneensa tukea vanhemmuuteen ystäviltään ja vertaistoiminnan kautta, eivät niinkään vanhemmiltaan, sukulaisiltaan tai julkiselta palvelujärjestelmältä. (Jämsä 2008, 89-90; Sosiaaliportti – Sateenkaariperheet lastensuojelun asiakkaina.) Tämä kertoo ehkä laajemminkin siitä, että sateenkaariperheiden voi olla hankalaa saada tunnustusta saaminen omalle perheidentiteetilleen primäärisuhteiden tasolla.

Räikeimmillään tunnustuksen puute primääristen suhteiden tasolla adoptioneuvonnan yhteydessä voisi tulkintani mukaan tarkoittaa sateenkaariperheiden vanhemmuuteen kykenemisen kyseenalaistamista sukupuolen ja seksuaalisen suuntauksen perusteella. Tällöin asetettaisiin kyseenalaiseksi rakkaus ja elämän mielekkyys perheenjäsenten välisissä ihmissuhteissa. Näin räikeää tunnustuksen eväämistä, vanhemmuuden totaalista kyseenalaistamista, adoptioneuvontaprosessissa aineistossa ei kuitenkaan ilmennyt. Huolimatta siitä, että perheet kokivat, ettei heidän perhemuotoaan täysin ymmärretä eikä heidän perheidentiteettiään tueta, adoptioneuvonta ei työmuotona ole sellainen, että se kyseenalaistaisi perheen olemassaolon. Kuten useampi informanteista totesi, perhe on olemassa eikä se muuksi muutu, totesivatpa adoptioneuvojat työssään perheestä mitä tahansa.

9.2 Tunnustus adoptioneuvontatyössä laillisten suhteiden tasolla

Honnethin tunnustuksen teoriassa laillisilla suhteilla tarkoitetaan laajasti paitsi lakisääteisiä oikeuksia, ihmisen yhteiskuntakelpoisuutta (oikeuksia ja vastuuta omista teoistaan) ja yksilön oikeutta elää vapaasti ilman minkään muotoisen syrjinnän pelkoa. Laillisten suhteisiin lukeutuvat niin yksilönoikeudet, poliittiset oikeudet kuin sosiaalisetkin oikeudet. Laillisten suhteiden tasolla muilta ihmisiltä saatava tunnustus itselle ja omalle toiminnalle on keskeistä itsetunnon kehittymisen kannalta. Yksilöllä voi olla oikeuksia vain silloin, kun hänet sosiaalisesti tunnustetaan yhteisön jäseneksi, eli laillista tunnustusta ei voi saada ilman sosiaalista arvostusta. Honnethin mukaan nyky-yhteiskunnassa yhä useammat ryhmittymät käyvät kamppailua saadakseen tunnustuksen laillisten suhteiden tasolla. Taustalla on kysymys tasa-arvosta ja osallisuudesta poliittiseen yhteiskuntaan sen täysivaltaisena jäsenenä. (Honneth 1995, 107-121, 133-134.)

Edellä esitetyn perusteella tulkitseminen aineistoani siten, että laillisten suhteiden tasolla sosiaalityön roolina on tasa-arvoisuuteen pyrkiminen ja tunnustuksen antaminen yksilön lailliset oikeudet tunnustamalla ja niitä vahvistamalla (vertaa Houston & Dolan 2008, 466-467). Aineistoni perusteella näyttää siltä, että tunnustuksen saamista sosiaalityöntekijöiltä adoptioneuvonnan yhteydessä ei laillisten suhteiden tasolla ilmene kovinkaan paljon. Tunnustuksen saamisen vähäisyys ei ole pelkästään työntekijöistä ja heidän työskentelytavoistaan johtuvaa, vaan perimmäiseltä syyltään lainsäädännöstä ja sen työlle asettamista raameista juontuvaa. Aineistossa ei ollut havaittavissa tahallista tunnustuksen eväämistä, kuten syrjivää, epätasa-arvoista tai holhoavaa asennetta asiakkaaseen nähden.

Oman tutkimukseni perusteella adoptioneuvontatyössä ei kyseenalaisteta sateenkaariperheitä perheenä (heidän olemassaoloon) tai adoptio-oikeuttaan. Jämsän ja Kuosmasen vuonna 2006 keräämän Sateenkaariperheet-aineiston perusteella perheiden kokemukset kohdatuiksi tulemisesta ovat usein hyvin negatiivisia. Jämsän ja Kuosmasen mukaan 29 % lastensuojelun palveluita käyttäneistä koki oman perhemuotonsa olleen sosiaalityöntekijän huomioissa negatiivinen asia. Toisaalta 39 % samaan kyselyyn vastanneista koki, että heidän perhemuotonsa oli nähty voimavarana. (Sosiaaliportti – Sateenkaariperheet lastensuojelun asiakkaina.) Samassa aineistossa lähes viidennes vastaajista koki, ettei perheenä saanut tukea neuvolasta, mutta silti 88 % vastaajista koki

asiakassuhteen neuvolaan kuitenkin myönteiseksi (Kuosmanen 2007c, 56). Raportin keskeinen ja odotettu tulos oli, että heteroydinperheiden tarpeisiin perustuvat yhteiskunnan sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmät eivät pysty vastaamaan sateenkaariperheiden erilaisten perhemuotojen tarpeisiin, eivät edes tunnistamaan erilaisia perhemuotoja. Erityisesti perheneuvontapalveluihin liittyi paljon syrjintäpelkokokemuksia. Kokemukset lastenvalvojalta asioinnista olivat negatiivisempia kuin mitkään muut kokemukset. Vastaajista 19 % koki tulleen syrjityksi ainakin jossain sosiaali- ja terveystalvvelussa. (Jämsä & Kuosmanen 2007b, 102-109.) Ei ole mitään syytä olettaa, etteikö tilanne adoptioneuvonnan kohdalla olisi samansuuntainen edellä kuvatun kanssa.

Sateenkaariperheet asettuvat adoptioneuvontaprosessissa monella tapaa epätasa-arvoiseen asemaan. Vaikka ydinperhemuotoisten sateenkaariperheiden juridinen asema on parantunut viimeisen vuosikymmenen aikana huomattavasti, se ei takaa sateenkaariperheille tasa-arvoista asemaa yhteiskunnan muihin perhemuotoihin nähden, ei edes oman viiteryhmän sisällä. Informanttien kokemuksissa adoptioneuvontakäytännöt vaihtelivat paikkakunnasta ja palveluntarjoajasta riippuen, mahdollisesti jossain määrin myös työntekijäkohtaisesti. Tämä asettaa perheen sisäistä adoptiota hakevat perheet eriarvoiseen asemaan keskenään. Lainsäädännössä ei myöskään ole onnistuttu huomioimaan sateenkaariperheiden erityispiirteitä, mikä näkyi informanttieni kokemuksissa esimerkiksi adoptioneuvonnan sisällön ja tarkoituksen absurdeina piirteinä. Lainsäädännön puutteellisuudesta huolimatta tutkimusaineistoni perusteella adoptioneuvontaprosessissa ei käydä asiakkaan ja työntekijän välistä keskustelua lainsäädännön muutostarpeesta ja sosiaalityön mahdollisesta roolista muutoksen aikaansaamisessa.

Moringin mukaan (2013, 184) sekä Suomessa että Ruotsissa sateenkaariperhepuheessa elää vahva käsitys siitä, että lainsäädännön kehittäminen moninaiset sateenkaariperheiden muodot paremmin huomioivaan suuntaan on hyväksi sateenkaariperheille. Moring näkee tällaisen ajattelutavan toivona valtion tunnustuksen saamisesta ja uskona siihen, että lainsäädännölliset muutokset ovat merkki valtion antamasta tunnustuksesta epätyypillisille perhemuodoille. Toisaalta Moring korostaa homo- ja lesboliikkeen sisällä esiintyvän myös kritiikkiä tällaista ajattelua kohtaan, sillä esimerkiksi perheen sisäinen adoptio voidaan

nähdä perheeseen puuttumisena tavalla, jossa perhe yritetään määritellä tiettyjen normien ja ihanteiden mukaiseksi ulkoapäin (emt. 201-202).

Houston ja Dolan (2008, 462) tulkitsevat reflektiivisen viitekehyksen kautta laillisten suhteiden tasolla tehtävän sosiaalityön neuvonnaksi ja konkreettiseksi tueksi. Aineistostani on tulkittavissa, että sateenkaariperheet eivät koe saavansa adoptioneuvonnassa neuvoja tai konkreettista tukea. Työntekijöiden sateenkaariperheitä koskevan tiedon ja kokemuksen puutteesta johtuen adoptioneuvonnan yhteydessä annetut neuvot ja ohjeet olivat niukkoja ja osin jopa virheellisiä. Perheet kokivat itse joutuvansa neuvomaan työntekijöitä laki- ja etuusasioissa.

Houston ja Dolan näkevät, että laillisten suhteiden tasolla asiakkaan ja työntekijän tasa-arvoinen kohtaaminen mahdollistavat tunnutuksen saamisen. Houston ja Dolan pitävät tunnustuksen kokemuksen saamisen kannalta tärkeänä sitä, että asiakasta pidetään oman asiansa asiantuntijana. Asiakkaalle annettavan konkreettisen ja materiaalsen tuen sekä neuvonnan pitäisi heidän mukaansa olla selkeästi asiakkaan tarpeesta lähtevää. Houston ja Dolan mieltävät kokemusasiantuntijuuden hyödyntämisen tärkeäksi osaksi sosiaalityön käytäntöjen suunnittelua. (Houston & Dolan 2008, 464.)

Aineistoni perusteella adoptioneuvontatyössä ei hyödynnetä asiakkaiden omaa kokemusta. Informantit eivät kokeneet pystyvänsä itse vaikuttamaan siihen, millaiseksi adoptioneuvontaprosessi muodostuu. Adoptioneuvonnan työkäytäntöjä ei muutettu heidän toiveitaan vastaavaksi, edes suoraan pyydettyä. Esimerkiksi lapsen mielipiteen selvitystilanteessa sateenkaariperheen omaa näkemystä perheen normaaliudesta ja lapsen suojaamisesta ei huomioitu. Vanhempien niin toivoessa lapsen kanssa tekemisissä olevien asiantuntijoiden, kasvatusalan ammattilaisten ja lapsen sosiaalisen verkoston näkemysten riittävyttä lapsen tilanteen selvittämiseksi tulisi ainakin harkita, jotta Ikäheimon (2008, 23) peräänkuuluttama asiakkaan itsemääräämisoikeus ja subjektiviteetin kunnioittaminen toteutuisivat.

Tunnustuksen kieltäminen laillisten oikeuksien tasolla merkitsee osallisuuden kieltämistä yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisissa suhteissa (Honneth 1995, 133-134). Tämä voisi tulkintani mukaan adoptioprosessissa äärimmilleen vietyinä ilmetä sateenkaarimuotoisten perheiden adoptio-oikeuksien ja olemassaolon kieltämisenä. Aineistossani ei ilmennyt tilanteita, joissa sateenkaariperheiden lakisääteinen oikeus adoptioon olisi asetettu kyseenalaiseksi adoptioeuvontaprosessin aikana. Nykyinen lainsäädäntö kuitenkin rajaa adoptio-oikeuden vain tiettyjä, ydinperhemuotoisia sateenkaariperheitä koskevaksi, mikä tarkoittaa automaattisesti, että muut sateenkaariperheiden muodot⁷ jäävät vaille laillista tunnustusta.

9.3 Tunnustus adoptioeuvontatyössä arvoyhteisön tasolla

Arvoyhteisön taso viittaa Honnethin tunnustuksen teoriassa sosiaaliseen arvoyhteisöön, jonka jäsenet jakavat keskenään tietyt yhteiset päämäärät, moraaliset käsitykset ja yhteiskunnallisen statuksen. Yksilön arvo yhteisössä määrittyy sen mukaan, missä määrin hän voi panostaa arvoyhteisön tavoitteisiin. (Honneth 1995, 122-123.) Historiallisesti tarkasteltuna yksilön arvo on ollut sidoksissa tiettyyn statusryhmään kuulumiseen, ryhmässä tarvittavan aseman omaamiseen. Nykyään arvostuksen saamisessa kyse on enemmän yksilön hankkimista kyvyistä ja niiden hyödyntämisestä yhteisön eduksi, minkä seurauksena yksilö saa tunnustusta yhteisössä. Yksilön itsearvostus kehittyy arvoyhteisön tasolla saadun tunnustuksen kautta. (emt., 124-125; Ikäheimo 2008, 24.)

Houston ja Dolan (2008, 464-465) nostavat arvoyhteisön tasolla sosiaalityön muodoksi sosiaalisissa yhteisöissä tapahtuvan vertaistuen ja solidaarisuuden. He ovat samaa mieltä

---

⁷Kaikki aineistoni informantit olivat rekisteröidyssä parisuhteessa olevia naispareja. Yhtä perhettä lukuun ottamatta lapset olivat saaneet alkunsa klinikka-avusteisesti. Tämä perhe ei määritellyt itseään kolmiapilaperheeksi, vaan selkeästi naisparin muodostamaksi ydinperheeksi, vaikka lapsen biologinen isä oli jossain määrin mukana lapsen elämässä.

Honnethin kanssa siitä, että sosiaalisissa verkostoissa saatavalla vastavuoroisella tunnustuksella on positiivista vaikutusta yksilön itsearvostukseen. Suomessa tällainen sosiaalityön tekemisen muoto ei ole kovin yleinen. Lähtökohtana omassa tulkinnassani on arvoyhteisön käsittäminen laajemmin yhteiskunnaksi, jossa kaikki elämme ja jossa sosiaalityötäkin tehdään. Tulkitsen sosiaalityön rooliksi arvoyhteisön tasolla julkisen asennetyön sateenkaariperheiden puolesta niin, että sateenkaariperheillä olisi mahdollisuus saada arvostusta omana itsenään ja yhteistoiminnallisena kumppanina yhteiskunnassa.

Tunnustuksen evääminen arvoyhteisön tasolla ilmenee julkisena ulkopuolelle sulkemisena, arvon kieltämisenä ja negatiivisena leimaamisena (Honneth 1995, 134-136).

Sateenkaariperheiden tunnustuksen evääminen arvoyhteisön tasolla voisi tulkintani mukaan tarkoittaa julkista negatiivista arvostelua. Esimerkkinä tällaisesta toiminnasta tulee mieleen sosiaalityöntekijä-nimimerkillä Kalevaan kirjoitettu sukupuolineutraalia avioliittolakia vastustava mielipidekirjoitus (liite 1), jossa sateenkaariperheitä arvosteltiin kovasanaisesti.

Tutkimusaineistoni perusteella adoptioeuvontatyöstä ei löydy arvoyhteisön tasolla ilmeneviä tunnustuksen elementtejä. Tämän voi nähdä tutkimustuloksena sinänsä: arvoyhteisön tasolla tehtävä sosiaalityö ei ole kovin suomalainen sosiaalityön tekemisen tapa. Kriittisen teorian mukaan sosiaalityön yksi tehtävä olisi kuitenkin vaikuttaa ympäröivään yhteiskuntaa ja siellä vallitseviin käytäntöihin (Healy 2000, 3). Tutkimukseni aineiston perusteella näyttää kuitenkin siltä, että adoptioeuvontatyön yhteydessä asiakkaat eivät osaa edes odottaa sosiaalityöltä tällaista roolia.

9.4. Tunnustuksen saaminen adoptioeuvontatyössä

Tunnustuksen teorian valossa on selkeää, että nykymuodossaan adoptioeuvontaprosessi tarjoaa hyvin vähän tunnustusta sateenkaariperheille. Nykymuotoisessa adoptioeuvontatyössä primäärisuhteiden ja laillisten suhteiden tasolla tunnustuksen saaminen on hyvin niukkaa, kun taas tunnustusta eväviä elementtejä on havaittavissa

huomattavan yleisesti. Arvoyhteisön tasolla adoptioeuvontatyössä ei ilmene sen enempää negatiivisia kuin positiivisiakaan tunnustuksen elementtejä.

Taulukossa 3 esitetään kootusti, mitä adoptioeuvontatyössä ilmenevä tunnustus voisi olla parhaimmillaan ja heikoimmillaan eri tasoilla. Taulukossa kuvataan, mistä tunnus ja sen puute muodostuvat. Tunnustusta ilmentävät ja eväävät seikat on johdettu tunnustuksen teoriasta. Viimeisessä sarakkeessa esitetään, miten tunnustuksen elementit ilmenevät adoptioeuvonnassa tutkimusaineistossani.

Taulukko 3. Tunnustuksen muodot sateenkaariperheiden perheen sisäisessä adoptioprosessissa.

	Tunnustusta ilmentävät seikat (+)	Tunnustusta eväävät seikat (-)	Tunnustuksen elementit adoptioeuvonnassa (+ tai -)
<p>Primääriset suhteet:</p> <p>perheidentiteetin tukeminen</p> <p>tai</p> <p>vanhemmuuden kyseenalaistaminen sukupuolen tai seksuaalisen suuntauksen perusteella</p>	<p>Kunnioitus perheen omaa perheen jäsentämisen tapaa kohtaan</p> <p>Perheen yksilöllisyyden huomioiminen</p> <p>Heteronormatiivisuuden välttäminen</p>	<p>Perheen oman perheen jäsentämistavan huomiotta jättäminen</p> <p>Perheen yksilöllisyyden huomioimatta jättäminen</p> <p>Heteronormatiivisuus</p>	<p>Adoptioeuvontaprosessi käytäntönä heteronormatiivinen (-)</p> <p>Sateenkaariperheen erityisyyttä ei pääsääntöisesti huomioitu (-)</p> <p>Perheen omaa perheen jäsentämistapaa ei huomioitu (-)</p>
<p>Lailliset suhteet:</p> <p>adoption konkreettinen ja jouheva edistäminen</p> <p>tai</p> <p>adoptio-oikeuden kyseenalaistaminen</p>	<p>Sateenkaariperheiden laillisten oikeuksien tunnustaminen ja niiden vahvistaminen lakimuutosten kautta</p> <p>Tasa-arvoisuuden korostaminen kaikessa toiminnassa</p> <p>Molemmipuolisen kunnioituksen ilmapiirin luominen</p> <p>Osallisuuden vahvistaminen itseä koskevilla asioilla</p> <p>Subjektiiivisuuden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen</p>	<p>Syrjivä asennoituminen</p> <p>Epätasa-arvoinen kohtelu</p> <p>Holhoava asenne</p> <p>Sateenkaariperheiden oikeuksien ja perheenä olemassa olon kieltäminen</p>	<p>Adoptio-oikeus tunnustettiin ja adoptioeuvontaa annettiin(+)</p> <p>Tasa-arvoisuus heteroperheisiin nähden ja oman viiteryhmän sisällä ei toteutunut (-)</p> <p>Palveluprosessikeskeisyys asiakaskeisyyden sijaan (-)</p> <p>Syrjivään ja epätasa-arvoistavaan lainsäädäntöön ei pyritty vaikuttamaan (-)</p> <p>Osallisuus adoptioprosessissa aktiivisena kokemusasiantuntijana ei toteutunut (-)</p>
<p>Arvoyhteisö:</p> <p>Yhteisöllisen osallisuuden kokemusten mahdollistaminen ja sosiaalisen statuksen nostaminen</p> <p>tai</p> <p>Ulkopuolelle sulkeminen ja arvon kieltäminen</p>	<p>Asennetyö sateenkaariperheiden oikeuksien edistämiseksi</p> <p>Julkiset kannanotot sateenkaariperheiden puolesta</p> <p>Yksittäisen sosiaalityöntekijän oma julkinen toiminta sateenkaariperheiden tilanteen esille tuomiseksi</p> <p>Yhteisöllinen osallistaminen ja valtauttaminen</p>	<p>Julkinen negatiivinen leimaaminen</p> <p>Arvon kieltäminen</p> <p>Ulkopuolelle sulkeminen</p>	<p>Ei ilmenneitä tunnustuksen elementtejä (+ tai -)</p>

Yllä olevassa taulukossa on tiiviissä muodossa esitetty tutkimuksen keskeiset tulokset. Kokoan seuraavaksi tutkimukseni havainnot ja niiden merkitystä sosiaalityölle eri tasojen mukaan läpi käyden. Painotan tarkastelussa niitä tunnustuksen muotoja, joita aineistossani on. Arvoyhteisön tasolla tunnusta ei ole. Huomionarviosta tietysti on, että negatiiviset seikat korostuvat positiivisia enemmän. Tämän tuloksen mukaisesti esitän kriittisiäkin tulkintoja siitä, millainen sosiaalityöntekijän rooli voisi olla, mutta jollainen se ei ole ainakaan aineistoni valossa tämänhetkisessä sosiaalityön ammattikulttuurissa.

Primäärisuhteiden tasolla taulukossa korostuvat tunnustusta eväävät elementit.

Adoptioneuvonnassa ongelmana ovat sateenkaariperheiden ja heidän erityisyytensä tunnistamattomuus, perheen oman perheen jäsentämistävän huomioimatta jättäminen ja heteronormatiivisuus. Tunnustuksen antaminen adoptioprosessin yhteydessä primääristen suhteiden tasolla tarkoittaisi sateenkaariperheiden perheidentiteetin tukemista siten, että työntekijä kunnioittaa lapsien ja vanhempien tapaa jäsentää perheensä. Aino Ritala-Koskinen (2003, 138-139) on hetero-uusperheiden lapsien perhekäsityksiä tutkiessaan todennut, että lasten käsitys perheestään ja perheen vanhemmuudesta poikkeaa yksilökohtaisesti ja voi samallakin yksilöllä määrittyä eri tavoin elämän eri vaiheissa. Sen enempää lasten kuin aikuistenkaan perhettä ei Ritala-Koskisen mukaan pitäisi pyrkiä määrittelemään itsestään selvästi ulkoapäin, vaan pitäisi olla avoin perheenjäsenten omille tulkinnoille. Jämsä (2008a, 24) huomauttaa, että sateenkaariperheiden lapsia kuultaessa pitäisi kunnioittaa lapsen omaa tapaa jäsentää perhettään, sillä näin tehtäessä osoitetaan kunnioitusta lapselle ja hänen perheelleen.

Tarja Pösö (2007, 141) toteaa, että ”*adoptiossa otetaan olennaisesti kantaa siihen, mikä perhe on sosiaalisena instituutiona, miten sen tulee rakentua ja mikä eri jäsenten paikka siinä on*”. Perheen vanhemmuuden tukeminen on yksi adoptioneuvontatyön tavoitteista, ja siksi erilaisten perheiden sekä heidän tarpeidensa tunnistaminen ja niihin vastaaminen on tärkeää. Viime kädessä voi miettiä, kertooko asiakkaiden perhemuotojen tunnistamattomuus siitä, millaisia perhemuotoja adoptioprosessissa halutaan tukea.

Sateenkaariperheiden erityisyyden tunnistamattomuus ei ole pelkästään yksittäisten työntekijöiden, vaan myös heitä ohjaavien dokumenttien ongelma. Adoptioneuvontatyötä raamittavat ohjeistukset eivät huomioi sateenkaariperheiden erityisyyttä. Huomionarvoista on, että kuvattaessa perheen sisäistä adoptiota opaskirjoissa tai Pelastakaa Lapset ry:n verkkosivuilla, hetero- ja sateenkaariperheiden adoptiota ja adoptioprosessia ei esitelty erillisinä tai toisistaan millään tapaa eroavina toimintoina (Timonen 2013; Adoptiot – Pelastakaa Lapset ry – Adoptio, Adoptiotoiminta, Kotimainen adoptio, Kansainvälinen adoptio; Ottolapsineuvonta 1998). Lähteistä oli löydettävissä adoptioprosessikuvauksia vain kansainvälisiin ja kotimaisiin adoptioprosesseihin liittyen. (Esim. Adoptiot – Pelastakaa Lapset ry – Adoptio, Adoptiotoiminta, Kotimainen adoptio, Kansainvälinen adoptio; Ottolapsineuvonta 1998.) Suosituksissa adoptio-osaamisen turvaamisesta ja adoptioperheille suunnatusta tuesta (Brantberg, Eriksson & Mäkipää 2009) ei viitata erikseen perheen sisäiseen ja ulkoiseen adoptioon, eikä rekisteröidyssä parisuhteessa olevien adoptio-oikeudesta mainita laisinkaan. Tämän perusteella voisi päätellä, ettei adoptioneuvontatyön tarkempaa sisällöllistä tarkastelua ei liene tehty vuonna 2009 perheen sisäisen adoptio-oikeuden sateenkaariperheisiin laajentaneen lakimuutoksen yhteydessä. Käsitystä tukee syksyllä 2013 Pelastakaa lapset ry:stä annettu tieto (Tervonen-Arnkil, sähköpostiviesti 9.10.2013), ettei heillä ole julkaistuja adoptioneuvonnan mallinnuksia ja että adoptioprosessien päivittäminen on heillä edessä uuden, sähköpostiviestin saapumisen aikaan Sosiaali- ja terveysministeriössä vielä työn alla olleen adoptioneuvonnan oppaan ilmestymisen myötä⁸.

---

⁸Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi uuden oppaan 29.1.2014 (Adoptioneuvonta 2013). Opas sisältää kotimaisten adoptioiden jaottelun perheensisäiseen/perhehoidossa olevaan adoptioprosessiin ja vieraan lapsen adoptioon kotimaasta (emt., 20). Oppaassa on jossain määrin myös rekisteröidyssä parisuhteessa olevien perheen sisäistä adoptiota koskevaa ohjeistusta. Oppaassa mm. mainitaan, että adoptioneuvonta voi olla rekisteröidyssä parisuhteessa olevien kohdalla lyhyempi esimerkiksi silloin, kun lapsi on saanut alkunsa hedelmöityshoidoilla ja voidaan katsoa, että lapsen ja adoptiota välisen vanhemman välille on jo muodostumassa lapsen ja vanhemman välinen suhde. Adoptioneuvonta tulee käynnistää tällöin ripeästi ja tapaamisten määrä voi olla vähäisempi. (emt. 21-22, 41.). Neuvonnan selvitysvaiheen tapaamisten sisällöllisten teemojen kohdalla ei kuitenkaan mainita, että niiden tulisi jollain tapaa poikkea tavanomaisesta perheen sisäisestä adoptiosta (emt. 40-48). Edelleen esimerkiksi alaikäisen lapsen kanssa keskusteleminen adoptioon liittyvistä asioista nähdään tärkeäksi ja korostetaan adoptioneuvonnan perusteellisuuden tärkeyttä myös mahdollisten toisten lasten kohdalla (emt., 33-34, 39). Oppaassa painotetaan, että kun adoption hakijana on rekisteröidyn parisuhteen osapuoli, uusperhetilanteessa neuvonnan saajia voi olla tavallista useampia ja että isyyskysymykset on tärkeää selvittää lapsen oikuden näkökulmasta (emt., 41). Toisaalta oppaassa mainitaan, että rekisteröityjen parisuhteiden kohdalla tarve biologisille vanhemmille annettavaan adoptioneuvontaan on arvioitava tapauskohtaisesti (emt., 33).

Primääristen suhteiden tasolla saatava tunnustus muodostaa pohjan tunnustuksen saamisen mahdollistumiselle *laillisten suhteiden tasolla*. Honneth kuvaa tunnustuksen saamisen laillisten suhteiden tasolla olevan hierarkkista ja sidoksissa sosiaaliseen statukseen. Honneth korostaa sitä, että yksilöllä voi olla laillisia oikeuksia vain siinä tapauksessa, että hän on sosiaalisesti hyväksytty yhteiskunnan jäseneksi. (Honneth 1995, 109-113.) Tätä ajatellen aineistossani primääristen suhteiden tasolla ilmenevä kyvyttömyys tunnistaa sateenkaariperheitä ja heidän erityistarpeitaan on erittäin keskeinen asia tunnustuksen saamisen kannalta. Jos perhettä ja perheen erityistarpeita ei edes tunnisteta, kuinka perhe voisi saada täyden tunnustuksen laillisten suhteiden tasolla tai arvoyhteisön tasolla?

Laillisten suhteiden tasolla adoptioneuvonnassa painottuvat tunnustusta eväävät elementit. Näitä ovat epätasa-arvoisuus heteroperheisiin nähden ja oman viiteryhmän sisällä, palveluprosessikeskeisyys asiakaskeskeisyyden sijaan, lainsäädännön muutokseen liittyvien pyrkimysten puuttuminen ja asiakkaan osallisuuden puute. Positiivisen asiana on kuitenkin nähtävissä, että oikeutta adoptioneuvontaan ei kyseenalaistettu. Tunnustuksen teorian hengessä laillisten suhteiden tasolla sosiaalityön pitäisi pyrkiä asiakkaiden itsetunnon vahvistamiseen ja tukemiseen huolehtimalla asiakkaiden tasa-arvoisten oikeuksien toteutumisesta. Sosiaalityön keskiössä pitäisi olla sellaisten sosiaalisten rakenteiden ja edellytysten luominen, joissa molemminpuolinen kunnioitus on mahdollista. Keskeistä on asiakkaan subjektiivisuuden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen sekä osallisuuden vahvistaminen, mikä edellyttää asiakkaan kohtaamista tasa-arvoisena kumppanina (Houston & Dolan 2008, 464.)

Käytännön adoptiotyössä tasa-arvoisuuteen pyrkiminen on vallitsevan lainsäädännön puitteissa hankalaa. Hyvää tarkoittava tunnustuksen saamiseen tähtäävä laki parisuhteensa rekisteröineiden adoptio-oikeudesta ja heteroperheiden kanssa tasaveroisuuteen pyrkivä samansisältöinen adoptioneuvonta aiheuttavat adoptioneuvontatyön käytännöissä syrjiviä ja absurdeja tilanteita. Näennäinen sukupuolineutraalius estää sateenkaariperheiden tasa-arvoisen, heidän oman tilanteensa ja lähtökohtansa huomioivan kohtelun adoptioprosessissa.

Laillisten suhteiden tasolla sateenkaariperheille annettavan adoptioneuvonnan keskeisenä ongelmana on palvelujärjestelmälähtöisyys asiakaslähtöisyyden sijaan.

Palvelujärjestelmäkeskeisessä työskentelyssä ei pyritä yhteiskunnallisiin muutoksiin eikä työssä korostu terapeutisuus. Sosiaalityöntekijän rooli on toimia enemmän työn kuin asiakkaan ehdoilla. (Raunio 2004, 149-151.)

Kirsi Juhila (2012) on hahmotellut erilaisia sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön asiakkaiden välisiä suhteita. Hän on hahmotellut kolme erilaista sosiaalityön roolia, joissa kussakin sosiaalityöntekijän ja asiakkaan roolit ja perimmäinen kysymys sosiaalityön tarkoituksesta hahmottuvat eri tavoin. Nykymuotoista adoptioneuvontatyötä on vaikea asettaa mihinkään näistä jaotteluista. Adoptiotyössä ei selkeästi ole kyse liittämisen- ja kontrollisuhteesta, syrjäytyneiden liittamisestä yhteiskuntaan. Adoptioneuvontatyössä ei voida puhua myöskään huolenpitosuhteesta, koska kyse ei ole erityisen avun ja tuen tarjoamisesta tilanteesta, jossa asiakas ei itse pysty huolehtimaan itsestään ja asioistaan. Adoptioneuvontatyössä ei oikeastaan ole kyse kumppanuussuhteestakaan. Kumppanuussuhteessa asiakas ja työntekijä toimivat rinnakkain jäsentäen yhdessä asiakkaan elämää ja ongelmatilanteita sekä niistä mahdollisesti kumpuavia muutostarpeita ja -tavoitteita. Kumppanuussuhteessa työskentely on asiakas- eikä palvelujärjestelmäkeskeistä. Asiakkaan omasta elämäntilanteestaan tuottama tieto on yhtä arvokasta kuin työntekijän asiantuntijatieto, ja molempien tietoon pohjaten muokataan yhteistä käsitystä asioista. Näkemys asiakkaasta täysivaltaisena kansalaisena, omine oikeuksineen ja velvollisuuksineen korostuu. Sosiaalityön roolina on valtaistaa asiakasta ja luoda yhteiskuntaan erilaisia yhteisöjä, joissa asiakas voi saada osallisuuden kokemuksia. Tähän adoptioneuvontatyö voisi pyrkiä.

Jämsä (2008e, 99, 296-297) korostaa yksilöllisen kohtaamisen tärkeyttä hyvän, luottamuksellisen asiakassuhteen luomisessa sosiaalityöntekijän ja sateenkaariperheen välille. Kokemus kuulluksi tulemisesta on ensiarvoisen tärkeä. Asiakkaan mahdollista perhemuotoon liittyvän syrjinnän pelkoa voi lievittää, jos työntekijä sanoo ääneen, ettei työssä tarkastella perhemuotoa vaan lapsen etua. Parityöskentely edesauttaa sitä, ettei sateenkaariperheelle jää kuvaa yksittäisen työntekijän mielipiteiden vaikuttamisesta

tehtyihin ratkaisuihin. Marginaaliryhmään kuuluvien, ja siitä johtuen täyttää yhteiskunnallista tunnustusta vailla olevien voi olla vaikeaa luottaa yhteiskuntaa virallisesti edustaviin tahoihin.

Honneth (1995, 127) kuvaa, että modernissa yhteiskunnassa *arvoyhteisön tasolla* käytävät, sosiaaliseen arvoon liittyvät kamppailut ovat pysyvä ilmiö. Erilaiset sosiaaliset liikkeet yrittävät saada huomiota ja sitä kautta sosiaalista arvonnousua omille jäsenilleen ja heidän ajamilleen asioille. Taustalla on aina kyse epätasa-arvon kokemuksesta muihin ryhmiin nähden. *Arvoyhteisön tasolla* adoptioneuvontatyössä ei esiinny sen enempää tunnustuksen eväämistä kuin sen antamista ilmentäviä elementtejä. Mikäli sosiaalityön keinoin haluttaisiin perheen sisäisen adoptioprosessin yhteydessä lisätä tunnustuksen saamista arvoyhteisön tasolla, tulkintani mukaan keskiössä olisivat sosiaalityön tarjoamat mahdollisuudet yhteisöllisen osallisuuden kokemuksiin ja sosiaalisen statuksen nostamiseen. Käytännössä tämä voisi tarkoittaa yhteistyössä sateenkaariperheiden kanssa tehtävää asennetyötä heidän oikeuksien edistämiseksi, osallistaen ja valtauttaen. Keskeisiä tunnustuksen osoittamisen muotoja voisivat olla myös julkiset kannanotot sateenkaariperheiden puolesta ja yksittäisten sosiaalityöntekijöiden oma toiminta, esimerkiksi kulkueisiin ja kampanjoihin osallistuminen tai aktiivinen osallistuminen etujärjestöjen ja muiden kolmannen sektorin toimijoiden tapahtumiin ja toimintaan. Kuitenkin, kuten jo aiemmin totesin, tällainen sosiaalityön tekemisen ja sitä kautta tunnustuksen antamisen muoto ei ole Suomessa kovin yleinen.

Asiaa on kuitenkin tällä vuosituohannella tutkijoiden toimesta nostettu esille. Esimerkiksi Anna Metteri (2000, 239-244) pitää tärkeänä, että sosiaalityöntekijät murtaisivat sosiaalityön hiljaisuuden kulttuurin ja pyrkisivät aktiivisemmin tuomaan esille käytännön sosiaalityössä esiin tulevia epäkohtia ja järjestelmän toimintahäiriöitä. Myös Riitta Granfelt (2000, 105) painottaa sosiaalityön ja erityisesti sen tutkimuksen yhtenä tärkeimpänä tehtävänä vaikeassa asemassa elävien ihmisten kokemusten esiin tuomista. Ehkä sosiaalityön rooli muuttuu Suomessakin vähitellen. Pientä muutosta on jo ollut havaittavissa, esimerkiksi uutisten kautta julkisuutta saanut sosiaalityöntekijöiden

osallistuminen Asunnottomien yö-tapahtumiin, jolla on pyritty tekemään julkiseksi ja näkyväksi asunnottomien yhteiskunnallista tilannetta.

Jokaisella edellä esitellyllä tunnustuksen kamppailun tasolla tunnustuksen saaminen on paljolti riippuvainen yksittäisen sosiaalityöntekijän tavasta tehdä työtään. Tunnustuksen saamisen lisääminen adoptioneuvontaprosessissa edellyttäisi adoptioneuvontapalvelun sisällön ja toiminnan perusteellista tarkastelua sekä adoptioneuvonnan tarkoituksen kriittistä arvioimista sateenkaariperheiden perheen sisäisen adoption yhteydessä.

Tutkimukseni osoittaa, että tunnustuksen teoria tarjoaa hyvät lähtökohdat adoptioneuvontatyön arvioimiseen ja kehittämiseen sellaiseksi, että tulevaisuudessa asiakkaan perheidentiteetin vahvistaminen ja tukeminen tapahtuisi kokonaisvaltaisesti. Houston (2008, 26) esittää, että tunnustuksen teoriaa soveltamalla sosiaalityön on mahdollista ottaa nykyistä poliittisempi rooli yhteiskunnassa ja suuntautua ammatillisesti uudelleen nostamalla aktiivisesti esille marginaaliryhmien asemaa yhteiskunnassa.

Ideaalisimmillaan tunnustuksen teoriasta ammentava adoptioneuvontatyö voisi lähestyä Juhilan (2012) hahmottelemaa kumppanuussuhdetta. Sosiaalityöntekijä voisi huomioida asiakkaan kokemukset adoptioprosessista ja pyrkiä yhteisten keskustelujen kautta yhdistämään oman tiedollisen osaamisensa ja asiakkaan kokemusasiantuntijuuden niin, että pystyttäisiin muuttamaan adoptioprosessia ja adoptioneuvontakäytäntöjä paremmin asiakkaan tarpeita vastaavaksi. Nämä asiakaslähtöiset toiveet ja tarpeet pitäisi huomioida paitsi adoptioneuvontaprosessin sisällön suunnittelussa, myös lainsäädännön tasolla. Sosiaalityön roolina olisi tällöin yhteiskunnalliseen muutokseen pyrkiminen ja asiakkaiden kokemusten ja toiveiden välittäminen hallinnollisille ja poliittisille päättäjille. Tällä tavalla asiakkaan kanssa yhteistyössä työskentelemällä, omia työkäytäntöjä muuttamalla ja lainsäädännöllisiä muutoksia ajamalla sosiaalityö pystyisi vahvistamaan adoptioneuvontasiakkaan perheidentiteettiä niin primääristen suhteiden, laillisten suhteiden kuin arvoyhteisönkin tasolla.

10. JOHTOPÄÄTÖKSET

Elokuvaohjaaja Pirjo Honkasalo toteaa uusinta elokuvaansa *Betoniö* koskevassa haastattelussa (Helsingin Sanomat 2.11.2013, C14-15), että se, minkä jutun toimittaja näkee elokuvan tarinassa 1980-lukulaisena homokammona ja erilaisuuden pelkona on hänen mielestään nykypäivää. Honkasalon mielestään suvaitsevaisuus ei ole lisääntynyt tasaisesti ajan kuluessa, vaan itse asiassa ”[n]yt on salonkikelpoista olla suvaitsematon. Erilaisuuden pelko on huimaa. Sitä ruokitaan koko ajan.” Erilaisuuden pelko kumpuaa käsittääkseni tietämättömyydestä ja oman aseman menettämisen pelosta. Omalla opinnäytetyölläni koen olevani jonkin ajankohtaisen äärellä; tiedon, ymmärryksen ja tunnustuksen saamisen tärkeyden korostaminen ovat keskeisiä erilaisuuden pelkoja murrettaessa.

Tunnustuksen saaminen on kaikille tärkeää oman identiteetin kehittymisen kannalta. Olen pohtinut, onko aineistossani ilmenevä yksiselitteinen halu hakeutua adoptioprosessiin merkki siitä, että laillisen tunnustuksen saaminen perheenä koetaan tarpeelliseksi ja tärkeäksi. Tutkimukseni perusteella sateenkaariperheillä ei ole selviä odotuksia adoptioneuvontatyölle perheidentiteetin vahvistamiseen liittyen. Perheet haluavat kuitenkin tulla huomioituiksi omina itsenään. He haluavat tulla avoimesti kohdatuiksi, tunnustetuiksi ja hyväksytyiksi sellaisina kuin ovat. Nämä ovat keskeisiä tunnustuksen elementtejä. Voisi siis sanoa, että halu saada yhteiskunnallista tunnustusta perheenä on adoptioprosessissa hyvin selkeänä taustalla.

Käytännön työtilanteissa on mahdollista paikata lainsäädännöstä johtuvaa, asiakkaiden adoptioneuvontaprosessissa hämmentäväksi ja jopa loukkaavaksi kokemaa sisältöä joltain osin. Ei voikaan olla korostamatta liikaa sitä, kuinka tärkeää on, millaiseksi sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen suhde muotoutuu. Koin erittäin positiivisena yllätyksenä sen, ettei johdannossa esiin nostamani sosiaalityöntekijän mielipidekirjoituksen herättämä mielikuva sosiaalityöntekijöiden ennakkoasenteista näkynyt informanttien kokemuksissa. Ehkä tästä voisi päätellä, että vaikka ennakkoluuloja varmasti on,

työskentely on sillä tavalla ammatillista, ettei asenne näy ainakaan kaikissa yhteyksissä asiakkaalle? Silti ei aineistonikaan valossa voi tuudittautua siihen uskoon, että asiakkaiden ja työntekijöiden välisissä vuorovaikutussuhteissa ei ole mitään parannettavaa.

Tiedostaminen on vasta ensimmäinen askel. Tunnustuksen osoittaminen adoptioprosessin yhteydessä vaatii työntekijältä omien ennakko-oletusten ja -asenteiden tiedostamista ja niiden tarkastelua. Toisaalta työntekijän olisi hyvä – helpottavaakin – tiedostaa myös se, ettei hänen tarvitse tietää kaikkea etukäteen valmiiksi, vaan hänellä olisi lupa kysyä ja tarkentaa asioita, jos asiat tuntuvat oudoilta.

Oman tutkimukseni tulosten tulkinnan kannalta on olennaista, että aineisto on kerätty jo vanhan adoptiolain voimassaoloaikana, loppusyksyn 2010 ja alkukevään 2011 aikana. Laki perheen sisäisestä adoptiosta oli tutkimusaineiston keräämisajankohtana varsin tuore, eivätkä käytännöt rekisteröidyssä parisuhteessa olevien perheen sisäisen adoptioneuvonnan tarjoamisessa varmasti olleet mitenkään vakiintuneita. Nyt, kun uusi adoptiolaki vuodelta 2012 asettaa omia vaateitaan adoptioneuvonnalle, ollaan jälleen mitä ilmeisimmin tilanteessa, jossa käytännöt hakevat muotojaan – jos ne ylipäättään ovat tässä välissä ehtineet vakiintuukaan. Luultavaa on, että adoptioneuvonnan ja adoptioselvityksen laatimisen käytännöt vaihtelevat eri kunnissa tälläkin hetkellä.

Tutkimukseni perusteella näyttää siltä, että pahimmillaan adoptioneuvontaprosessi on siirretty sellaisenaan perheiden ulkoisesta adoptioneuvonnasta perheen sisäiseen adoptioneuvontaan. Adoptioneuvontaprosessi on säilyttänyt alkuperäisen, heterodynerperheadoption lähtökohdista muotoillun sisältönsä tähän päivään saakka. Sateenkaariperheille annettavassa adoptioneuvonnassa ongelmana on koko adoptioneuvontaprosessin heterolähtöisyys ja kyvyttömyys vastata erilaisten perhemuotojen adoptioneuvonnan sisällölle ja tarkoitukselle asettamiin haasteisiin. Periaatteessa on mahdollista, että yksittäiset työntekijät ovat luoneet omia, erilaisiin adoptiotilanteisiin ja erilaisille asiakasperheille paremmin soveltuvia käytäntöjään, mutta laajempaa, adoptioneuvontaa antavien sosiaalityöntekijöiden ja sateenkaariperheiden yhteistä pohdintaa adoptioprosessin nykypäivän haasteista ei ole ollut havaittavissa.

Syrjivä ja epätasa-arvoistava lainsäädäntö, adoptioneuvontaprosessin heteronormatiivisuus ja epätasa-arvoisuus sekä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisessä suhteessa ilmenevä perheen erityisyyden tunnistamattomuus ovat kaikki tekijöitä, jotka heijastuvat asiakkaan kokemuksiin tunnustuksen eväämisenä. Toisaalta tunnustuksen evääminen ei ole tahallista ja tavoiteltua, vaan se juontuu enemmänkin adoptioneuvontaprosessin juridisesta luonteesta ja siitä, että adoptioneuvontaprosessi ohjaa työkäytäntöjä, jolloin palveluprosessilähtöisyys korostuu asiakaslähtöisyyden sijaan. Vaikka työntekijä ei suoranaisesti pyrkisi toimillaan eväämään asiakkaalta tunnustusta, organisaation tehtävään keskittyminen asiakkaan huomioimisen sijaan aiheuttaa sen, että näin käy jossain määrin väistämättä. Sateenkaariperheiden täydet lailliset oikeudet täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä jäävät saavuttamatta.

Jatkossa keskeistä olisi sateenkaariperheiden perheen sisäisen adoptioprosessin paikantaminen adoptioprosessissa. Vähintäänkin tulisi pohtia, mitkä osat adoptioprosessista koskettavat sateenkaariperheiden todellista tilannetta ja ovat jatkossakin relevantteja sateenkaariperheiden kokonaistilanteen kannalta. Pitäisin parempana ratkaisuna, että sateenkaariperhenäkökulmasta lähdettäisiin luomaan omanlaistaan adoptioneuvonnan sisältöä ja siihen soveltuvaa adoptioneuvontajärjestelmää. Tällöin pitäisi ensimmäiseksi miettiä, mikä on adoptioprosessin perimmäinen tarkoitus perheen sisäisessä adoptiossa verrattuna tilanteisiin, joissa adoptoidaan perheen ulkopuolelta. Kuinka keskiössä voi olla lastensuojeluun pohjaava vanhemmuuden arviointi? Mitä adoptioneuvonta voi tarjota perheelle, joka on jo tosiasiallisesti olemassa? Onko adoptioneuvonta nykymuotoisena ylipäänsä tarpeellista ydinperhemuotoisten, rekisteröidyssä parisuhteessa olevien vanhempien muodostamien sateenkaariperheiden kohdalla? Millaista adoptioneuvonnan pitäisi sisällöltään olla, jotta sateenkaariperheet kokisivat saavansa adoptioneuvonnasta jotain? Mikä sosiaalityön rooli on perheen sisäisessä adoptioneuvonnassa? Olisiko isyidentunnistukseen verrattava vanhemmuuden juridinen vahvistaminen oikeampi tapa varmistaa lapsen etu? Nämä kysymykset ovat hyviä pohjia jatkotutkimuksen kehittelylle.

Hyvä jatkotutkimuksen aihe olisi myös se, kuinka sosiaalityöntekijät ovat itse kokeneet adoptiioneuvonnan antamisen sateenkaariperheille. Olisi mielenkiintoista tarkastella, kuinka yksittäiset työntekijät adoptioprosessin kunkin perheen kohdalla rakentavat ja onko heillä olemassa omat, selkeästi eroavat toimintatavat erilaisiin adoptiotilanteisiin. Ehkä työntekijöillä on useampia kysymyspatteristoja erilaisilla kysymyksenasetteluilla eri perhetilanteisiin? Ehkä yksittäisillä työntekijöillä onkin omat tapansa työskennellä erilaisten asiakasryhmien kanssa?

Kuronen ym. (2004, 7-15) nostavat esille sen, kuinka perheeseen ja vanhemmuuteen on tavallisesti suomalaisessa sosiaalityössä ja sosiaalityön tutkimuksessa suhtauduttu näennäisen sukupuolineutraalisti, suorastaan sukupuolisokeasti. Sukupuolineutraali lähestymistapa jättää näkymättömäksi sukupuolierityiset ongelmat sekä auttamisen ja tuen tarpeet. Sukupuoli ei kuitenkaan ole sosiaalityön käytännön tilanteissa merkityksetön silloinkaan, kun se on näkymätön tai vaikeasti tavoitettava. Tosiasiassa asiakkaisiin kohdistuu sukupuolen mukaisia ennako-oletuksia, joista työntekijä ei usein ole edes tietoinen, ellei tarkoituksella pysähdy reflektiivisesti tarkastelemaan oman työtapansa sukupuolisensitiivisyyttä. Mielenkiintoinen kysymys on, miten sukupuoli näyttäytyy sateenkaariperheiden adoptiioneuvontatyössä, jossa ei ole mahdollista nojautua tavanomaisina pidettyihin käsityksiin sukupuolitetuista vanhemmuuden rooleista, jotka mitä luultavimmin kuitenkin vaikuttavat taustalla.

Mielestäni huomionarvoista on, että uusperheiden lisääntyessä heteroperheessäkin vanhemmuus painottuu enenevässä määrin sosiaaliseen vanhemmuuteen biologisen vanhemmuuden sijaan. Erilaisen vanhemmuuden muotojen tarkasteluun pitäisi siis olla selkeä osa vanhemmuuden kokonaisuuden hahmottamista muidenkin kuin sateenkaariperheiden kohdalla. Esimerkiksi adoptioprosessin yhteydessä kaikki tavat hahmottaa vanhemmuutta ovat mielestäni keskeisiä jäsenettäessä lapsen elämässä esiintyvää vanhemmuutta. Mitä sukupuolisensitiivinen lähestymistapa voisi tuoda paitsi sateenkaariperheiden perheen sisäiseen adoptioon myös adoptioprosessiin yleensä?

On lainsäädännöllisesti edistyksellistä, ettei homoseksuaalisuus ole enää rikos. On hienoa, että vastakkaista sukupuolta olevat voivat rekisteröidä parisuhteensa. On hyvä, että lakimuutos perheen sisäistä adoptiosta on saatu aikaan. Nämä kaikki ovat parannuksia seksuaalivähemmistöihin kuuluvien asemaan ja oikeuksiin. Silti ei voida sanoa, että nyky-yhteiskunta olisi muuttunut niin paljon, että vainoamisesta olisi siirrytty ylisuojeluun, tai että vähemmistöillä olisi suorastaan hyvä olla. Se, ettei seksuaalivähemmistöön kuuluva ole enää yhteisön silmissä rikollinen, ei tarkoita, että hän olisi yhteiskunnassa automaattisesti hyväksytty ja arvostettu. Mahdollisuus rekisteröidä parisuhde ei tarkoita tasa-arvoisuutta avioliiton solmineiden kanssa. Esimerkiksi sosiaalietuudet ovat enemmän sukupuoli- kuin siviilisäätysidonnaisia.

Perheen sisäisen adoption mahdollisuus on hieno edistysaskel lapsen ja vanhemman välisen suhteen tunnustamiseksi, mutta sisällöltään adoptioprosessi on epätasa-arvoistava, byrokraattinen ja raskas. Näin kokevat aineistoni valossa he, jotka sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvina joutuvat kohtaamaan, mitä lakien soveltaminen jokapäiväisessä elämässä tarkoittaa. Todellinen tunnustuksen saaminen tapahtuu vasta sitten, kun asiakas voi kokea tulleen hyväksytyksi ja arvostetuksi omana itsenään kaikilla tunnustuksen kamppailun tasoilla - niin primääristen ihmissuhteiden, laillisten suhteiden kuin arvoyhteisönkin tasolla. Tunnustuksen saamisen edistäminen koko laajuudessaan vaatii sekä adoptioneuvontatyön että yleisemmin suomalaisen sosiaalityön kehittämistä.

11. JÄLKISANAT JA KIITOKSET

Oma opinpolkuni moninaisuuden näkemiseen, toisin ajattelemiseen ja tunnustuksen antamiseen tämän opinnäytetyön muodossa alkaa olla loppuillaan. Tässä vaiheessa haluan sytyttää kynttilän, nauttia mukillisen teetä ja kiitollisena ja lämmöllä muistella kaikkia, jotka olette opinnäytetyöni valmiiksi saamiseen vaikuttaneet. Suurin kiitos kaikille informanteilleni ja heidän perheilleen siitä, että olitte valmiit jakamaan kokemuksenne perheen sisäisestä adoptiosta. Ilman teitä työtä ei olisi syntynyt. Rakkaat kiitokset omalle perheelleni; puolisololleni Tomille siitä, että olet jaksanut jakaa pitkällisen gradunkirjoitusvaiheen myötä- ja vastamäet kanssani ja lapsilleni siitä, ettei olemassaolollanne olette varmistaneet, ettei elämäni ole pelkkää graduntekoa. Kiitos opinahjolleni Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuselle-instituutille pitkämielisestä suhtautumisesta, ja suuret kiitokset ohjaajalleni Aila-Leena Matthieksielle poikkeuksellisen paneutuneista ja aina kannustavista kommentteista. Hannalle ja Helenalle paljon kiitoksia gradutekstini kommentoinnista. Ilman teitä työ olisi erilainen. Siskolleni Salmelle lämpimät kiitokset pitkistä puhelinkeskusteluista ja vertaistuesta. Erityiskiitokset aineistopyynnön levitysavusta Juha Jämsälle ja tietojen hankkimisesta Kaisa Niittyselle.

Oulussa tammikuussa 2014.

Mirja Korkala

LÄHTEET

Adoptiolaki 22/2012. Viitattu 21.10.2013. Saatavilla verkossa os.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2012/20120022>

Adoptioneuvonta. Opas adoptioneuvonnan antajille. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:21. Helsinki 2013.

Adoptioneuvonta - Pelastakaa Lapset. Viitattu 26.9.2013. Saatavilla verkossa os.

<http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo/adoptiot/adoptioneuvonta/>

Adoptiot – Pelastakaa Lapset ry – Adoptio, Adoptiotoiminta, Kotimainen adoptio, Kansainvälinen adoptio. Viitattu 21.10.2013. saatavilla verkossa os.

<http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo/adoptiot/>

Alasuutari, Pertti (2011): Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Arki, Arvot, elämä, etiikka (2005): Sosiaalityön ammattilaisen eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki.

Brantberg, Bettina, Eriksson, Pia & Mäkipää, Sanna (2009): Suositukset adoptio-osaamisen turvaamisesta ja adoptioperheille suunnatusta tuesta. Valtakunnallinen adoptio-osaamisen hyvien käytäntöjen kehittämisen- ja levittämishanke (Vahke). FSKC 10/2009. Helsinki.

Chambers, Simone (2006): The politics of Critical Theory. Teoksessa Rush, Fred (toim.): Cambridge Companion to Critical Theory. Cambridge University Press, Cambridge 2006, 219–247.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1996): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Forsberg, Hannele (2007): Johdanto: kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa

Forsberg, Hannele ja Ritva Nätkin (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus, Helsinki 2007, 7–15.

Fraser, Nancy & Honneth, Axel (2003): Umverteilung oder Annrkennung? (Ensimmäinen laitos, Verso 2003) Englanninkielinen käännös: Redistribution or Recognition?: a political-philosophical exchange. Verso.

Granfelt, Riitta (2000): Kertomuksia kodittomuudesta ja marginaalista. Teoksessa Synnöve Karvinen, Synnöve, Tarja Pösö & Mirja Satka (toim.): Sosiaalityön tutkimus. Sophi, Jyväskylä 2000, 99–116.

HE 200/2000 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi virallistetusta parisuhteesta.

Viitattu 25.9.2013. Saatavilla verkossa os.

<http://217.71.145.20/TRIPviewer/show.asp?tunniste=HE+200/2000&base=erhe&palvelin=www.eduskunta.fi&f=WP>

HE 198/2008 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9[§]:n muuttamisesta. Viitattu 16.10.2013. Saatavilla verkossa os.

<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2008/20080198>

HE 47/2011 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle adoptiota koskevan lainsäädännön uudistamiseksi sekä lasten adoptiota koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta. Viitattu 20.9.2013. Saatavilla verkossa os.

<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2011/20110047>

Healy, Karen (2000): Social Work Practices. Contemporary Perspectives on Change. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.

Helsingin Sanomat 2.11.2013. Alussa on sanattomuus. • hElokuva on vaarallista • h, sanoo Pirjo Honkasalo. Kulttuuri C14–15.

Helsingin Sanomat 20.9.2013. Ennätysaloitteen kohtalo epävarma, Kotimaa A9.

Hynnä, Maria (1997): Lesbojen vaihtoehtoinen lisääntyminen. Teoksessa Lehtonen, Jukka, Jussi Nissinen & Maria Socada (toim.): Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen. Edita, Helsinki 1997, 165–174.

Hirsijärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009): Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Honneth, Axel (1995): *Kampf um Anerkennung*. (Ensimmäinen laitos, Suhrkamp 1992) Englanninkielinen käännös: *The Struggle for Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge, UK: Polity Press.

Honneth, Axel (2004): The intellectual legacy of Critical theory. Teoksessa Fred Rush (toim.) *Cambridge Companion to Critical Theory*. Cambridge University Press, Cambridge 2006, 336–360.

Houston, Stan (2008): *Transcending Ethnoreligious Identities in Northern Ireland: Social Work's Role in the Struggle for Recognition*. *Australian Social Work*. Vol. 61, No. 1, March 2008, 25–41.

Houston, Stan & Dolan, Pat (2008): *Conceptualising Child and family Support: The Contribution of Honneth's Critical Theory of Recognition*. *Children and Society*, volume 22 (2008), 458–469.

Huttunen, Jouko (2001): *Isänä olemisen uudet suunnat*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Huttunen, Rauno (2003): *Kommunikatiivinen opettaminen*. Jyväskylä: SoPhi

Huttunen, Rauno (2006): *Radikaali kasvatus ja epäoikeudenmukaisuus*. *Kasvatus* 1/2006, 26–33.

Ikäheimo, Heikki (2008): *Sosiaalisuus ja epäsosiaalisuus sosiaalityössä*. Teoksessa Niemi Petteri ja Tuija Kotiranta (toim.): *Sosiaalialan normatiivinen perusta*. Gaudeamus, Helsinki 2008, 13-33.

Jallinoja, Riitta (2006): *Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus

Jokinen, Juha Veli (2009): *Tuula Tamminen – Jokaisella lapsella oikeus äitiin ja isään*. Teoksessa Jokinen, Juha Veli (toim.): *HOMO! LESBO! Tositarinoita 2000-luvun Suomesta*. Minerva, Helsinki/Jyväskylä 2009, 145–151.

Jokinen, Juha Veli (2009): *Tyttö Solantaus – Homo- ja lesboperheiden lapsilla ei muita enemmän häiriöitä*. Teoksessa Jokinen, Juha Veli (toim.): *HOMO! LESBO! Tositarinoita 2000-luvun Suomesta*. Minerva, Helsinki/Jyväskylä 2009, 152–155.

Jämsä, Juha: Isä, joka on homo. Homouden, mieheyden ja vanhemmuuden puhetapoja. Teoksessa aalto, Ilana & Jani Kolehmainen (toim.): Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Vastapaino, Tampere 2004, 223–242.

Jämsä, Juha (2007): Oikeudellinen ja yhteiskunnallinen asema. Teoksessa Jämsä, Juha & Paula Kuosmanen (toim.): Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveystalveissa ja koulussa. SEIS – Suomi eteenpäin ilman syrjintää –hanke, Työministeriö. Edita Prima Oy., Helsinki 2007, 74–101.

Jämsä, Juha (2008a): Mitä moninaisuuden kohtaaminen vaatii ja antaa? Teoksessa Jämsä, Juha (toim.): Sateenkaariperheet ja hyvinvointi – Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus, Jyväskylä 2008, 20–25.

Jämsä, Juha (2008b): Suomalaiset sateenkaariperheet. Teoksessa Jämsä, Juha (toim.): Sateenkaariperheet ja hyvinvointi – Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus, Jyväskylä 2008, 26–47.

Jämsä, Juha (2008c): Juridinen ja yhteiskunnallinen tilanne. Teoksessa Jämsä, Juha (toim.): Sateenkaariperheet ja hyvinvointi – Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus, Jyväskylä 2008, 60–71.

Jämsä, Juha (2008d): Sateenkaariperheiden kokemuksia palveluista. Teoksessa Jämsä, Juha (toim.): Sateenkaariperheet ja hyvinvointi – Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus, Jyväskylä 2008, 86–97.

Jämsä, Juha (2008e): Ammatillisia työkaluja moninaisuuden kohtaamiseen. Teoksessa Jämsä, Juha (toim.): Sateenkaariperheet ja hyvinvointi – Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus, Jyväskylä 2008, 98–117.

Jämsä, Juha (2008f): Sosiaalihuolto. Teoksessa Jämsä, Juha (toim.): Sateenkaariperheet ja hyvinvointi – Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus, Jyväskylä 2008, 294–299.

Jämsä, Juha & Kuosmanen, Paula (2007a): Sateenkaariperhe-kysely 2006. Teoksessa Jämsä, Juha & Paula Kuosmanen (toim.): Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveystalveissa ja koulussa. SEIS – Suomi eteenpäin ilman syrjintää –hanke, Työministeriö. Edita Prima Oy, Helsinki 2007, 13–20.

Jämsä, Juha & Kuosmanen, Paula (2007b): Monimuotoiset sateenkaariperheet heteroydinperheille suunnitellussa palvelujärjestelmässä. Teoksessa Jämsä, Juha & Paula Kuosmanen (toim.): Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveystaloudissa ja koulussa. SEIS – Suomi eteenpäin ilman syrjintää –hanke, Työministeriö. Edita Prima Oy, Helsinki 2007, 102–114.

Juhila, Kirsi (2012): Sosiaalityöntekijänä ja asiakkaina. Tampere: Vastapaino.

Kaleva 6.9.2010. Miten käy lapsen edun uuden avioliittolain myötä? Mielipide, 17.

Kansalaisaloite tasa-arvoisesta avioliittolaista. Viitattu 24.9.2013. Saatavilla verkossa os. <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/192>

Karvinen, Synnove (2000): Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet. Teoksessa Karvinen, Synnove, Tarja Pösö ja Mirja Satka (toim.): Sosiaalityön tutkimus. SoPhi, Jyväskylä 2000, 9–31.

Kauppi, Matti & Rautanen, Elina (1997): Oikeus hyvään kotiin. Pelastakaa Lapset ry ja suomalainen lastensuojelutyö 1922-1997. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.

Kiilakoski, Tomi & Oravakangas, Aini (2010): Koulutus tuotantokoneistona? Tulostavoitteinen koulutuspolitiikka kriittisen teorian valossa. Kasvatus & aika 4 (1), 7–25.

Kivipelto, Minna (2004): Sosiaalityön kriittinen arviointi sukupuolistavien merkitysten ja käytäntöjen purkajana. Teoksessa Kuronen, Marjo, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.): Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja. PS-kustannus, Jyväskylä 2004, 249–276.

Kotimaiset adoptiot – Pelastakaa lapset. Viitattu 26.9.2013. Saatavilla verkossa os. <http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo/adoptiot/kotimaiset-adoptiot>

Kuosmanen, Paula (2007a): ”Mitäs ehkäsy te käytitte?” Asiakaskäytäntöjä ja ensimmäisten lesbojen taktiikoita äitiyshuollon tiloissa. Teoksessa Vuori, Jaana ja Ritva Nätkin (toim.): Perhetyön tieto. Vastapaino, Tampere 2007, 168–204.

Kuosmanen, Paula (2007b): Sateenkaarifamilistinen käänne ja suomalaisten sateenkaarivanhempien muuttuvat perhemuodot. Teoksessa Jämsä, Juha & Paula Kuosmanen (toim.): Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveystaloudissa ja

koulussa. SEIS – Suomi eteenpäin ilman syrjintää –hanke, Työministeriö. Edita Prima Oy, Helsinki 2007, 37–44.

Kuosmanen, Paula (2007c): Sateenkaarivanhempien kokemuksia äitiysneuvolakäynneistä. Teoksessa Jämsä, Juha & Paula Kuosmanen (toim.): Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveystalveissa ja koulussa. SEIS – Suomi eteenpäin ilman syrjintää -hanke, Työministeriö. Edita Prima Oy, Helsinki 2007, 52–57.

Kuosmanen, Paula (2008): Ajallis-tilallinen queer-näkökulma lesboäitien ja naisparien perhesuhteisiin. Teoksessa Sevón, Eija ja Marianne Notko (toim.): Perhesuhteet puntarissa. Gaudeamus/Palmenia, Helsinki, 2008, 131–152.

Kuronen, Marjo, Granfelt, Riitta, Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (2004): Sukupuolistunut ja Sukupuoleton sosiaalityö. Teoksessa Kuronen, Marjo, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.): Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja. PS-kustannus, Jyväskylä 2004, 5–18

Kuula, Arja (2006): Tutkimusetiikka. Tampere: Vastapaino.

Laki isyyslain muuttamisesta 1238/2006. Viitattu 8.12.2013. Saatavilla verkossa os. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2006/20061238>

Laki lapseksiottamisesta 153/1985. Viitattu 5.12.2012. Saatavilla verkossa os. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1985/19850153>

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983. Viitattu 21.10.2013. Saatavilla verkossa os. [http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361?search\[type\]=pika&search\[pika\]=Laki%20lapsen%20huollosta%20ja%20tapaamisoikeudesta](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361?search[type]=pika&search[pika]=Laki%20lapsen%20huollosta%20ja%20tapaamisoikeudesta)

Laki rekisteröidystä parisuhteesta 950/2001. Viitattu 20.9.2013. Saatavilla verkossa os. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010950>

Laki rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta 391/2009. Viitattu 22.10.2013. Saatavilla verkossa os. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20090391>

Lastensuojelulaki 417/2007. viitattu 21.10.2013. Saatavilla verkossa os.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L1P4>

Metteri, Anna (2000): Sosiaalityön vaikeiden tilanteiden tutkiminen. Teoksessa Karvinen, Synnove, Tarja Pösö ja Mirja Satka (toim.): Sosiaalityön tutkimus. SoPhi, Jyväskylä 2000, 237–258.

Moring, Anna (2013): Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa.

Helsingin yliopisto. Saatavilla verkossa pdf-tiedostona os:

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/39269/oudotper.pdf?sequence=1>

Mäntysaari, Mikko (2006): Tarkentuva tieto sosiaalityössä. Teoksessa Kuusela, Pekka & Vuokko Niiranen (toim.): Realismin haaste sosiaalitieteissä, UNIPress, Helsinki 2006, 137–162.

Niittynen, Kaisa: Pelan kouluttamisesta. Sähköpostiviesti. Vastaanottaja Mirja Korkala.

Lähetetty 21.11.2013, luettu 21.11.2013.

Nätkin, Ritva (2007): Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritva Nätkin (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus, Helsinki 2007, 16-38.

Oikeusministeriö 56/2013: Isyyslain uudistaminen. Viitattu 20.12.2013. Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja. Saatavilla verkossa os.

http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1384174166812/Files/OMML_56_2013_Isyyslain_uudistam_178_s.pdf

Ottolapsineuvonta. Opas ottolapsineuvonnan antajille. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Oppaita 1998:7.

Parkkinen, Marja-Leena (2003): Ulos kaapista. Jyväskylä: Like. 2. painos.

Pasanen, Kaarina ja Tervonen-Arnkil, Kaisa (2013): Avoimuutta adoptioon – yhteys voi säilyä. Teoksessa Timonen, Piritta (toim.): Adoptio – lapsen etu? Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki 2013, 51–87.

Peltonen, Reetta ja Timonen, Piritta (2013): Kuinka paljon lapsen etu ja oikeudet painavat uudessa adoptiolaisissa? Teoksessa Timonen, Piritta (toim.): Adoptio – lapsen etu? Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki 2013, 12–33.

Pylkkänen, Anu (2008): Miten oikeus määrittelee perheen? Teoksessa Sevón, Eija ja Marianne Notko (toim.): Perhesuhteet puntarissa. Gaudeamus /Palmenia, Helsinki 2008, 71–92.

Pösö, Tarja (2007): Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelynä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritva Nätkin (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus, Helsinki 2007, 140–158.

Pösö, Tarja (2013): Adoptio lastensuojeluna. Teoksessa Timonen, Piritta (toim.): Adoptio – lapsen etu? Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki 2013, 34–50.

Raunio, Kyösti (2004): Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus

Ritala-Koskinen, Aino (2003): (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritva Nätkin (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Gaudeamus, Helsinki 2007, 121–139.

Rush, Fred (2004): Introduction. Teoksessa Rush, Fred (toim.): Cambridge Companion to Critical Theory. Cambridge University Press, Cambridge 2004, 1–5.

Sateenkaariperheet 2013. Yle Radio 1. Toimittaja Kalle Haatanen 8.8.2013. Viitattu 30.9.2013. Saatavissa os. <http://areena.yle.fi/radio/1941564>

Selänniemi, Minna, Jämsä, Juha & Kuosmanen, Paula (2007): Suomalaiset sateenkaarivanhemmat. Teoksessa Jämsä, Juha & Paula Kuosmanen (toim.): Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa. SEIS – Suomi eteenpäin ilman syrjintää –hanke, Työministeriö. Edita Prima Oy, Helsinki 2007, 21–29.

SETA – Merkkipaaluja. Viitattu 15.10.2011. Saatavilla verkossa os.

<http://www.seta.fi/index.php?k=16474&hakustr=historia>

Sosiaalihuoltolaki 710/1982. Viitattu 11.11.2013. Saatavilla verkossa os.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820710>

Sosiaaliportti – Sateenkaariperheet lastensuojelun asiakkaina. Viitattu 11.10.2011.

Saatavilla verkossa os. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi->

[FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/sateenkaariperheet/](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/sateenkaariperheet/)

Suomen virallinen tilasto (SVTa): Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. Helsinki:

Tilastokeskus [viitattu: 5.10.2013]. Saantitapa:

<http://www.tilastokeskus.fi/til/perh/kas.html>

Suomen virallinen tilasto (SVTb): Perheet [verkkojulkaisu].

ISSN=1798-3215. 2012, Liitetaulukko 3. Lapsiperheet tyypeittäin 1950–2012 . Helsinki:

Tilastokeskus [viitattu: 11.10.2013].

Saantitapa: http://www.tilastokeskus.fi/til/perh/2012/perh_2012_2013-05-

[24_tau_003_fi.html](http://www.tilastokeskus.fi/til/perh/2012/perh_2012_2013-05-24_tau_003_fi.html)

Suomen virallinen tilasto (SVTc): Perheet [verkkojulkaisu].

ISSN=1798-3215. 2012, Liitetaulukko 1. Perheet tyypeittäin 1950–2012 . Helsinki:

Tilastokeskus [viitattu: 10.10.2013].

Saantitapa: http://www.tilastokeskus.fi/til/perh/2012/perh_2012_2013-05-

[24_tau_001_fi.html](http://www.tilastokeskus.fi/til/perh/2012/perh_2012_2013-05-24_tau_001_fi.html)

Suomen virallinen tilasto (SVTd): Adoptiot [verkkojulkaisu].

ISSN=1797-7363. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 21.10.2013].

Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/adopt/index.html>

Taylor, Charles (2004): *Modern Social Imaginaries*. Durham & London: Duke University Press.

Tervonen-Arnkil, Kaisa: Adoptioprosessin mallinnos. Sähköpostiviesti. Vastaanottaja Mirja Korkala. Lähetetty 9.10.2013, luettu 9.10.2013.

Timonen, Piritta (toim.) 2013: *Adoptio – lapsen etu?* Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 10., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Uusi-Rintakoski, Jarmo (2005): Jari Sinkkonen – Tää on pojan elämää, ei sen enempää...
Jokinen, Juha Veli (toim.): HOMO! LESBO! Tositarinoita 2000-luvun Suomesta. Minerva,
Helsinki/Jyväskylä 2009, 156-170. Julkaistu alunperin Kodin Pellervo -lehdessä
20.10.2005.

Vuori, Jaana (2004): Isyyden mallit ja isien valinnat. Teoksessa Aalto, Ilana & Jani
Kolehmainen (toim.): Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Vastapaino, Tampere

Vuori, Jaana (2010): Äitiys sukupuolikysymyksenä. Teoksessa Saresmaa, Tuija, Leena-
Maija Rossi & Tuula Juvonen (toim.): Käsikirja sukupuoleen. Vastapaino, Tampere 2010,
109–120.

LIITE 1. MIELIPIDEKIRJOITUS AVIOLIITTOLAISTA

KALEVA MAANANTAI 6. SYYSKÜÜTA 2010 17

YHTEYSTIEDOT:
 Puhelin 044 799 5755
 Sähköposti mielipide@kaleva.fi
 Kalevan vaihde 08 5377 111

Miten käy lapsen edun uuden avioliittolain myötä?

Meneekö lapsi, lapsen etu pesu- veden mukana sukupuolineutraalin avioliittolain myötä? Onko ajateltu, mitä sukupuolineutraalisuuden yleistymisen merkitsee lapsen kehityksen ja erityisesti sukupuoli-identiteetin muodostumisen kannalta?

Onko sukupuolineutraalisuuden vaatimus avioliiton suhteen enemmänkin ilmaus suvaitsevaisuuden lisääntymisestä tyydyttää seksuaalisia tarpeita sekamuotoisissa ihmissuhteissa, osa sitä?

Koska tulee enemmän kuin kahden ihmisen liittojen kirkolliset ja siviilivihkimiset, moniavioisuus? Milloin yksineläjä laillistetaan? Onko ajateltu, mitä lain laatimisen jälkeen tapahtuu suvun jatkamisen näkökulmasta?

Onko ajateltu ja tieteellisesti tutkittu, mitä lapsen kehityksen ja erityisesti seksuaalisuuden kehittymisen suhteen seuraa siitä, että lapsi ei kasva aikuisuuteen heterosuhteessa elävien vanhempien kanssa ja näkee heidän toimintatapansa harrastaa seksiä ja seksuaalisuuttaan?

Tiede, ei ainakaan minulle, ole todistanut olevan sukupuolineutraalia seksuaalisuuden mielihyvägeeniä olemassa tai olevan erikseen heteroille, lesboille, homoille tai muille? Siksi ajattelen edelleen, että seksuaalisuus on ihmisen sosiaalisen elämänhistorian tulos ja seuraus yhtä aikaa.

Murrosiän ylittäneisiin lapsiin ja heidän kehitykseen aikuisilla ei juuri ole enää valtaa, mutta ennen murrosikää lapsi on täysin aikuisen vallankäytön väliinään.

Toki heterosuhteissakin on hypitty "sallitun" aidan yli seksuaalisten mielihyvätarpeiden tyydyttämiseksi ja törkeästi käyttäen omia biologisia lapsia hyväksi. Epäilen, että edelleenkin ei seksuaalista mielihyvän fantasioita ja niiden käytännön toteutuksia lapsiin voi lailla tai lakia laatimatta täysin estää, mutta voi vaikuttaa niiden ilmenemisen todennäköisyyteen.

Epäilen sukupuolineutraalin avioliittolain lisäävän enemmän kuin 50 prosentilla lasten seksuaalisen hyväksikäytön tapauksia. Niin, ja samalla Suomessa keskustellaan somalien perheen yhdistämiseen mahdollisesti liittyvästä lasten seksuaalisestakin hyväksikäytöstä?

Olisiko keskusteltava siitä, että puretaan avioliittolaki ja siihen liittyvät taloudelliset edut? Tasa-arvoistetaan taloudelliset edut. Suvaitaan yksin eläminen ja yksineläjällekkin adoptio. Yksinelävät ja heidän taloudelliset etunsa ovat todella epätasa-arvoisessa suhteessa kahden ihmisen talouksiin ja avioliittoon nähden. Yksinelävät ovat jo enemmistö ruokatalouksista.

Sosiaalityöntekijä
 Julkaisemme kirjoituksen poikkeuksellisesti nimimerkillä.

LIITE 2. AINEISTOPYYNTÖ

Hei.

Olen sosiaalityön opiskelija Jyväskylän yliopistosta ja tarkastelen pro gradu –työssäni rekisteröityjen parien perheen sisäisen adoption yhteydessä saamaa adoptioneuvontaa. Erityisesti minua kiinnostaa, kuinka adoptioneuvontaa antavien työntekijöiden työskentelytavat ja asennoituminen heteronormista poikkeavaan perhemuotoon on koettu adoptioneuvontaa saaneiden keskuudessa. Tutkimuksen tarkoituksena on tehdä näkyväksi asiakkaiden omia kokemuksia sosiaalityöstä ja pyrkiä parantamaan perheen sisäisen adoption tuntemusta sosiaalityöntekijöiden keskuudessa.

Etsin tämän keskustelupalstan kautta ihmisiä, jotka olisivat valmiita kirjoittamaan omista ja perheensä kokemuksista perheen sisäisestä adoptiosta. Kirjoitukset voivat olla vapaamuotoisia, mutta **toivon kirjoituksissa käsiteltävän seuraavia asioita:**

- 1, Millaisia ennakkoaajatuksia perheen sisäisen adoption hakemiseen liittyi? Miten päätös adoption hakemisesta syntyi?
- 2, Miten adoptioprosessi sujui? Jos adoptioneuvonnassa ilmeni jotain ongelmia, millaisia ne olivat? Mitkä asiat taas sujuivat hyvin? Koitteko perheenä tulevanne hyväksytyksi ja ymmärretyksi adoptioneuvonnan työntekijöiden taholta? Kuinka hyväksyminen tai hyväksynnän puute on ilmennyt?
- 3, Miten rekisteröityjen parien perheen sisäistä adoptioneuvontaa tulisi kehittää tulevaisuudessa? Millaisia muutoksia adoptioneuvonnan sisältöön ja sen tekemisen tapoihin pitäisi tehdä?

Kirjoittaa voi nimettömänä. **Muutamit taustatiedot** ovat kuitenkin tärkeitä tutkimuksen onnistumisen kannalta. Haluaisin tietää, missä vaiheessa lakimuutoksen jälkeen perhe on

hakenut adoptiota (esim. syksy 2009, kevät 2010) ja mikä taho on toiminut adoptioneuvonnan tarjoajana (esim. Pelastakaa lapset ry, kunnallinen lastenvalvoja). Perheeseen liittyen haluaisin tietää asuinpaikan (esim. pääkaupunkiseutu, maaseutukunta Pohjois-Suomessa, kaupunki Itä-Suomessa), perhemuodon sekä sen, onko perheessä yli 12-vuotiaita lapsia.

Arvostan mahdolliset saamiani kirjoituksia suuresti ja käsittelen ne luottamuksellisesti. Saamani kirjoitukset tulevat vain omaan tutkimuskäyttööni ja sitoudun säilyttämään aineiston asianmukaisesti. Tutkimuksessa ei ilmene kenenkään henkilökohtaisia tietoja tunnistettavassa muodossa.

Mikäli olet halukas auttamaan tutkimuksen teossa omilla kokemuksillasi, kirjoita minulle kokemuksistasi sähköpostilla mahdollisimman pian mutta viimeistään vuoden vaihteeseen mennessä. Tarvittaessa voit myös kysyä lisätietoja tutkimuksesta.

Ystävällisin terveisin,

Mirja Korkala

[Tekijän yhteystiedot poistettu.]